CORNELIVS NEPOS

LINDSAY

TEXT EDITION

NEW YORK · CINCINNATI · CHICAGO
AMERICAN BOOK COMPANY

THE LIVES

OF

CORNELIUS NEPOS

TEXT EDITION

EDITED BY

THOMAS B. LINDSAY, Ph.D.

PROFESSOR OF LATIN AND SANSKRIT, BOSTON UNIVERSITY

AMERICAN BOOK COMPANY

NEW YORK .:. CINCINNATI .:. CHICAGO

A. I.

CONTENTS

CORNĒLIĪ NEPŌTIS

LIBER DĒ EXCELLENTIBUS DUCIBUS

EXTERĀRUM GENTIUM

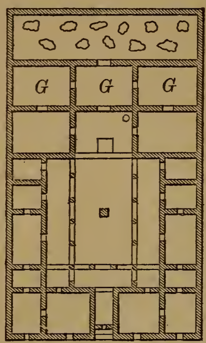
PRAEFĀTIŌ

Tibia

I. Nōn dubitō fore plērōsque, Attice, quī hōc genus scrīptūrae leve et nōn satis dīgnum summōrum virōrum persōnīs iūdicent, cum relātum legent quis mūsicam docuerit Epamīnōndam, aut in ēius virtūtibus commemorārī saltāsse eum commodē scienterque tībiīs cantāsse. Sed hī erunt ferē quī, expertēs lītterārum Graecārum, nihil rēctum nisi quod ipsōrum mōribus conveniat, putābunt. Iī sī didicerint nōn eadem omnibus esse honesta atque turpia, sed omnia māiōrum īnstitūtīs iūdicārī, nōn admīrābuntur nōs in Grāiōrum virtūtibus expōnendīs mōrēs eōrum secūtōs. Neque enim Cīmōnī fuit turpe, Athēniēnsium summō virō, sorōrem germānam habēre in mātrimōniō, quippe cum cīvēs ēius eōdem ūterentur īnstitūtō. At id quidem nostrīs mōribus nefās habētur. Nūlla Lacedaemonī vidua tam est nōbilis, quae nōn ad cēnam eat condictam. Māgnīs in laudibus tōtā ferē fuit Graeciā victōrem

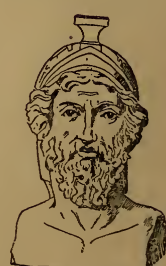
Olympiae citārī, in scaenam vērō prōdīre āc populō esse spectāculō nēminī in iīsdem gentibus fuit turpitūdinī. Quae omnia apud nōs partim īnfāmia, partim humilia atque ab honestāte remōta pōnuntur. Contrā ea, plēraque nostrīs mōribus sunt decōra quae apud illōs turpia putantur. Quem enim Rōmānōrum pudet uxōrem dūcere in convīvium? Aut cūius nōn māter familiās prīmum locum tenet aedium atque in celebritāte versātur? Quod multō fit aliter in Graeciā. Nam neque in convīvium adhibētur nisi propinquōrum, neque sedet nisi in interiōre parte aedium, quae gynaecōnītis appellātur, quō nēmō accēdit nisi propinquā cōgnātiōne cōniūnctus. Sed hīc plūra persequī cum māgnitūdō volūminis prohibet, tum fēstīnātiō ut ea explicem, quae exōrsus sum. Quārē ad prōpositum veniēmus et in hōc expōnēmus librō dē vītā excellentium imperātōrum.

PLAN OF A GREEK HOUSE
G = Gynaeconitis

MILTIADĒS

I. MILTIADĒS, Cīmōnis fīlius, Athēniēnsis, cum et antīquitāte generis et glōriā māiōrum et suā modestiā ūnus omnium māximē flōrēret, eāque esset aetāte ut nōn iam sōlum dē eō bene spērāre, sed etiam cōnfīdere cīvēs possent suī tālem eum futūrum quālem cōgnitum iūdicārunt, accidit ut Athēniēnsēs Chersonēsum colōnōs vellent mittere. Cūius generis cum māgnus numerus esset et multī ēius dēmigrātiōnis peterent societātem, ex iīs dēlēctī Delphōs dēlīberātum missī sunt, quī B.C. 555.
cōnsulerent Apollinem quō potissimum duce ūterentur.

MILTIADES

Namque tum Thrāces eās regiōnēs tenēbant, cum quibus armīs erat dīmicandum.

Hīs cōnsulentibus nōminātim Pȳthia praecēpit ut Miltiadem imperātōrem sibi sūmerent; id sī fēcissent, incepta prōspera futūra. Hōc ōrāculī respōnsō Miltiadēs cūm dēlēctā manū clāsse Chersonēsum profectus, cum accēssisset Lēmnum et incolās B.C. 518. ēius īnsulae sub potestātem redigere vellet Athēniēnsium, idque ut Lēmniī suā sponte facerent pōstulāsset, illī inrīdentēs respondērunt tum id sē factūrōs, cum ille domō nāvibus profectus ventō aquilōne vēnisset Lēmnum. Hīc enim ventus, ab septentriōnibus oriēns, adversum tenet Athēnīs proficīscentibus. Miltiadēs, morandī tempus nōn habēns, cursum dīrēxit quō tendēbat pervēnitque Chersonēsum.

II. Ibī brevī tempore barbarōrum cōpiīs disiectīs, tōtā regiōne quam petierat potītus, loca castellīs idōnea commūniit, multitūdinem, quam sēcum dūxerat, in agrīs conlocāvit crēbrīsque excursiōnibus locuplētāvit. Neque minus in eā rē prūdentiā quam fēlīcitāte adiūtus est. Nam cum virtūte mīlitum dēvīcisset hostium exercitūs, summā aequitāte rēs cōnstituit atque ipse ibīdem manēre dēcrēvit. Erat enim inter eōs dīgnitāte rēgiā, quamquam carēbat nōmine, neque id magis imperiō quam iūstitiā cōnsecūtus. Neque eō sētius Athēniēnsibus, ā quibus erat profectus, officia praestābat. Quibus rēbus fīēbat ut nōn minus eōrum voluntāte perpetuum imperium obtinēret quī mīserant, quam illōrum cum quibus erat profectus. Chersonēsō tālī modō B.C. 500. cōnstitūtā, Lēmnum revertitur et ex pactō pōstulat ut sibi urbem trādant. Illī enim dīxerant, cum ventō boreā domō profectus eō pervēnisset, sēsē dēditūrōs; sē enim domum Chersonēsī habēre. Cārēs, quī tum Lēmnum incolēbant, etsī praeter opīniōnem rēs ceciderat, tamen nōn dictō, sed secundā fortūnā adversāriōrum captī, resistere ausī nōn sunt atque ex īnsulā dēmigrārunt. Parī fēlīcitāte cēterās īnsulās, quae Cyclades nōminantur, sub Athēniēnsium redēgit potestātem.

III. Iīsdem temporibus Persārum rēx Dārēus, ex Asiā in Eurōpam exercitū trāiectō, Scythīs bellum īnferre dēcrēvit. Pontem fēcit in Histrō flūmine, quā cōpiās trādūceret. Ēius pontis, dum ipse abesset, cūstōdēs relīquit prīncipēs, quōs sēcum ex Iōniā et Aeolide dūxerat; quibus singulārum urbium perpetua dederat imperia. Sīc enim facillimē putāvit sē Graecā linguā loquentēs quī Asiam incolerent sub suā retentūrum potestāte, sī amīcīs suīs oppida tuenda trādidisset, quibus sē oppressō nūlla spēs salūtis relinquerētur. In hōc fuit tum numerō Miltiadēs.

B.C. 510.

Bridge of Boats

Hīc, cum crēbrī adferrent nūntiī male rem gerere Dārēum premīque ā Scythīs, hortātus est pontis cūstōdēs nē ā fortūnā datam occāsiōnem līberandae Graeciae dīmitterent. Nam sī cum iīs cōpiīs quās sēcum trānsportārat interīsset Dārēus, nōn sōlum Eurōpam fore tūtam, sed etiam eōs quī Asiam incolerent Graecī genere līberōs ā Persārum futūrōs dominātiōne. Sine perīculō id et facile efficī posse; ponte enim rēscissō, rēgem vel hostium ferrō vel inopiā paucīs diēbus interitūrum. Ad hōc cōnsilium cum plērīque accēderent, Histiaeus Mīlēsius nē rēs cōnficerētur

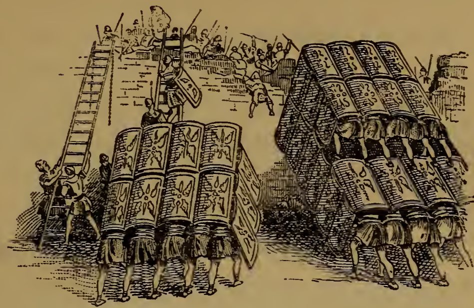
obstitit, dīcēns nōn idem ipsīs quī summās imperiī tenērent expedīre et multitūdinī, quod Dārēī rēgnō ipsōrum nīterētur dominātiō; quō exstīnctō ipsōs potestāte expulsōs cīvibus suīs poenās datūrōs. Itaque adeō sē abhorrēre ā cēterōrum cōnsiliō ut nihil putet ipsīs ūtilius quam cōnfīrmārī rēgnum Persārum. Hūius cum sententiam plūrimī essent secūtī, Miltiadēs, nōn dubitāns B.C. 493. tam multīs cōnsciīs ad rēgis aurēs cōnsilia sua perventūra, Chersonēsum relīquit āc rūrsus Athēnās dēmigrāvit. Cūius ratiō etsī nōn valuit, tamen māgnō opere est laudanda, cum amīcior omnium lībertātī quam suae fuerit dominātiōnī.

IV. Dārēus autem, cum ex Eurōpā in Asiam redīsset, hortantibus amīcīs ut Graeciam redigeret in suam potestātem, clāssem quīngentārum nāvium comparāvit eīque Dātim praefēcit et Artaphernem, iīsque ducenta peditum, decem equitum mīlia dedit, causam interserēns sē hostem esse Athēniēnsibus, quod eōrum B.C. 490. auxiliō Iōnes Sardīs expūgnāssent suaque praesidia interfēcissent. Illī praefectī rēgiī, clāsse ad Euboeam appulsā, celeriter Eretriam cēpērunt omnēsque ēius gentis cīvēs abreptōs in Asiam ad rēgem mīsērunt.

Inde ad Atticam accēssērunt āc suās cōpiās in campum Marathōna dēdūxērunt. Is abest ab oppidō circiter mīlia passuum decem. Hōc tumultū Athēniēnsēs tam propinquō tamque māgnō permōtī, auxilium nūsquam nisi ā Lacedaemoniīs petīvērunt, Phīdippumque, cursōrem ēius generis quī hēmerodromoe vocantur, Lacedaemonem mīsērunt, ut nūntiāret quam celerrimō opus esse auxiliō. Domī autem creant decem praetōrēs quī exercituī praeessent, in iīs Miltiadem. Inter quōs māgna fuit contentiō, utrum moenibus sē dēfenderent, an obviam īrent hostibus aciēque dēcernerent. Ūnus Miltiadēs māximē nītēbātur ut prīmō quōque tempore castra fierent; id sī factum esset, et cīvibus animum accēssūrum, cum vidērent dē eōrum virtūte nōn dēspērārī, et hostēs eādem rē fore tardiōrēs, sī animadverterent audērī adversus sē tam exiguīs cōpiīs dīmicārī.

V. Hōc in tempore nūlla cīvitās Athēniēnsibus auxiliō fuit praeter Plataeēnsēs. Ea mīlle mīsit mīlitum. Itaque hōrum adventū decem mīlia armātōrum complēta sunt, quae manus mīrābilī flagrābat pūgnandī cupiditāte. Quō factum est ut plūs quam conlēgae Miltiadēs valēret. Ēius ergō auctōritāte impulsī Athēniēnsēs cōpiās ex urbe ēdūxērunt locōque idōneō castra fēcērunt. Dein posterō diē sub montis rādīcibus aciē regiōne īnstrūctā nōn apertissimā (namque arborēs multīs locīs erant rārae) proelium commīsērunt hōc cōnsiliō, ut et montium altitūdine tegerentur et arborum trāctū equitātus hostium impedīrētur, nē multitūdine clauderentur. Dātis, etsī nōn aequum locum vidēbat suīs, tamen frētus numerō cōpiārum suārum cōnflīgere cupiēbat, eōque magis, quod priusquam Lacedaemoniī subsidiō venīrent dīmicāre ūtile arbitrābātur. Itaque in aciem peditum centum, equitum decem mīlia prōdūxit proeliumque commīsit. In quō tantō plūs virtūte valuērunt Athēniēnsēs ut decemplicem numerum hostium prōflīgārint, adeōque eōs perterruērunt ut Persae nōn castra, sed nāvēs petierint. Quā pūgnā nihil adhūc exstitit nōbilius; nūlla enim umquam tam exigua manus tantās opēs prōstrāvit.

VI. Cūius victōriae nōn aliēnum vidētur quāle praemium Miltiadī sit tribūtum docēre, quō facilius intellegī possit eandem omnium cīvitātum esse nātūram. Ut enim populī Rōmānī honōrēs quondam fuērunt rārī et tenuēs ob eamque causam glōriōsī, nunc autem effūsī atque obsolētī, sīc ōlim apud Athēniēnsēs fuisse reperīmus. Namque huic Miltiadī, quī Athēnās tōtamque Graeciam līberārat, tālis honōs tribūtus est, in porticū quae Poecilē vocātur, cum pūgna dēpingerētur Marathōnia, ut in decem praetōrum numerō prīma ēius imāgō pōnerētur isque hortārētur mīlitēs proeliumque committeret. Īdem ille populus, posteāquam māius imperium est nactus et largītiōne magistrātuum corruptus est, trecentās statuās Dēmētriō Phalēreō dēcrēvit.

TESTUDO

VII. Post hōc proelium clāssem septuāgintā nāvium Athēniēnsēs eīdem Miltiadī dedērunt, ut īnsulās, quae barbarōs adiūverant, bellō persequerētur. Quō in imperiō plērāsque ad officium redīre coēgit, nōnnūllās vī expūgnāvit. Ex hīs Parum īnsulam opibus ēlātam cum ōrātiōne reconciliāre nōn posset, cōpiās ē nāvibus ēdūxit, urbem operibus clausit omnīque commeātū prīvāvit; dein vīneīs āc testūdinibus cōnstitūtīs propius mūrōs accēssit. Cum iam in eō esset ut oppidō potīrētur, procul in continentī lūcus, quī ex īnsulā cōnspiciēbātur, nesciō quō cāsū nocturnō tempore incēnsus est. Cūius flamma ut ab oppidānīs et oppūgnātōribus est vīsa, utrīsque vēnit in opīniōnem sīgnum ā clāssiāriīs rēgiīs datum. Quō factum est ut et Pariī ā dēditiōne dēterrērentur et B.C. 489. Miltiadēs, timēns nē clāssis rēgia adventāret, incēnsīs operibus quae statuerat, cum totidem nāvibus atque erat profectus, Athēnās māgnā cum offēnsiōne cīvium suōrum redīret.

Accūsātus ergō est prōditiōnis, quod, cum Parum expūgnāre posset, ā rēge corruptus īnfectīs rēbus discēssisset. Eō tempore aeger erat vulneribus, quae in oppūgnandō oppidō accēperat. Itaque cum ipse prō sē dīcere nōn posset, verba fēcit frāter ēius Stēsagorās. Causā cōgnitā, capitis absolūtus pecūniā multātus est, eaque līs quīnquāgintā talentīs aestimāta est, quantus in clāssem sūmptus factus erat. Hanc pecūniam quod solvere in praesentia nōn poterat, in vincula pūblica cōniectus est ibīque diem obiīt suprēmum.

VIII. Hīc etsī crīmine Pariō est accūsātus, tamen alia causa fuit damnātiōnis. Namque Athēniēnsēs propter Pīsistratī tyranni-

dem, quae paucīs annīs ante fuerat, nimiam cīvium suōrum potentiam extimēscēbant. Miltiadēs, multum in imperiīs magistrātibusque versātus, nōn vidēbātur posse esse prīvātus, praesertim cum cōnsuētūdine ad imperiī cupiditātem trahī vidērētur. Nam in Chersonēsō, omnēs illōs quōs habitārat annōs, perpetuam obtinuerat dominātiōnem, tyrannusque fuerat appellātus, sed iūstus. Nōn erat enim vī cōnsecūtus, sed suōrum voluntāte, eamque potestātem bonitāte retinēbat. Omnēs autem et dīcuntur et habentur tyrannī quī potestāte sunt perpetuā in eā cīvitāte quae lībertāte ūsa est. Sed in Miltiade erat cum summa hūmānitās, tum mīra commūnitās, ut nēmō tam humilis esset, cui nōn ad eum aditus patēret; māgna auctōritās apud omnēs cīvitātēs, nōbile nōmen, laus reī mīlitāris māxima. Haec populus respiciēns, māluit illum innoxium plectī quam sē diūtius esse in timōre.

THEMISTOCLĒS

Themistocles

I. Themistoclēs, Neoclī fīlius, Athēniēnsis. Hūius vitia ineuntis adulēscentiae māgnīs sunt ēmendāta virtūtibus, adeō ut anteferātur huic nēmō, paucī parēs putentur. Sed ab initiō est ōrdiendum. Pater ēius Neoclēs generōsus fuit. Is uxōrem Acarnānam cīvem dūxit, ex quā nātus est Themistoclēs. Quī cum minus esset probātus parentibus, quod et līberius vīvēbat et rem familiārem neglegēbat, ā patre exhērēdātus est. Quae contumēlia nōn frēgit eum, sed ērēxit. Nam cum iūdicāsset sine summā industriā nōn posse eam exstinguī, tōtum sē dēdidit reī pūblicae, dīligentius amīcīs fāmaeque serviēns. Multum in iūdiciīs prīvātīs versābātur, saepe in cōntiōnem populī prōdībat; nūlla rēs māior sine eō gerēbātur, celeriter quae opus erant reperiēbat, facile eadem ōrātiōne explicābat. Neque minus in rēbus gerendīs

prōmptus quam excōgitandīs erat, quod et dē īnstantibus, ut ait Thūcȳdidēs, vērissimē iūdicābat et dē futūrīs callidissimē cōniciēbat. Quō factum est ut brevī tempore inlūstrārētur.

II. Prīmus autem gradus fuit capessendae reī pūblicae bellō Corcȳraeō; ad quod gerendum praetor ā populō factus, nōn sōlum praesentī bellō, sed etiam reliquō tempore ferōciōrem reddidit cīvitātem. Nam cum pecūnia pūblica, quae ex metallīs redībat, largītiōne magistrātuum quotannīs interīret, ille persuāsit populō ut eā pecūniā clāssis centum nāvium aedificārētur. Quā celeriter effectā, B.C. 487. prīmum Corcȳraeōs frēgit, deinde maritimōs praedōnēs cōnsectandō mare tūtum reddidit. In quō cum dīvitiīs ōrnāvit, tum etiam perītissimōs bellī nāvālis fēcit Athēniēnsēs.

Mine or Clay Pit

Id quantae salūtī fuerit ūniversae Graeciae, bellō cōgnitum est Persicō. Nam cum Xerxēs et marī et terrā bellum ūniversae B.C. 480. īnferret Eurōpae cum tantīs cōpiīs, quantās neque ante nec posteā habuit quisquam: hūius enim clāssis mīlle et ducentārum nāvium longārum fuit, quam duo mīlia onerāriārum sequēbantur, terrestrēs autem exercitūs septingenta peditum, equitum quadringenta mīlia fuērunt: — cūius dē adventū cum fāma in Graeciam esset perlāta et māximē Athēniēnsēs petī dīcerentur propter pūgnam Marathōniam, mīsērunt Delphōs cōnsultum quidnam facerent dē rēbus suīs. Dēlīberantibus Pȳthia respondit, ut moenibus līgneīs sē mūnīrent. Id respōnsum quō valēret cum intellegeret nēmō, Themistoclēs persuāsit cōnsilium esse Apollinis, ut in nāvēs sē suaque cōnferrent; eum enim ā deō sīgnificārī mūrum līgneum. Tālī cōnsiliō

probātō, addunt ad superiōrēs totidem nāvēs trirēmēs suaque omnia quae movērī poterant partim Salamīna, partim Troezēna dēportant; arcem sacerdōtibus paucīsque māiōribus nātū ad sacra prōcūranda trādunt, reliquum oppidum relinquunt.

III. Hūius cōnsilium plērīsque cīvitātibus displicēbat et in terrā dīmicārī magis placēbat. Itaque missī sunt dēlēctī cum Leōnidā, Lacedaemoniōrum rēge, quī Thermopylās occupārent longiusque barbarōs prōgredī nōn paterentur. Iī vim hostium nōn sustinuērunt eōque locō omnēs interiērunt. At clāssis commūnis Graeciae trecentārum nāvium, in quā ducentae erant Athēniēnsium, prīmum apud Artemīsium inter Euboeam continentemque terram cum clāssiāriīs rēgiīs cōnflīxit. Angustiās enim Themistoclēs quaerēbat nē multitūdine circumīrētur.

Hinc etsī parī proeliō discēsserant, tamen eōdem locō nōn sunt ausī manēre, quod erat perīculum, nē, sī pars nāvium adversāriō-

Plan of the Battle of Salamis

rum Euboeam superāsset, ancipitī premerentur perīculō. Quō factum est ut ab Artemīsiō discēderent et exadversum Athēnās apud Salamīna clāssem suam cōnstituerent.

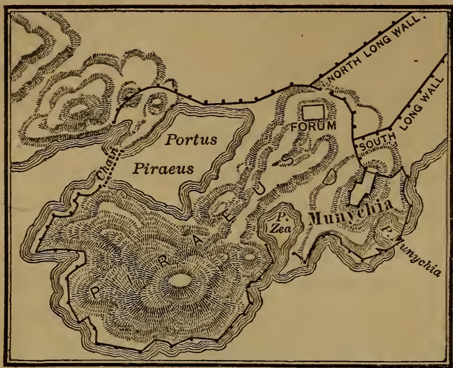
IV. At Xerxēs, Thermopylīs expūgnātīs, prōtinus accēssit astu idque, nūllīs dēfendentibus, interfectīs sacerdōtibus quōs in arce invēnerat, incendiō dēlēvit. Cūius flammā perterritī clāssiāriī cum manēre nōn audērent et plūrimī hortārentur ut domōs suās discēderent moenibusque sē dēfenderent, Themistoclēs ūnus restitit et ūniversōs parēs esse posse āiēbat, dispersōs tēstābātur peritūrōs, idque Eurybiadī, rēgī Lacedaemoniōrum, quī tum summae imperiī praeerat, fore adfīrmābat. Quem cum minus quam vellet movēret, noctū dē servīs suīs quem habuit fidēlissimum ad rēgem mīsit, ut eī nūntiāret, suīs verbīs, adversāriōs ēius in fugā esse; quī sī discēssissent, māiōre cum labōre et longinquiōre tempore bellum cōnfectūrum, cum singulōs cōnsectārī cōgerētur; quōs sī statim aggrederētur, brevī ūniversōs oppressūrum. Hōc eō valēbat, ut ingrātiīs ad dēpūgnandum omnēs cōgerentur.

Hāc rē audītā barbarus, nihil dolī subesse crēdēns, postrīdiē aliēnissimō sibi locō, contrā opportūnissimō hostibus, adeō angustō marī cōnflīxit, ut ēius multitūdō nāvium explicārī nōn potuerit. Victus ergō est magis etiam cōnsiliō Themistoclī quam armīs Graeciae.

B.C. 480. Sept. 20.

V. Hīc etsī male rem gesserat, tamen tantās habēbat reliquiās cōpiārum, ut etiam tum iīs opprimere posset hostēs. Iterum ab eōdem gradū dēpulsus est. Nam Themistoclēs, verēns nē bellāre persevērāret, certiōrem eum fēcit id agī, ut pōns, quem ille in Hellēspontō fēcerat, dissolverētur āc reditū in Asiam exclūderētur; idque eī persuāsit. Itaque, quā sex mēnsibus iter fēcerat, eādem minus diēbus trīgintā in Asiam reversus est, sēque ā Themistocle nōn superātum, sed cōnservātum iūdicāvit. Sīc ūnīus virī prūdentiā Graecia līberāta est Eurōpaeque succubuit Asia. Haec est altera victōria quae cum Marathōniō possit comparārī tropaeō. Nam parī modō apud Salamīna parvō numerō nāvium māxima post hominum memoriam clāssis est dēvicta.

VI. Māgnus hōc bellō Themistoclēs fuit neque minor in pāce. Cum enim Phalēricō portū neque māgnō neque bonō Athēniēnsēs

The Piraeus

ūterentur, hūius cōnsiliō triplex Pīraeī portus cōnstitūtus est isque moenibus circumdatus, ut ipsam urbem dīgnitāte aequiperāret, ūtilitāte superāret. Īdem mūrōs Athēniēnsium restituit praecipuō suō perīculō. Namque Lacedaemoniī, causam idōneam nactī propter barbarōrum excursiōnēs quā negārent oportēre extrā Peloponnēsum ūllam urbem mūrōs habēre, nē essent loca mūnīta quae hostēs possīderent, Athēniēnsēs aedificantēs prohibēre sunt cōnātī. Hōc longē aliō spectābat atque vidērī volēbant. Athēniēnsēs enim duābus victōriīs, Marathōniā et Salamīniā, tantam glōriam apud omnēs gentēs erant cōnsecūtī, ut intellegerent Lacedaemoniī dē prīncipātū sibi cum iīs certāmen fore. Quārē eōs quam īnfīrmissimōs esse volēbant. Postquam autem audiērunt mūrōs īnstruī, lēgātōs Athēnās mīsērunt, quī id fierī vetārent. Hīs praesentibus dēsiērunt āc sē dē eā rē lēgātōs ad eōs missūrōs dīxērunt. Hanc lēgātiōnem suscēpit Themistoclēs et sōlus prīmō profectus est; reliquī lēgātī ut tum exīrent, cum satis altī tuendō mūrī exstrūctī vidērentur, praecēpit: interim omnēs, servī atque līberī, opus facerent neque ūllī locō parcerent, sīve sacer sīve prīvātus esset sīve pūblicus, et undique quod idōneum ad mūniendum putārent congererent. Quō factum est ut Athēniēnsium mūrī ex sacellīs sepulcrīsque cōnstārent.

B.C. 478.

VII. Themistoclēs autem, ut Lacedaemonem vēnit, adīre ad magistrātūs nōluit et dedit operam, ut quam longissimē tempus dūceret, causam interpōnēns sē conlēgās exspectāre. Cum Lacedaemoniī quererentur opus nihilō minus fierī eumque in eā rē cōnārī fallere,

interim reliquī lēgātī sunt cōnsecūtī. Ā quibus cum audīsset nōn multum superesse mūnītiōnis, ad ephorōs Lacedaemoniōrum accēssit, penes quōs summum erat imperium, atque apud eōs contendit falsa iīs esse dēlāta; quārē aequum esse illōs virōs bonōs nōbilēsque mittere quī rem explōrārent; intereā sē obsidem retinērent. Gestus est eī mōs, trēsque lēgātī fūnctī summīs honōribus Athēnās missī sunt. Cum hīs conlēgās suōs Themistoclēs iūssit proficīscī iīsque praedīxit ut nē prius Lacedaemoniōrum lēgātōs dīmitterent quam ipse esset remissus. Hōs postquam Athēnās pervēnisse ratus est, ad magistrātūs senātumque Lacedaemoniōrum adiīt et apud eōs līberrimē professus est: Athēniēnsēs suō cōnsiliō, quod commūnī iūre gentium facere possent, deōs pūblicōs suōsque patriōs āc penātēs, quō facilius ab hoste possent dēfendere, mūrīs saepsisse, neque in eō quod inūtile esset Graeciae fēcisse. Nam illōrum urbem ut prōpūgnāculum oppositum esse barbarīs, apud quam iam bis clāssēs rēgiās fēcisse naufragium. Lacedaemoniōs autem male et iniūstē facere, quī id potius intuērentur, quod ipsōrum dominātiōnī quam quod ūniversae Graeciae ūtile esset. Quārē, sī suōs lēgātōs recipere vellent, quōs Athēnās mīserant, sē remitterent, cum aliter illōs numquam in patriam essent receptūrī.

VIII. Tamen nōn effūgit cīvium suōrum invidiam. Namque, ob eundem timōrem quō damnātus erat Miltiadēs, tēstulārum suffrāgiīs ē cīvitāte ēiectus, Argōs habitātum concēssit. Hīc cum propter multās virtūtēs māgnā cum dīgnitāte vīveret, Lacedae-
B.C. moniī lēgātōs Athēnās mīsērunt, quī eum absentem accūsā-
473. rent, quod societātem cum rēge Persē ad Graeciam opprimendam fēcisset. Hōc crīmine absēns damnātus est. Id ut audīvit, quod nōn satis tūtum sē Argīs vidēbat, Corcȳram dēmigrāvit. Ibī cum ēius prīncipēs īnsulae animadvertisset timēre, nē propter sē bellum iīs Lacedaemoniī et Athēniēnsēs indīcerent, ad Admētum, Molossūm rēgem, cum quō eī hospitium nōn erat, cōnfūgit. Hūc cum vēnisset et in praesentia rēx abesset, quō māiōre

religiōne sē receptum tuērētur, fīlium ēius parvulum adripuit et cum eō sē in sacrārium, quod summā colēbātur caerimōniā, cōniēcit. Inde nōn prius ēgressus est quam rēx eum, datā dextrā, in fidem reciperet; quam praestitit. Nam cum ab Athēniēnsibus et Lacedaemoniīs expōscerētur pūblicē, supplicem nōn prōdidit monuitque ut cōnsuleret sibi; difficile enim esse in tam propinquō locō tūtō eum versārī. Itaque Pydnam eum dēdūcī iūssit et quod satis esset praesidiī dedit. Hīc in nāvem omnibus īgnōtus nautīs ēscendit. Quae cum tempestāte māximā Naxum ferrētur, ubī tum Athēniēnsium erat exercitus, sēnsit Themistoclēs, sī eō pervēnisset, sibi esse pereundum. Hāc necessitāte coāctus dominō nāvis quis sit aperit, multa pollicēns, sī sē cōnservāsset. At ille, clārissimī virī captus misericordiā, diem noctemque procul ab īnsulā in salō nāvem tenuit in ancorīs, neque quemquam ex eā exīre passus est. Inde Ephesum pervenit ibīque Themistoclēn expōnit; cui ille prō meritīs posteā grātiam rettulit.

IX. Sciō plērōsque ita scrīpsisse, Themistoclēn Xerxe rēgnante in Asiam trānsīsse. Sed ego potissimum Thūcȳdidī crēdō, quod et aetāte proximus dē iīs quī illōrum temporum historiam relīquērunt, et ēiusdem cīvitātis fuit. Is autem ait ad Artaxerxēn eum vēnisse atque hīs verbīs epistulam mīsisse: "Themistoclēs vēnī ad tē, quī plūrima mala omnium Grāiōrum in domum tuam intulī, quam diū mihi necesse fuit adversum patrem tuum bellāre patriamque meam dēfendere. Īdem multō plūra bona fēcī, postquam in tūtō ipse et ille in perīculō esse coepit. Nam cum in Asiam revertī vellet, proeliō apud Salamīna factō lītterīs eum certiōrem fēcī id agī ut pōns, quem in Hellēspontō fēcerat, dissolverētur atque ab hostibus circumīrētur; quō nūntiō ille perīculō est līberātus. Nunc autem cōnfūgī ad tē, exagitātus ā cūnctā Graeciā, tuam petēns amīcitiam: quam sī erō adeptus, nōn minus mē

bonum amīcum habēbis quam fortem inimīcum ille expertus est. Tē autem rogō ut dē iīs rēbus, quās tēcum conloquī volō, annuum mihi tempus dēs, eōque trānsāctō ad tē venīre patiāris."

X. Hūius rēx animī māgnitūdinem admīrāns cupiēnsque tālem virum sibi conciliārī, veniam dedit. Ille omne illud tempus lītterīs sermōnīque Persārum dedit; quibus adeō ērudītus est ut multō commodius dīcātur apud rēgem verba fēcisse quam iī poterant quī in Perside erant nātī. Hīc cum multa rēgī esset pollicitus grātissimumque illud, sī suīs ūtī cōnsiliīs vellet, illum Graeciam bellō oppressūrum, māgnīs mūneribus ab Artaxerxe dōnātus, in Asiam rediīt domiciliumque Māgnēsiae sibi cōnstituit. Namque hanc urbem eī rēx dōnārat, hīs quidem verbīs, quae eī pānem praebēret, (ex quā regiōne quīnquāgēna talenta quotannīs redībant); Lampsacum autem, unde vīnum sūmeret; Myūnta, ex quā obsōnium habēret.

BREAD SHOP

Hūius ad nostram memoriam monumenta mānsērunt duo; sepulcrum prope oppidum, in quō est sepultus, statua in forō Māgnēsiae. Dē cūius morte multimodīs apud plērōsque scrīptum est, sed nōs eundem potissimum Thūcȳdidem auctōrem probāmus, quī illum ait Māgnēsiae morbō mortuum, neque negat fuisse fāmam venēnum suā sponte sūmpsisse, cum sē quae rēgī dē Graeciā opprimendā pollicitus esset praestāre posse dēspērāret. Īdem ossa ēius clam in Atticā ab amīcīs sepulta, quoniam lēgibus nōn concēderētur, quod prōditiōnis esset damnātus, memoriae prōdidit.

B.C. 470.

ARISTĪDĒS

I. Aristīdēs, Lȳsimachī fīlius, Athēniēnsis, aequālis ferē fuit Themistoclī atque cum eō dē prīncipātū contendit; namque obtrēctārunt inter sē. In hīs autem cōgnitum est quantō antistāret ēloquentia innocentiae. Quamquam enim adeō excellēbat Aristīdēs abstinentiā, ut ūnus post hominum memoriam, quem quidem nōs audierimus, cōgnōmine Iūstus sit appellātus, tamen, ā Themistocle conlabefactus, tēstulā illā exsiliō decem annōrum multātus est. Quī quidem cum intellegeret reprimī concitātam multitūdinem nōn posse, cēdēnsque animadvertisset B.C. 485. quendam scrībentem ut patriā pellerētur, quaesīsse ab eō dīcitur quārē id faceret aut quid Aristīdēs commīsisset, cūr tantā poenā dīgnus dūcerētur. Cui ille respondit, sē īgnōrāre Aristīdēn; sed sibi nōn placēre, quod tam cupidē labōrāsset ut praeter cēterōs Iūstus appellārētur.

Hīc decem annōrum lēgitimam poenam nōn pertulit. Nam postquam Xerxēs in Graeciam dēscendit, sextō ferē annō quam erat expulsus, populī scītō in patriam restitūtus est.

II. Interfuit autem pūgnae nāvālī apud Salamīna, quae facta est prius quam poenā līberārētur. Īdem praetor fuit Athēniēn- B.C. 479. sium apud Plataeās, in proeliō quō fūsus barbarōrum exercitus Mardoniusque interfectus est.

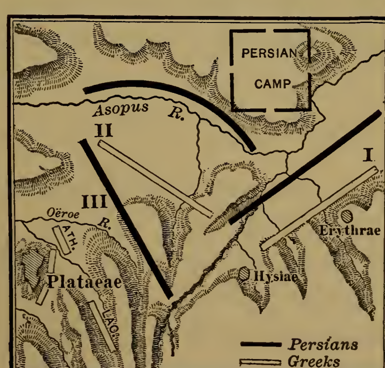
Neque aliud est ūllum hūius in rē mīlitārī inlūstre factum quam ēius imperiī memoria, iūstitiae vērō et aequitātis et innocentiae multa; in prīmīs, quod hūius aequitāte factum est, cum in commūnī clāsse esset Graeciae simul cum Pausaniā, quō duce B.C. 477. Mardonius erat fugātus, ut summa imperiī maritimī ab Lacedaemoniīs trānsferrētur ad Athēniēnsēs; namque ante id tempus et marī et terrā ducēs erant Lacedaemoniī. Tum autem et intemperantiā Pausaniae et iūstitiā factum est Aristīdis, ut omnēs ferē cīvitātēs Graeciae ad Athēniēnsium societātem sē applicārent et adversus barbarōs hōs ducēs dēligerent sibi.

III. Quōs quō facilius repellerent, sī forte bellum renovāre cōnārentur, ad clāssēs aedificandās exercitūsque comparandōs quantum pecūniae quaeque cīvitās daret, Aristīdēs dēlēctus est quī cōnstitueret, ēiusque arbitriō quadringēna et sexāgēna talenta quotannīs Dēlum sunt conlāta; id enim commūne aerārium esse voluērunt. Quae omnis pecūnia posterō tempore Athēnās trānslāta est.

Hīc quā fuerit abstinentiā, nūllum est certius indicium, quam quod, cum tantīs rēbus praefuisset, in tantā paupertāte dēcēssit, ut quī efferrētur vix relīquerit. Quō factum est ut fīliae ēius pūblicē alerentur et dē commūnī aerāriō dōtibus datīs conlocā-
B.C. rentur. Dēcēssit autem ferē post annum quārtum quam
473. Themistoclēs Athēnīs erat expulsus.

PAUSANIĀS

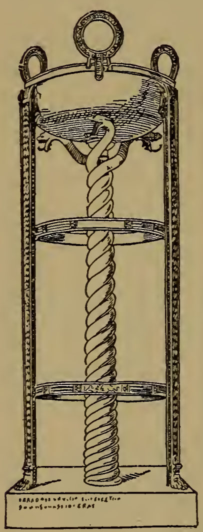
I. PAUSANIĀS Lacedaemonius māgnus homō, sed varius in omnī genere vītae fuit: nam ut virtūtibus ēlūxit, sīc vitiīs est
B.C. obrutus. Hūius inlūstrissimum est proelium apud Plataeās.
479. Namque illō duce Mardonius, satrapēs rēgius, nātiōne Mēdus, rēgis gener, in prīmīs omnium Persārum et manū fortis et cōnsiliī plēnus, cum ducentīs mīlibus peditum, quōs virītim lēgerat, et vīgintī equitum, haud ita māgnā manū Graeciae fugātus est, eōque ipse dux cecidit proeliō.

Quā victōriā ēlātus, plūrima mīscēre coepit et māiōra concupīscere. Sed prīmum in eō est reprehēnsus, quod ex praedā tripodem aureum Delphīs posuisset epigrammate īnscrīptō, in

quō haec erat sententia: suō ductū barbarōs apud Plataeās esse dēlētōs ēiusque victōriae ergō Apollinī id dōnum dedisse. Hōs versūs Lacedaemoniī exsculpsērunt, neque aliud scrīpsērunt quam nōmina eārum cīvitātum, quārum auxiliō Persae erant victī.

II. Post id proelium eundem Pausaniam cum clāsse commūnī Cyprum atque Hellēspontum mīsērunt, ut ex iīs regiōnibus barbarōrum praesidia dēpelleret. Parī fēlīcitāte in eā rē ūsus, ēlātius sē gerere coepit māiōrēsque appetere rēs. Nam cum, Byzantiō expūgnātō, cēpisset complūrēs Persārum B.C. 477. nōbilēs atque in iīs nōnnūllōs rēgis propinquōs, hōs clam Xerxī remīsit, simulāns ex vinculīs pūblicīs effūgisse, et cum iīs Gongylum Eretriēnsem, quī lītterās rēgī redderet, in quibus haec fuisse scrīpta Thūcȳdidēs memoriae prōdidit: "Pausaniās, dux Spartae, quōs Byzantiī cēperat, postquam propinquōs tuōs cōgnōvit, tibi mūnerī mīsit sēque tēcum adfīnitāte cōniungī cupit: quārē, sī tibi vidētur, dēs eī fīliam tuam nūptum. Id sī fēceris, et Spartam et cēteram Graeciam sub tuam potestātem sē, adiuvante tē, redāctūrum pollicētur. Hīs dē rēbus sī quid gerī volueris, certum hominem ad eum mittās face, cum quō conloquātur." Rēx, tot hominum salūte tam sibi necessāriōrum māgnō opere gāvīsus, cōnfēstim cum epistulā Artabazum ad Pausaniam mittit, in quā eum conlaudat āc petit, nē cui reī parcat ad ea efficienda quae pollicētur: sī perfēcerit, nūllīus reī ā sē repulsam lātūrum.

The Tripod commemorating Plataea

Hūius Pausaniās voluntāte cōgnitā, alacrior ad rem gerendam factus, in sūspīciōnem cecidit Lacedaemoniōrum. Quō factō domum revocātus, accūsātus capitis absolvitur, multātur tamen pecūniā; quam ob causam ad clāssem remissus nōn est.

III. At ille, post nōn multō, suā sponte ad exercitum rediīt, et ibī nōn callidā sed dēmentī ratiōne cōgitāta patefēcit: nōn enim mōrēs patriōs sōlum, sed etiam cultum vestītumque mūtāvit. Apparātū rēgiō ūtēbātur, veste Mēdicā; satellitēs Mēdī et Aegyptiī sequēbantur; epulābātur mōre Persārum lūxuriōsius quam quī aderant perpetī possent; aditum petentibus nōn dabat, superbē respondēbat, crūdēliter imperābat. Spartam redīre nōlēbat: Colōnās, quī locus in agrō Trōade est, sē contulerat; ibī cōnsilia cum patriae tum sibi inimīca capiēbat.

Id postquam Lacedaemoniī rēsciērunt, lēgātōs cum clāvā ad eum mīsērunt, in quā, mōre illōrum, erat scrīptum: nisi domum reverterētur, sē capitis eum damnātūrōs. Hōc nūntiō commōtus, spērāns sē etiam tum pecūniā et potentiā īnstāns perīculum posse dēpellere, domum rediīt. Hūc ut vēnit, ab ephorīs in vincula pūblica est cōniectus: licet enim lēgibus eōrum cuivīs ephorō hōc facere rēgī. Hinc tamen sē expedīvit; neque eō magis carēbat sūspīciōne: nam opīniō manēbat eum cum rēge habēre societātem. Est genus quoddam hominum, quod Hīlōtae vocātur, quōrum māgna multitūdō agrōs Lacedaemoniōrum colit servōrumque mūnere fungitur. Hōs quoque sollicitāre spē lībertātis exīstimābātur. Sed quod hārum rērum nūllum erat apertum crīmen quō coarguī posset, nōn putābant dē tālī tamque clārō virō sūspīciōnibus oportēre iūdicārī et exspectandum, dum sē ipsa rēs aperīret.

IV. Interim Argīlius quīdam adulēscentulus, cum epistulam ab eō ad Artabazum accēpisset, eīque in sūspīciōnem vēnisset aliquid in eā dē sē esse scrīptum, quod nēmō eōrum redīsset, quī eōdem missī erant, vincula epistulae laxāvit sīgnōque dētrāctō cōgnōvit, sī pertulisset sibi esse pereundum. Erant in eādem epistulā quae ad ea pertinēbant, quae inter rēgem Pausaniamque convēnerant. Hās ille lītterās ephorīs trādidit. Nōn est praetereunda gravitās Lacedaemoniōrum hōc locō. Nam nē hūius quidem

indiciō impulsī sunt ut Pausaniam comprehenderent, neque prius vim adhibendam putāvērunt quam sē ipse indicāsset. Itaque huic indicī quid fierī vellent praecēpērunt. Fānum Neptūnī est Taenarī, quod violārī nefās putant Graecī. Eō ille cōnfūgit in ārāque cōnsēdit. Hanc iūxtā locum fēcērunt sub terrā, ex quō posset audīrī, sī quis quid loquerētur cum Argīliō. Hūc ex ephorīs quīdam dēscendērunt. Pausaniās, ut audīvit Argīlium cōnfūgisse in āram, perturbātus vēnit eō. Quem cum supplicem deī vidēret in ārā sedentem, quaerit causae quid sit tam repentīnī cōnsiliī. Huic ille quid ex lītterīs comperisset aperit. Quō magis Pausaniās perturbātus, ōrāre coepit nē ēnūntiāret neu sē meritum dē illō optimē prōderet; quodsī eam veniam sibi dedisset tantīsque implicātum rēbus sublevāsset, māgnō eī praemiō futūrum.

Suppliant at the Altar

V. Hīs rēbus ephorī cōgnitīs satius putārunt in urbe eum comprehendī. Quō cum essent profectī et Pausaniās, plācātō Argīliō (ut putābat), Lacedaemonem reverterētur, in itinere, cum iam in eō esset ut comprehenderētur, ex vultū cūiusdam ephorī, quī eum admonērī cupiēbat, īnsidiās sibi fierī intellēxit. Itaque paucīs ante gradibus quam quī eum sequēbantur, in aedem Minervae, quae Chalcioicos vocātur, cōnfūgit. Hinc nē exīre posset, statim ephorī valvās ēius aedis obstrūxērunt tēctumque sunt dēmōlītī, quō celerius sub dīvō interīret. Dīcitur eō tempore mātrem Pausaniae vīxisse, eamque iam māgnō nātū, postquam dē scelere fīliī comperit, in prīmīs ad fīlium claudendum lapidem ad introitum aedis attulisse. Hīc cum sēmiani-

B.C. 473. mis dē templō ēlātus esset, cōnfēstim animam efflāvit. Sīc Pausaniās māgnam bellī glōriam turpī morte maculāvit. Cūius mortuī corpus cum eōdem nōnnūllī dīcerent īnferrī oportēre quō iī quī ad supplicium essent datī, displicuit plūribus, et procul ab eō locō īnfōdērunt quō erat mortuus. Inde posterius, deī Delphicī respōnsō, ērutus atque eōdem locō sepultus est, ubi vītam posuerat.

CĪMŌN

I. Cīmōn, Miltiadis fīlius, Athēniēnsis, dūrō admodum initiō ūsus est adulēscentiae. Nam cum pater ēius lītem aestimātam populō solvere nōn potuisset ob eamque causam in vinculīs pūblicīs dēcēssisset, Cīmōn eādem cūstōdiā tenēbātur neque lēgibus Athēniēnsium ēmittī poterat, nisi pecūniam, quā pater multātus erat, solvisset. Habēbat autem in mātrimōniō sorōrem germānam suam, nōmine Elpinīcēn, nōn magis amōre quam mōre ductus: namque Athēniēnsibus licet eōdem patre nātās uxōrēs dūcere. Hūius cōniugiī cupidus Calliās quīdam, nōn tam generōsus quam pecūniōsus, quī māgnās pecūniās ex metallīs fēcerat, ēgit cum Cīmōne ut eam sibi uxōrem daret: id sī impetrāsset, sē prō illō pecūniam solūtūrum. Is cum tālem condiciōnem āspernārētur, Elpinīcē negāvit sē passūram Miltiadis prōgeniem in vinculīs pūblicīs interīre, quoniam prohibēre posset, sēque Calliae nūptūram, sī ea quae pollicērētur praestitisset.

II. Tālī modō cūstōdiā līberātus Cīmōn celeriter ad prīncipātum pervēnit. Habēbat enim satis ēloquentiae, summam līberālitātem, māgnam prūdentiam cum iūris cīvīlis tum reī mīlitāris, quod cum patre ā puerō in exercitibus fuerat versātus. Itaque hīc et populum urbānum in suā tenuit potestāte et apud exercitum plūrimum valuit auctōritāte. B.C. 476. Prīmum imperātor apud flūmen Strȳmona māgnās cōpiās Thrācum fugāvit, oppidum Amphipolim cōnstituit, eōque decem mīlia Athēniēnsium in colōniam mīsit.

Īdem iterum imperātor apud Mycalēn, Cypriōrum et Phoenīcum ducentārum nāvium clāssem dēvictam cēpit eōdemque diē parī fortūnā in terrā ūsus est. Namque, hostium nāvibus B.C. captīs, statim ex clāsse cōpiās suās ēdūxit barbarōrumque 469. māximam vim ūnō concursū prōstrāvit. Quā victōriā māgnā praedā potītus, cum domum reverterētur, quod iam nōnnūllae īnsulae propter acerbitātem imperiī dēfēcerant, bene animātās cōnfīrmāvit, aliēnātās ad officium redīre coēgit. Scȳrum, quam eō tempore Dolopes incolēbant, quod contumācius sē gesserant, vacuefēcit, possessōrēs veterēs urbe īnsulāque ēiēcit, agrōs cīvibus dīvīsit. Thasiōs opulentiā frētōs suō adventū frēgit. Hīs ex manubiīs arx Athēnārum, quā ad merīdiem vergit, est ōrnāta.

III. Quibus rēbus cum ūnus in cīvitāte māximē flōrēret, incidit in eandem invidiam quam pater suus cēterīque Athēniēnsium prīncipēs: nam tēstārum suffrāgiīs, quod illī ὀστρακισμόν B.C. vocant, decem annōrum exsiliō multātus est. Cūius factī 463. celerius Athēniēnsēs quam ipsum paenituit. Nam cum ille animō fortī invidiae ingrātōrum cīvium cēssisset bellumque Lacedaemoniī Athēniēnsibus indīxissent, cōnfēstim nōtae ēius virtūtis dēsīderium cōnsecūtum est.

Itaque post annum quīntum quam expulsus erat, in patriam revocātus est. Ille, quod hospitiō Lacedaemoniōrum ūtēbā- B.C. tur, satius exīstimāns Graeciae cīvitātēs dē contrōversiīs 458. suīs inter sē iūre disceptāre quam armīs contendere, Lacedaemonem suā sponte est profectus pācemque inter duās potentissimās cīvitātēs conciliāvit. Post, neque ita multō, Cyprum cum B.C. ducentīs nāvibus imperātor missus, cum ēius māiōrem par- 449. tem īnsulae dēvīcisset, in morbum implicitus in oppūgnandō oppidō Citiō est mortuus.

IV. Hunc Athēniēnsēs nōn sōlum in bellō, sed etiam in pāce diū dēsīderāvērunt. Fuit enim tantā līberālitāte, cum complūribus locīs praedia hortōsque habēret, ut numquam in iīs cūstōdem posuerit frūctūs servandī grātiā, nē quis impedīrētur quō minus

iīs rēbus quibus quisque vellet fruerētur. Semper eum pedisequī cum nummīs sunt secūtī, ut, sī quis opis ēius indigēret, habēret quod statim daret, nē differendō vidērētur negāre. Saepe, cum aliquem vidēret minus bene vestītum, suum amīculum dedit. Cottīdiē sīc cēna eī coquēbātur, ut quōs invocātōs vīdisset in forō, omnēs ad sē vocāret: quod facere nūllō diē praetermittēbat. Nūllī fidēs ēius, nūllī opera, nūllī rēs familiāris dēfuit: multōs locuplētāvit, complūrēs pauperēs mortuōs, quī unde efferrentur nōn relīquissent, suō sūmptū extulit. Sīc sē gerendō, minimē est mīrandum sī et vīta ēius fuit sēcūra et mors acerba.

LȲSANDER

I. Lȳsander Lacedaemonius māgnam relīquit suī fāmam, magis fēlīcitāte quam virtūte partam: Athēniēnsēs enim adversus
B.C. Peloponnēsiōs bellum gerentēs sextō et vīcēsimō annō cōn-
405. fēcisse appāret, neque id quā ratiōne cōnsecūtus sit latet. Nōn enim virtūte suī exercitūs, sed immodestiā factum est adversāriōrum, quī, quod dictō audientēs imperātōribus suīs nōn erant, dispālātī in agrīs, relictīs nāvibus, in hostium vēnērunt potestātem. Quō factō Athēniēnsēs sē Lacedaemoniīs dēdidērunt.

Hāc victōriā Lȳsander ēlātus, cum anteā semper factiōsus audāxque fuisset, sīc sibi indulsit, ut ēius operā in māximum odium Graeciae Lacedaemoniī pervēnerint. Nam cum hanc causam Lacedaemoniī dictitāssent sibi esse bellī, ut Athēniēnsium impotentem dominātiōnem refringerent, postquam apud Aegos flūmen Lȳsander clāssis hostium est potītus, nihil aliud mōlītus est, quam ut omnēs cīvitātēs in suā tenēret potestāte, cum id sē Lacedaemoniōrum causā facere simulāret. Namque, undique quī Athēniēnsium rēbus studuissent ēiectīs, decem dēlēgerat in ūnāquāque cīvitāte quibus summum imperium potestātemque omnium rērum committeret. Hōrum in numerum nēmō admittē-

bātur, nisi quī aut ēius hospitiō continērētur aut sē illīus fore proprium fidē cōnfīrmārat.

II. Ita decemvirālī potestāte in omnibus urbibus cōnstitūtā ipsīus nūtū omnia gerēbantur. Cūius dē crudēlitāte āc perfidiā satis est ūnam rem exemplī grātiā prōferre, nē dē eōdem plūra ēnumerandō dēfatīgēmus lēctōrēs. Victor ex Asiā cum B.C. 404. reverterētur Thasumque dīvertisset, quod ea cīvitās praecipuā fidē fuerat ergā Athēniēnsēs, proinde āc sī nōn iīdem fīrmissimī solērent esse amīcī, quī cōnstantēs fuissent inimīcī, pervertere eam concupīvit. Vīdit autem, nisi in eō occultāsset voluntātem, futūrum ut Thasiī dīlāberentur cōnsulerentque rēbus suīs.

III. Itaque iī decemvirālem potestātem ab illō cōnstitūtam sustulērunt. Quō dolōre incēnsus, iniīt cōnsilia rēgēs Lacedaemoniōrum tollere. Sed sentiēbat id sē sine ope deōrum facere nōn posse, quod Lacedaemoniī omnia ad ōrācula referre cōnsuērant. Prīmum Delphicum corrumpere est cōnātus. Cum id nōn potuisset, Dōdōnaeum adortus est. Hinc quoque repulsus, dīxit sē vōta suscēpisse, quae Iovī Hammōnī solveret, exīstimāns sē Āfrōs facilius corruptūrum. Hāc spē cum profectus esset B.C. 398. in Āfricam, multum eum antistitēs Iovis fefellērunt. Nam nōn sōlum corrumpī nōn potuērunt, sed etiam lēgātōs Lacedaemonem mīsērunt quī Lȳsandrum accūsārent, quod sacerdōtēs fānī corrumpere cōnātus esset. Accūsātus hōc crīmine iūdicumque absolūtus sententiīs, Orchomeniīs missus subsidiō, occīsus B.C. 395. est ā Thēbānīs apud Haliartum.

Quam vērē dē eō secus foret iūdicātum, ōrātiō indiciō fuit, quae post mortem in domō ēius reperta est, in quā suādet Lacedaemoniīs ut rēgiā potestāte dissolūtā ex omnibus dux dēligātur ad bellum gerendum, sed sīc scrīpta, ut deum vidērētur congruere sententiae, quam ille sē habitūrum pecūniā fīdēns nōn dubitārat. Hanc eī scrīpsisse Cleōn Halicarnāsius dīcitur.

IV. Atque hōc locō nōn est praetereundum factum Pharnabazī, satrapis rēgiī. Nam cum Lȳsander praefectus clāssis in bellō multa crūdēliter avārēque fēcisset, dēque iīs rēbus sūspicā-

B.C. 404.

rētur ad cīvēs suōs esse perlātum, petiīt ā Pharnabazō ut ad ephorōs sibi tēstimōnium daret, quantā sānctitāte bellum gessisset sociōsque trāctāsset, dēque eā rē accūrātē scrīberet; māgnam enim ēius auctōritātem in eā rē futūram. Huic ille līberāliter pollicētur: librum grandem verbīs multīs cōnscrīpsit, in quibus summīs eum effert laudibus. Quem cum hīc lēgisset probāssetque, dum sīgnātur, alterum parī māgnitūdine et tantā similitūdine ut discernī nōn posset, sīgnātum subiēcit, in quō accūrātissimē ēius avāritiam perfidiamque accūsārat. Lȳsander, domum cum redīsset, postquam dē suīs rēbus gestīs apud māximum magistrātum quae voluerat dīxerat, tēstimōniī locō librum ā Pharnabazō datum trādidit. Hunc summōtō Lȳsandrō cum ephorī cōgnōssent, ipsī legendum dedērunt. Ita ille imprūdēns ipse suus fuit accūsātor.

ALCIBIADĒS

I. Alcibiadēs, Clīniae fīlius, Athēniēnsis. In hōc nātūra quid efficere possit vidētur experta. Cōnstat enim inter omnēs, quī dē eō memoriae prōdidērunt, nihil illō fuisse excellentius vel in

B.C. 450.

vitiīs vel in virtūtibus. Nātus in amplissimā cīvitāte summō genere, omnium aetātis suae multō fōrmōsissimus, dīves; ad omnēs rēs aptus cōnsiliīque plēnus (namque imperātor fuit summus et marī et terrā), disertus, ut in prīmīs dīcendō valēret, quod tanta erat commendātiō ōris atque ōrātiōnis ut nēmō eī posset resistere; cum tempus pōsceret, labōriōsus, patiēns; līberālis, splendidus nōn minus in vītā quam vīctū; adfābilis, blandus, temporibus callidissimē ser-

Alcibiades

viēns: īdem, simul āc sē remīserat neque causa suberat quārē animī labōrem perferret, lūxuriōsus, dissolūtus, libīdinōsus, intemperāns reperiēbātur, ut omnēs admīrārentur, in ūnō homine tantam esse dissimilitūdinem tamque dīversam nātūram.

II. Ēdūcātus est in domō Periclī (prīvīgnus enim ēius fuisse dīcitur), ērudītus ā Sōcrate. Socerum habuit Hipponīcum, omnium Graecā linguā loquentium dītissimum, ut, sī ipse fingere vellet, neque plūra bona comminīscī neque māiōra posset cōnsequī, quam vel nātūra vel fortūna tribueret.

III. Bellō Peloponnēsiō hūius cōnsiliō atque auctōritāte Athēniēnsēs bellum Syrācūsānīs indīxērunt: ad quod gerendum ipse dux dēlēctus est, duo praetereā conlēgae datī, Nīciās et Lāmachus. B.C. 415.

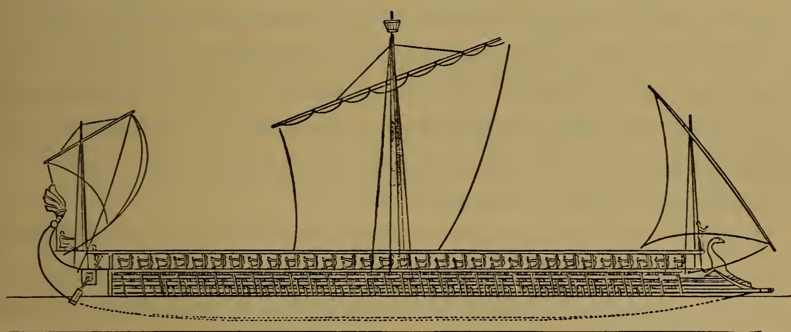
Hermes

Id cum apparārētur, prius quam clāssis exīret, accidit ut ūnā nocte omnēs hermae quī in oppidō erant Athēnīs dēicerentur, praeter ūnum, quī ante iānuam erat Andocidī. Itaque ille posteā Mercurius Andocidis vocitātus est. Hōc cum appārēret nōn sine māgnā multōrum cōnsēnsiōne esse factum, quae nōn ad prīvātam, sed ad pūblicam rem pertinēret, māgnus multitūdinī timor est iniectus, nē qua repentīna vīs in cīvitāte exsisteret, quae lībertātem opprimeret populī.

Hōc māximē convenīre in Alcibiadem vidēbātur, quod et potentior et māior quam prīvātus exīstimābātur: multōs enim līberālitāte dēvinxerat, plūrēs etiam operā forēnsī suōs reddiderat. Quā rē fīēbat ut omnium oculōs, quotiēnscumque in pūblicum prōdīsset, ad sē converteret, neque eī pār quisquam in cīvitāte pōnerētur. Itaque nōn sōlum spem in eō habēbant māximam, sed etiam timōrem, quod et obesse plūrimum et prōdesse poterat. Aspergēbātur etiam īnfāmiā, quod in domō suā facere mystēria dīcebātur

(quod nefās erat mōre Athēniēnsium), idque nōn ad religiōnem, sed ad cōniūrātiōnem pertinēre exīstimābātur.

IV. Hōc crīmine in cōntiōne ab inimīcīs compellābātur. Sed īnstābat tempus ad bellum proficīscendī. Id ille intuēns neque īgnōrāns cīvium suōrum cōnsuētūdinem, pōstulābat, sī quid dē sē agī vellent, potius dē praesente quaestiō habērētur quam absēns invidiae crīmine accūsārētur. Inimīcī vērō ēius quiēscendum in praesentī, quia nocērī eī nōn posse intellegēbant, et illud tempus exspectandum dēcrēvērunt, quō clāssis exīsset, ut absentem aggrederentur; itaque fēcērunt. Nam postquam in Siciliam eum pervēnisse crēdidērunt, absentem quod sacra violāsset reum fēcērunt. Quā dē rē cum eī nūntius ā magistrātū in Siciliam missus esset, ut domum ad causam dīcendam redīret, essetque in māgnā spē prōvinciae bene administrandae, nōn pārēre nōluit et in trirēmem,

Trireme

quae ad eum erat dēportandum missa, āscendit. Hāc Thūriōs in Ītaliam pervectus, multa sēcum reputāns dē immoderātā cīvium suōrum licentiā crūdēlitāteque ergā nōbilēs, ūtilissimum ratus impendentem ēvītāre tempestātem, clam sē ab cūstōdibus subdūxit, et inde prīmum Ēlidem, dein Thēbās vēnit.

Postquam autem sē capitis damnātum bonīs pūblicātīs audīvit, et (id quod numquam anteā ūsū vēnerat), Eumolpidās sacerdōtēs ā populō coāctōs ut sē dēvovērent, ēiusque dēvōtiōnis quō tēstātior

esset memoria, exemplum in pīlā lapideā incīsum esse positum in pūblicō, Lacedaemonem dēmigrāvit.

Ibī, ut ipse praedicāre cōnsuērat, nōn adversus patriam, sed inimīcōs suōs bellum gessit, quod iīdem hostēs essent cīvitātī; nam cum intellegerent sē plūrimum prōdesse posse reī pūblicae, ex eā ēiēcisse plūsque īrae suae quam ūtilitātī commūnī pāruisse. Itaque hūius cōnsiliō Lacedaemoniī cum Persē rēge B.C. 413. amīcitiam fēcērunt, dein Decelēam in Atticā mūniērunt praesidiōque ibī perpetuō positō in obsidiōne Athēnās tenuērunt. Eiusdem operā Iōniam ā societāte āvertērunt Athēniēnsium. Quō factō multō superiōrēs bellō esse coepērunt.

V. Neque vērō hīs rēbus tam amīcī Alcibiadī sunt factī quam timōre ab eō aliēnātī. Nam cum ācerrimī virī praestantem prūdentiam in omnibus rēbus cōgnōscerent, pertimuērunt nē cāritāte patriae ductus aliquandō ab ipsīs dēscīsceret et cum suīs in grātiam redīret. Itaque tempus ēius interficiendī quaerere īnstituērunt. Id Alcibiadēs diūtius cēlārī nōn potuit; erat enim eā sagācitāte ut dēcipī nōn posset, praesertim cum animum B.C. 412. attendisset ad cavendum. Itaque ad Tissaphernem, praefectum rēgis Dārēī, sē contulit.

Cūius cum in intimam amīcitiam pervēnisset, et Athēniēnsium male gestīs in Siciliā rēbus opēs senēscere, contrā Lacedaemoniōrum crēscere vidēret, initiō cum Pīsandrō praetōre, quī apud Samum exercitum habēbat, per internūntiōs conloquitur et dē reditū suō facit mentiōnem. Is erat enim eōdem quō Alcibiadēs sēnsū, populī potentiae nōn amīcus et optimātium fautor. B.C. 411. Ab hōc dēstitūtus prīmum per Thrasybūlum, Lycī fīlium, ab exercitū recipitur praetorque fit apud Samum; post, suffrāgante Thērāmene, populī scītō restituitur, parīque absēns imperiō praeficitur simul cum Thrasybūlō et Thērāmene.

Hōrum in imperiō tanta commūtātiō rērum facta est, ut Lacedaemoniī, quī paulō ante victōrēs viguerant, perterritī pācem peterent. Victī enim erant quīnque proeliīs terrestribus, tribus

nāvālibus, in quibus ducentās nāvēs trirēmēs āmīserant, quae captae in hostium vēnerant potestātem. Alcibiadēs simul cum conlēgīs recēperat Iōniam, Hellēspontum, multās praetereā urbēs Graecās, quae in ōrā sitae sunt Thrāciae, quārum expūgnārant complūrēs, in iīs Byzantium; neque minus multās cōnsiliō ad amīcitiam adiūnxerant, quod in captōs clēmentiā fuerant ūsī. Ita praedā onustī, locuplētātō exercitū, māximīs rēbus gestīs Athēnās vēnērunt.

B.C. 408.

VI. Hīs cum obviam ūniversa cīvitās in Pīraeum dēscendisset, tanta fuit omnium exspectātiō vīsendī Alcibiadis, ut ad ēius trirēmem vulgus cōnflueret, proinde āc sī sōlus advēnisset. Sīc enim populō erat persuāsum, et adversās superiōrēs et praesentēs secundās rēs accidisse ēius operā. Itaque et Siciliam āmissam et Lacedaemoniōrum victōriās culpae suae tribuēbant, quod tālem virum ē cīvitāte expulissent. Neque id sine causā arbitrārī vidēbantur. Nam postquam exercituī praeesse coeperat, neque terrā neque marī hostēs parēs esse potuerant. Hīc ut ē nāvī ēgressus est, quamquam Thērāmenēs et Thrasybūlus iīsdem rēbus praefuerant simulque vēnerant in Pīraeum, tamen ūnum omnēs illum prōsequēbantur, et (id quod numquam anteā ūsū vēnerat nisi Olympiae victōribus), corōnīs laureīs taeniīsque vulgō dōnābātur. Ille lacrimāns tālem benevolentiam cīvium suōrum accipiēbat, reminīscēns prīstinī temporis acerbitātem. Postquam in astu vēnit, cōntiōne advocātā sīc verba fēcit, ut nēmō tam ferus fuerit quīn ēius cāsuī inlacrimārit inimīcumque iīs sē ostenderit, quōrum operā patriā pulsus fuerat, proinde āc sī alius populus, nōn ille ipse, quī tum flēbat, eum sacrilegiī damnāsset. Restitūta ergō huic sunt pūblicē bona, iīdemque illī Eumolpidae sacerdōtēs rūrsus resacrāre sunt coāctī quī eum dēvōverant, pīlaeque illae, in quibus dēvōtiō fuerat scrīpta, in mare praecipitātae.

Taenia

VII. Haec Alcibiadī laetitia nōn nimis fuit diuturna. Nam cum eī omnēs essent honōrēs dēcrētī tōtaque rēs pūblica domī bellīque trādita, ut ūnīus arbitriō gererētur, et ipse pōstulāsset ut duo sibi conlēgae darentur, Thrasybūlus et Adīmantus, B.C. 407. neque id negātum esset, clāsse in Asiam profectus, quod apud Cȳmēn minus ex sententiā rem gesserat, in invidiam rēccidit. Nihil enim eum nōn efficere posse dūcēbant. Ex quō fīēbat ut omnia minus prōsperē gesta culpae tribuerent, cum aut eum neglegenter aut malitiōsē fēcisse loquerentur; sīcut tum accidit: nam corruptum ā rēge capere Cȳmēn nōluisse arguēbant. Itaque huic māximē putāmus malō fuisse nimiam opīniōnem ingeniī atque virtūtis; timēbātur enim nōn minus quam dīligēbātur, nē secundā fortūnā māgnīsque opibus ēlātus tyrannidem concupīsceret. Quibus rēbus factum est ut absentī magistrātum abrogārent et alium in ēius locum substituerent.

Id ille ut audīvit, domum revertī nōluit et sē Pactyēn contulit ibīque tria castella commūniit, Ornōs, Bīzanthēn, Neontīchos, manūque conlēctā prīmus Graecae cīvitātis in Thrāciam introiīt, glōriōsius exīstimāns barbarōrum praedā locuplētārī quam Grāiōrum. Quā ex rē crēverat cum fāmā tum opibus, māgnamque amīcitiam sibi cum quibusdam rēgibus Thrāciae pepererat.

VIII. Neque tamen ā cāritāte patriae potuit recēdere. Nam cum apud Aegos flūmen Philoclēs, praetor Athēniēnsium, clāssem cōnstituisset suam neque longē abesset Lȳsander, praetor B.C. 405. Lacedaemoniōrum, quī in eō erat occupātus ut bellum quam diūtissimē dūceret, quod ipsīs pecūnia ā rēge suppeditābātur, contrā Athēniēnsibus exhaustīs praeter arma et nāvēs nihil erat super, Alcibiadēs ad exercitum vēnit Athēniēnsium, ibīque praesente vulgō agere coepit: sī vellent, sē coāctūrum Lȳsandrum dīmicāre aut pācem petere spopondit: Lacedaemoniōs eō nōlle clāsse cōnflīgere, quod pedestribus cōpiīs plūs quam nāvibus valērent: sibi autem esse facile Seuthem, rēgem Thrācum, addū-

cere ut eum terrā dēpelleret; quō factō, necessāriō aut clāsse cōnflīctūrum aut bellum compositūrum.

Id etsī vērē dictum Philoclēs animadvertēbat, tamen pōstulāta facere nōluit, quod sentiēbat sē, Alcibiade receptō, nūllīus mōmentī apud exercitum futūrum et, sī quid secundī ēvēnisset, nūllam in eā rē suam partem fore, contrā ea, sī quid adversī accidisset, sē ūnum ēius dēlīctī futūrum reum. Ab hōc discēdēns Alcibiadēs: "Quoniam" inquit "victōriae patriae repūgnās, illud moneō, nē iūxtā hostem castra habeās nautica; perīculum est enim, nē immodestiā mīlitum vestrōrum occāsiō dētur Lȳsandrō vestrī opprimendī exercitūs."

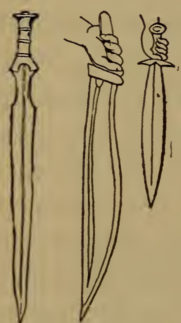
Neque ea rēs illum fefellit. Nam Lȳsander, cum per speculātōrēs comperisset vulgum Athēniēnsium in terram praedātum exīsse nāvēsque paene inānēs relictās, tempus reī gerendae nōn dīmīsit eōque impetū bellum tōtum dēlēvit.

IX. At Alcibiadēs, victīs Athēniēnsibus, nōn satis tūta eadem loca sibi arbitrāns, penitus in Thrāciam sē suprā Propontidem abdidit, spērāns ibī facillimē suam fortūnam occulī posse. Falsō. Nam Thrāces, postquam eum cum māgnā pecūniā vēnisse sēnsērunt, īnsidiās fēcērunt eaque, quae apportārat, abstulērunt, ipsum capere nōn potuērunt. Ille cernēns nūllum locum sibi tūtum in Graeciā propter potentiam Lacedaemoniōrum, ad Pharnabazum in Asiam trānsiīt; quem quidem adeō suā cēpit hūmānitāte, ut eum nēmō in amīcitiā antecēderet. Namque eī Grȳnium dederat, in Phrygiā castrum, ex quō quīnquāgēna talenta vectīgālis capiēbat. Quā fortūnā Alcibiadēs nōn erat contentus neque Athēnās victās Lacedaemoniīs servīre poterat patī.

Itaque ad patriam līberandam omnī ferēbātur cōgitātiōne. Sed vidēbat id sine rēge Persē nōn posse fierī, ideōque eum amīcum sibi cupiēbat adiungī neque dubitābat facile sē cōnsecūtūrum, sī modo ēius conveniundī habuisset potestātem. Nam Cȳrum frātrem eī bellum clam parāre Lacedaemoniīs adiuvantibus sciēbat; id sī aperuisset, māgnam sē initūrum grātiam vidēbat.

X. Hōc cum mōlīrētur peteretque ā Pharnabazō ut ad rēgem mitterētur, eōdem tempore Critiās cēterīque tyrannī Athēniēnsium certōs hominēs ad Lȳsandrum in Asiam mīserant, B.C. 404. quī eum certiōrem facerent, nisi Alcibiadem sustulisset, nihil eārum rērum fore ratum, quās ipse Athēnīs cōnstituisset; quārē, sī suās rēs gestās manēre vellet, illum persequerētur. Hīs Lacō rēbus commōtus, statuit accūrātius sibi agendum cum Pharnabazō. Huic ergō renūntiat quae rēgī cum Lacedaemoniīs convēnissent nisi Alcibiadem vīvum aut mortuum sibi trādidisset.

Nōn tulit hōc satrapēs et violāre clēmentiam quam rēgis opēs minuī māluit. Itaque mīsit Susamīthrēn et Bagaeum ad Alcibiadem interficiendum, cum ille esset in Phrygiā iterque ad rēgem comparāret. Missī clam vīcīnitātī, in quā tum Alcibiadēs erat, dant negōtium ut eum interficiant. Illī cum ferrō aggredī nōn audērent, noctū līgna contulērunt circā casam eam, in quā quiēscēbat, eaque succendērunt, ut incendiō cōnficerent, quem manū superārī posse diffīdēbant. Ille autem, ut sonitū flammae est excitātus, etsī gladius eī erat subductus, familiāris suī subālāre tēlum ēripuit. Namque erat cum eō quīdam ex Arcadiā hospes, quī numquam discēdere voluerat. Hunc sequī sē iubet, et id quod in praesentia vestīmentōrum fuit adripit. Hīs in īgnem cōniectīs, flammae vim trānsiīt. Quem ut barbarī incendium effūgisse vīdērunt, tēlīs ēminus missīs interfēcērunt caputque ēius ad Pharnabazum rettulērunt. At mulier, quae cum eō vīvere cōnsuērat, muliebrī suā veste contēctum aedificiī incendiō mortuum cremāvit, quod ad vīvum interimendum erat comparātum. Sīc Alcibiadēs, annōs circiter quadrāgintā nātus, diem obiīt suprēmum. B.C. 404.

XI. Hunc īnfāmātum ā plērīsque trēs gravissimī historicī summīs laudibus extulērunt: Thūcȳdidēs, quī ēiusdem aetātis

fuit, Theopompus, post aliquantō nātus, et Tīmaeus: quī quidem duo maledīcentissimī nesciō quō modō in illō ūnō laudandō cōnsentiunt. Namque ea, quae suprā scrīpsimus, dē eō praedicārunt atque hōc amplius: cum Athēnīs, splendidissimā cīvitāte, nātus esset, omnēs splendōre āc dīgnitāte superāsse vītae; postquam inde expulsus Thēbās vēnerit, adeō studiīs eōrum īnservīsse, ut nēmō eum labōre corporisque vīribus posset aequiperāre (omnēs enim Boeōtiī magis fīrmitātī corporis quam ingeniī acūminī serviunt); eundem apud Lacedaemoniōs, quōrum mōribus summa virtūs in patientiā pōnēbātur, sīc dūritiae sē dedisse, ut parsimōniā vīctūs atque cultūs omnēs Lacedaemoniōs vinceret; vēnisse ad Persās, apud quōs summa laus esset fortiter vēnārī, lūxuriōsē vīvere; hōrum sīc imitātum cōnsuētūdinem, ut illī ipsī eum in hīs māximē admīrārentur. Quibus rēbus effēcisse ut, apud quōscumque esset, prīnceps pōnerētur habērēturque cārissimus. Sed satis dē hōc: reliquōs ōrdiāmur.

THRASYBŪLUS

I. Thrasybūlus, Lycī fīlius, Athēniēnsis. Sī per sē virtūs sine fortūnā ponderanda est, dubitō an hunc prīmum omnium pōnam. Illud sine dubiō: nēminem huic praeferō fidē, cōnstantiā, māgnitūdine animī, in patriam amōre. Nam quod multī voluērunt paucīque potuērunt, ab ūnō tyrannō patriam līberāre, huic contigit ut ā trīgintā oppressam tyrannīs ē servitūte in lībertātem vindicāret. Sed nesciō quō modō, cum eum nēmō anteīret hīs virtūtibus, multī nōbilitāte praecucurrērunt.

B.C. 411. Prīmum Peloponnēsiō bellō multa hīc sine Alcibiade gessit, ille nūllam rem sine hōc: quae ille ūniversa nātūrālī quōdam bonō fēcit lucrī. Sed illa tamen omnia commūnia imperātōribus cum mīlitibus et fortūnā, quod in proeliī concursū abit rēs ā cōnsiliō ad vicēs rērum virtūtemque pūgnantium. Itaque iūre suō nōnnūlla ab imperātōre mīles, plūrima vērō fortūna vindicat, sēque hīs plūs valuisse vērē potest praedicāre.

Vērum illud māgnificentissimum factum proprium est Thrasybūlī. Nam cum trīgintā tyrannī, praepositī ā Lacedaemoniīs, servitūte oppressās tenērent Athēnās, plūrimōs cīvēs, quibus in bellō parserat fortūna, partim patriā expulissent partim interfēcissent, plūrimōrum bona pūblicāta inter sē dīvīsissent, nōn sōlum prīnceps, sed etiam sōlus initiō bellum iīs indīxit.

II. Hīc enim cum Phȳlēn cōnfūgisset, quod est castellum B.C. 404. in Atticā mūnītissimum, nōn plūs habuit sēcum trīgintā dē suīs. Hōc initium fuit salūtis Atticōrum, hōc rōbur lībertātis clārissimae cīvitātis. Neque vērō hīc nōn contemptus est prīmō ā tyrannīs atque ēius sōlitūdō. Quae quidem rēs et illīs contemnentibus perniciēī et huic dēspectō salūtī fuit: etenim illōs sēgnēs ad persequendum, hōs autem tempore ad comparandum datō fēcit rōbustiōrēs. Quō magis praeceptum illud omnium in animīs esse dēbet; nihil in bellō oportēre contemnī, neque sine causā dīcitur mātrem timidī flēre nōn solēre. Neque tamen prō opīniōne Thrasybūlī auctae sunt opēs: nam iam tum illīs temporibus fortius bonī prō lībertāte loquēbantur quam pūgnābant.

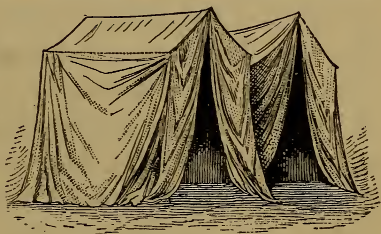
Hinc in Pīraeum trānsiīt Mūnychiamque mūnīvit. Hanc bis tyrannī oppūgnāre sunt adortī, ab eāque turpiter repulsī B.C. 403. prōtinus in urbem armīs impedīmentīsque āmissīs refūgērunt. Ūsus est Thrasybūlus nōn minus prūdentiā quam fortitūdine. Nam cēdentēs violārī vetuit (cīvēs enim cīvibus parcere aequum cēnsēbat), neque quisquam est vulnerātus, nisi quī prior impūgnāre voluit. Nēminem iacentem veste spoliāvit, nīl attigit nisi arma, quōrum indigēbat, quaeque ad vīctum pertinēbant.

In secundō proeliō cecidit Critiās, dux tyrannōrum, cum quidem adversus Thrasybūlum fortissimē pūgnāret.

III. Hōc dēiectō, Pausaniās vēnit Atticīs auxiliō, rēx Lacedaemoniōrum. Is inter Thrasybūlum et eōs quī urbem tenēbant fēcit pācem, hīs condiciōnibus: nē quī, praeter trīgintā tyrannōs et decem quī posteā praetōrēs creātī superiōris mōre crūdēlitātis erant ūsī, adficerentur exsiliō nēve bona pūblicārentur: reī pūblicae prōcūrātiō populō redderētur.

Praeclārum hōc quoque Thrasybūlī, quod reconciliātā pāce, cum plūrimum in cīvitāte posset, lēgem tulit, nē quis ante āctārum rērum accūsārētur nēve multārētur, eamque illī "oblīviōnis" appellārunt. Neque vērō hanc tantum ferendam cūrāvit, sed etiam ut valēret effēcit. Nam cum quīdam ex iīs quī simul cum eō in exsiliō fuerant caedem facere eōrum vellent cum quibus in grātiam reditum erat pūblicē, prohibuit et id quod pollicitus erat praestitit.

IV. Huic prō tantīs meritīs honōris causā corōna ā populō data est, facta duābus virgulīs oleāginīs. Quam quod amor cīvium et nōn vīs expresserat, nūllam habuit invidiam māgnāque fuit glōriā. Bene ergō Pittacus ille, quī in septem sapientum numerō est habitus, cum Mytilēnaeī multa mīlia iūgerum agrī eī mūnerī darent: "Nōlīte ōrō vōs" inquit "id mihi dare quod multī invideant, plūrēs etiam concupīscant. Quārē ex istīs nōlō amplius quam centum iūgera, quae et meam animī aequitātem et vestram voluntātem indicent." Nam parva mūnera diūtina, locuplētia nōn propria esse cōnsuērunt. Illā igitur corōnā contentus, Thrasybūlus neque amplius requīsīvit neque quemquam honōre sē antecēssisse exīstimāvit. Hīc, sequentī tempore, cum praetor clāssem ad Ciliciam appulisset neque satis dīligenter in castrīs ēius agerentur vigiliae, ā barbarīs, ex oppidō noctū ēruptiōne factā, in tabernāculō interfectus est.

Tabernacula

B.C. 390.

CONŌN

I. Conōn Athēniēnsis Peloponnēsiō bellō accēssit ad rem pūblicam, in eōque ēius opera māgnī fuit. Nam et praetor pedestribus exercitibus praefuit et praefectus clāssis māgnās

B.C. 413.

marī rēs gessit. Quās ob causās praecipuus eī honōs habitus est. Namque omnibus ūnus īnsulīs praefuit; in quā potestāte Pherās cēpit, colōniam Lacedaemoniōrum. Fuit etiam extrēmō Peloponnēsiō bellō praetor, cum apud Aegos flūmen cōpiae Athēniēnsium ab Lȳsandrō sunt dēvictae. Sed tum āfuit, eōque pēius rēs administrāta est; nam et prūdēns reī mīlitāris et dīligēns (B.C. 405.) erat imperātor. Itaque nēminī erat iīs temporibus dubium, sī adfuisset, illam Athēniēnsēs calamitātem acceptūrōs nōn fuisse.

II. Rēbus autem adflīctīs, cum patriam obsidērī audīsset, nōn quaesīvit ubī ipse tūtō vīveret, sed unde praesidiō posset esse cīvibus suīs. Itaque contulit sē ad Pharnabazum, satrapem Iōniae et Lȳdiae eundemque generum rēgis et propinquum; apud quem ut multum grātiā valēret, multō labōre multīsque effēcit perīculīs. Nam cum Lacedaemoniī Athēniēnsibus dēvictīs in societāte nōn manērent, quam cum Artaxerxe fēcerant, Agēsilāumque bellātum mīsissent in Asiam, māximē impulsī ā Tissapherne, quī ex intimīs rēgis ab amīcitiā ēius dēfēcerat et cum Lacedaemoniīs coierat societātem, hunc adversus Pharnabazus habitus est imperātor, rē quidem vērā exercituī praefuit Conōn, ēiusque omnia arbitriō gesta sunt. Hīc multum ducem summum Agēsilāum impedīvit (B.C. 396.) saepeque ēius cōnsiliīs obstitit; neque vērō nōn fuit apertum, sī ille nōn fuisset, Agēsilāum Asiam Taurō tenus rēgī fuisse ēreptūrum. Quī posteāquam domum ā suīs cīvibus revocātus est, quod Boeōtiī et Athēniēnsēs Lacedaemoniīs bellum indīxerant, Conōn nihilō sētius apud praefectōs rēgis versābātur iīsque omnibus māgnō erat ūsuī.

III. Dēfēcerat ā rēge Tissaphernēs, neque id tam Artaxerxī quam cēterīs erat apertum; multīs enim māgnīsque meritīs apud rēgem, etiam cum in officiō nōn manēret, valēbat. Neque id erat mīrandum, sī nōn facile ad crēdendum addūcēbātur, reminīscēns ēius sē operā Cȳrum frātrem superāsse. Hūius accūsandī grātiā Conōn ā Pharnabazō ad rēgem missus, (B.C. 395.) posteāquam vēnit, prīmum ex mōre Persārum ad chī-

liarchum, quī secundum gradum imperiī tenēbat, Tithraustēn accēssit sēque ostendit cum rēge conloquī velle. Huic ille: "Nūlla" inquit "mora est; sed tū dēlīberā utrum conloquī mālīs an per lītterās agere quae cōgitās. Necesse est enim, sī in cōnspectum vēneris, venerārī tē rēgem." (Quod προσκύνησιν illī vocant.) "Nēmō enim sine hōc admittitur. Hōc sī tibi grave est, per mē nihilō sētius ēditīs mandātīs cōnficiēs quod studēs." Tum Conōn: "Mihi vērō" inquit "nōn est grave quemvīs honōrem habēre rēgī, sed vereor nē cīvitātī meae sit opprobriō, sī, cum ex eā sim profectus quae cēterīs gentibus imperāre cōnsuērit, potius barbarōrum quam illīus mōre fungar." Itaque quae volēbat huic scrīpta trādidit.

IV. Quibus cōgnitīs, rēx tantum auctōritāte ēius mōtus est, ut et Tissaphernem hostem iūdicārit, et Lacedaemoniōs bellō persequī iūsserit, et eī permīserit quem vellet ēligere ad dispēnsandam pecūniam. Id arbitrium Conōn negāvit suī esse cōnsiliī, sed ipsīus, quī optimē suōs nōsse dēbēret; sed sē suādēre Pharnabazō id negōtiī daret. Hinc māgnīs mūneribus dōnātus ad mare est missus, ut Cypriīs et Phoenīcibus cēterīsque maritimīs cīvitātibus nāvēs longās imperāret, clāssemque, quā proximā aestāte mare tuērī posset, comparāret, datō adiūtōre Pharnabazō, sīcut ipse voluerat. Id ut Lacedaemoniīs est nūntiātum, nōn sine cūrā rem administrant, quod māius bellum imminēre arbitrābantur quam sī cum barbarō sōlum contenderent. Nam ducem fortem et prūdentem rēgiīs opibus praefutūrum āc sēcum dīmicātūrum vidēbant, quem

Navis Longa

neque cōnsiliō neque cōpiīs superāre possent. Hāc mente māgnam contrahunt clāssem; proficīscuntur Pīsandrō duce.

Hōs Conōn apud Cnidum adortus, māgnō proeliō fugat, B.C. 394. multās nāvēs capit, complūrēs dēprimit. Quā victōriā nōn sōlum Athēnae, sed etiam cūncta Graecia, quae sub Lacedaemoniōrum fuerat imperiō, līberāta est.

Conōn, cum parte nāvium in patriam venit, mūrōs dīrutōs ā Lȳsandrō utrōsque, et Pīraeī et Athēnārum, reficiendōs B.C. 393. cūrat, pecūniaeque quīnquāgintā talenta, quae ā Pharnabazō accēperat, cīvibus suīs dōnat.

V. Accidit huic quod cēterīs mortālibus, ut incōnsīderātior in secundā quam in adversā esset fortūnā. Nam clāsse Peloponnēsiōrum dēvictā, cum ultum sē iniūriās patriae putāret, plūra concupīvit quam efficere potuit. Neque tamen ea nōn pia et probanda fuērunt, quod potius patriae opēs augērī quam rēgis māluit. Nam cum māgnam auctōritātem sibi pūgnā illā nāvālī, quam apud Cnidum fēcerat, cōnstituisset, nōn sōlum inter barbarōs, sed etiam omnēs Graeciae cīvitātēs, clam dare operam coepit ut Iōniam et Aeoliam restitueret Athēniēnsibus.

Id cum minus dīligenter esset cēlātum, Tīribazus, quī Sardibus praeerat, Conōnem ēvocāvit, simulāns ad rēgem eum sē B.C. 392. mittere velle māgnā dē rē. Hūius nūntiō pārēns cum vēnisset, in vincula cōniectus est, in quibus aliquamdiū fuit. Inde nōnnūllī eum ad rēgem abductum ibīque eum perīsse scrīptum relīquērunt. Contrā ea, Dīnōn historicus, cui nōs B.C. 390. plūrimum dē Persicīs rēbus crēdimus, effūgisse scrīpsit; illud addubitat, utrum Tīribazō sciente an imprūdente sit factum.

DIŌN

I. Diōn, Hipparīnī fīlius, Syrācūsānus, nōbilī genere nā- B.C. 409. tus, utrāque implicātus tyrannide Dionȳsiōrum. Namque ille superior Aristomachēn, sorōrem Diōnis, habuit in mātrimōniō,

ex quā duōs fīliōs, Hipparīnum et Nisaeum, prōcreāvit, totidemque fīliās, nōmine Sōphrosynēn et Aretēn; quārum priōrem Dionȳsiō fīliō, eīdem cui rēgnum relīquit, nūptum dedit, alteram, Aretēn, Diōnī. Diōn autem, praeter generōsam propinquitātem nōbilem māiōrum fāmam, multa alia ab nātūrā habuit bona, in iīs ingenium docile, cōme, aptum ad artēs optimās, māgnam corporis dīgnitātem, quae nōn minimum commendat, māgnās praetereā dīvitiās ā patre relictās, quās ipse tyrannī mūneribus auxerat. Erat intimus Dionȳsiō priōrī, neque minus propter mōrēs quam adfīnitātem. Namque etsī Dionȳsiī crūdēlitās eī displicēbat, tamen salvum propter necessitūdinem, magis etiam suōrum causā, studēbat. Aderat in māgnīs rēbus, ēiusque cōnsiliō multum movēbātur tyrannus, nisi quā in rē māior ipsīus cupiditās intercēsserat. Lēgātiōnēs vērō omnēs quae essent inlūstriōrēs per Diōnem administrābantur; quās quidem ille dīligenter obeundō, fidēliter administrandō, crūdēlissimum nōmen tyrannī suā hūmānitāte lēniēbat. Hunc ā Dionȳsiō missum Karthāginiēnsēs sīc sūspexērunt, ut nēminem umquam Graecā linguā loquentem magis sint admīrātī.

II. Neque vērō haec Dionȳsium fugiēbant; nam quantō esset sibi ōrnāmentō sentiēbat. Quō fīēbat ut ūnī huic māximē indulgēret neque eum secus dīligeret āc fīlium; quī quidem, cum
B.C. 389. Platōnem Tarentum vēnisse fāma in Siciliam esset perlāta, adulēscentī negāre nōn potuerit quīn eum arcesseret, cum Diōn ēius audiendī cupiditāte flagrāret. Dedit ergō huic veniam māgnāque eum ambitiōne Syrācūsās perdūxit. Quem Diōn adeō admīrātus est atque adamāvit ut sē eī tōtum trāderet. Neque vērō minus ipse Platō dēlectātus est Diōne. Itaque cum ā tyrannō crūdēliter violātus esset, quīppe quem vēnumdarī iūssisset, tamen eōdem rediīt, ēiusdem Diōnis precibus adductus. Interim in morbum incidit Dionȳsius. Quō cum gravius cōnflīctārētur,
B.C. 367. quaesīvit ā medicīs Diōn quem ad modum sē habēret, simulque ab iīs petiīt, sī forte in māiōre esset perīculō, ut

sibi fatērentur; nam velle sē cum eō conloquī dē partiendō rēgnō, quod sorōris suae fīliōs ex illō nātōs partem rēgnī putābat dēbēre habēre. Id medicī nōn tacuērunt et ad Dionȳsium fīlium sermōnem rettulērunt. Quō ille commōtus, nē agendī esset Diōnī potestās, patrī sopōrem medicōs dare coēgit. Hōc aeger sūmptō, sōpītus diem obiīt suprēmum.

III. Tāle initium fuit Diōnis et Dionȳsiī simultātis, eaque multīs rēbus aucta est. Sed tamen prīmīs temporibus aliquamdiū simulāta inter eōs amīcitia mānsit. Sīcut, cum Diōn nōn dēsisteret obsecrāre Dionȳsium ut Platōnem Athēnīs arcesseret et ēius cōnsiliīs ūterētur, ille, quī in aliquā rē vellet patrem imitārī, mōrem eī gessit. Eōdemque tempore Philistum historicum Syrācūsās redūxit, hominem amīcum nōn magis tyrannō quam tyrannidī. Sed dē hōc in eō librō plūra sunt exposita quī dē historicīs Graecīs cōnscrīptus est. Platō autem tantum apud Dionȳsium auctōritāte potuit valuitque ēloquentiā, ut eī persuāserit tyrannidis facere fīnem lībertātemque reddere Syrācūsānīs; ā quā voluntāte Philistī cōnsiliō dēterritus, aliquantō crūdēlior esse coepit.

IV. Quī quidem cum ā Diōne sē superārī vidēret ingeniō, auctōritāte, amōre populī, verēns nē, sī eum sēcum habēret, aliquam occāsiōnem suī daret opprimendī, nāvem eī trirēmem dedit quā Corinthum dēveherētur, ostendēns sē id utrīusque facere causā, nē, cum inter sē timērent, alteruter alterum praeoccupāret. Id cum factum multī indīgnārentur māgnaeque esset invidiae tyrannō, Dionȳsius omnia quae movērī poterant Diōnis in nāvēs imposuit ad eumque mīsit. Sīc enim exīstimārī volēbat, id sē nōn odiō hominis, sed suae salūtis fēcisse causā. Posteā vērō quam audīvit eum in Peloponnēsō manum comparāre sibique bellum facere cōnārī, Aretēn, Diōnis uxōrem, aliī nūptum dedit, fīliumque ēius sīc ēducārī iūssit ut indulgendō turpissimīs imbue-

B.C. 360. rētur cupiditātibus. Is ūsque eō vītae statum commūtātum ferre nōn potuit, postquam in patriam rediīt pater (namque appositī erant cūstōdēs quī eum ā prīstinō vīctū dēdūcerent), ut sē dē superiōre parte aedium dēiēcerit atque ita interierit. Sed illūc revertor.

V. Postquam Corinthum pervēnit Diōn, et eōdem perfūgit Hēraclīdēs, ab eōdem expulsus Dionȳsiō, quī praefectus fuerat equitum, omnī ratiōne bellum comparāre coepērunt. Sed nōn multum prōficiēbant, quod multōrum annōrum tyrannis māgnārum opum putābātur; quam ob causam paucī ad societātem perīculī perdūcēbantur. Sed Diōn, frētus nōn tam suīs cōpiīs quam odiō tyrannī, māximō animō, duābus onerāriīs nāvibus quīnquāgintā annōrum imperium, mūnītum quīngentīs longīs nāvibus, decem equitum centumque peditum mīlibus, profectus oppūgnātum, quod omnibus gentibus admīrābile est vīsum, adeō facile perculit, ut post diem tertium quam Siciliam attigerat Syrācūsās introierit. Ex quō intellegī potest nūllum esse imperium tūtum, nisi benevolentiā mū-

B.C. 357. nītum. Eō tempore aberat Dionȳsius et in Ītaliā clāssem opperiēbātur adversāriōrum, ratus nēminem sine māgnīs cōpiīs ad sē ventūrum; quae rēs eum fefellit. Nam Diōn iīs ipsīs quī sub adversāriī fuerant potestāte rēgiōs spīritūs repressit, tōtīusque ēius partis Siciliae potītus est quae sub Dionȳsiī fuerat potestāte, parīque modō urbis Syrācūsārum praeter arcem et īnsulam adiūnctam oppidō; eōque rem perdūxit, ut tālibus pactiōnibus pācem tyrannus facere vellet: Siciliam Diōn

Navis Oneraria

obtinēret, Ītaliam Dionȳsius, Syrācūsās Apollocratēs, cui māximam fidem ūnī habēbat. Diōn . . .

VI. Hās tam prōsperās tamque inopīnātās rēs cōnsecūta est subita commūtātiō, quod fortūna suā mōbilitāte, quem paulō ante extulerat dēmergere est adorta. Prīmum in fīliō, dē quō commemorāvī suprā, suam vim exercuit. Nam cum uxōrem redūxisset, quae aliī fuerat trādita, fīliumque vellet revocāre ad virtūtem ā perditā lūxuriā, accēpit gravissimum parēns vulnus morte fīliī. Deinde orta dissēnsiō est inter eum et Hēraclīdem, quī, quod eī prīncipātum nōn concēdēbat, factiōnem comparāvit. Neque is minus valēbat apud optimātēs, quōrum cōnsēnsū praeerat clāssī, cum Diōn exercitum pedestrem tenēret. Nōn tulit hoc animō aequō Diōn, et versum illum Homērī rettulit ex secundā rhapsōdiā, in quō haec sententia est: nōn posse bene gerī rem pūblicam multōrum imperiīs. Quod dictum māgna invidia cōnsecūta est; namque aperuisse vidēbātur omnia in suā potestāte esse velle. Hanc ille nōn lēnīre obsequiō, sed acerbitāte opprimere studuit, Hēraclīdemque, cum Syrācūsās vēnisset, interficiendum cūrāvit.

VII. Quod factum omnibus māximum timōrem iniēcit; nēmō enim, illō interfectō, sē tūtum putābat. Ille autem, adversāriō remōtō, licentius eōrum bona, quōs sciēbat adversus sē sēnsisse, mīlitibus dispertīvit. Quibus dīvīsīs, cum cottīdiānī māximī fierent sūmptūs, celeriter pecūnia dēesse coepit, neque quō manūs porrigeret suppetēbat, nisi in amīcōrum possessiōnēs. Id ēius modī erat, ut, cum mīlitēs reconciliāsset, āmitteret optimātēs. Quārum rērum cūrā angēbātur, et īnsuētus male audiendī, nōn animō aequō ferēbat dē sē ab iīs male exīstimārī, quōrum paulō ante in caelum fuerat ēlātus laudibus. Vulgus autem, offēnsā in eum mīlitum voluntāte, līberius loquēbātur et tyrannum nōn ferendum dictitābat.

VIII. Haec ille intuēns, cum quem ad modum sēdāret nescīret, et quōrsum ēvāderent timēret, Callicratēs quīdam, cīvis Athēniēnsis, quī simul cum eō ex Peloponnēsō in Siciliam vēnerat, homō et callidus et ad fraudem acūtus, sine ūllā religiōne āc fidē, adiīt ad Diōnem et ait: eum māgnō in perīculō esse propter offēnsiōnem populī et odium mīlitum, quod nūllō modō ēvītāre posset, nisi alicui suōrum negōtium daret, quī sē simulāret illī inimīcum. Quem sī invēnisset idōneum, facile omnium animōs cōgnitūrum adversāriōsque sublātūrum, quod inimīcī ēius dissidentī suōs sēnsūs apertūrī forent. Tālī cōnsiliō probātō, excēpit hās partēs ipse Callicratēs et sē armat imprūdentiā Diōnis. Ad eum interficiendum sociōs conquīrit, adversāriōs ēius convenit, cōniūrātiōne cōnfīrmat. Rēs, multīs cōnsciīs quae agerētur, ēlāta dēfertur ad Aristomachēn, sorōrem Diōnis, uxōremque Aretēn. Illae, timōre perterritae, conveniunt cūius dē perīculō timēbant. At ille negat ā Callicrate fierī sibi īnsidiās, sed illa quae agerentur fierī praeceptō suō. Mulierēs nihilō sētius Callicratem in aedem Prōserpinae dēdūcunt āc iūrāre cōgunt nihil ab illō perīculī fore Diōnī. Ille hāc religiōne nōn modo nōn est dēterritus, sed ad mātūrandum concitātus est, verēns nē prius cōnsilium aperīrētur suum quam cōgitāta perfēcisset.

IX. Hāc mente, proximō diē fēstō, cum ā conventū sē remōtum
B.C. 353. Diōn domī tenēret atque in conclāvī ēditō recubuisset, cōnsciīs facinoris loca mūnītiōra oppidī trādit, domum cūstōdiīs saepit, ā foribus quī nōn discēdant certōs praeficit, nāvem trirēmem armātīs ōrnat, Philostratōque, frātrī suō, trādit eamque in portū agitāre iubet, ut sī exercēre rēmigēs vellet, cōgitāns, sī forte cōnsiliīs obstitisset fortūna, ut habēret quā aufugeret ad salūtem. Suōrum autem ē numerō Zacynthiōs adulēscentēs quōsdam ēligit cum audācissimōs, tum vīribus māximīs; iīsque dat negōtium, ad Diōnem eant inermēs, sīc ut conveniendī ēius grātiā vidērentur venīre. Iī propter nōtitiam sunt intrōmissī. At

illīus ut līmen intrārant, foribus obserātīs, in lectō cubantem invādunt, conligant: fit strepitus, adeō ut exaudīrī posset forīs. Hīc, sīcut ante saepe dictum est, quam invīsa sit singulāris potentia et miseranda vīta quī sē metuī quam amārī mālunt, cuivīs facile intellēctū fuit. Namque illī ipsī cūstōdēs, sī prōmptā fuissent voluntāte, foribus effrāctīs servāre eum potuissent, quoad illī inermēs tēlum forīs flāgitantēs vīvum tenēbant. Cui cum succurreret nēmō, Lycō quīdam Syrācūsānus per fenestram gladium dedit, quō Diōn interfectus est.

Lectus

X. Cōnfectā caede, cum multitūdō vīsendī grātiā introīsset, nōnnūllī ab īnsciīs prō noxiīs concīduntur. Nam, celerī rūmōre dīlātō Diōnī vim adlātam, multī concurrerant, quibus tāle facinus displicēbat. Iī, falsā sūspīciōne ductī, immerentēs ut scelerātōs occīdunt. Hūius dē morte ut palam factum est, mīrābiliter vulgī mūtāta est voluntās. Nam quī vīvum eum tyrannum vocitārant, iīdem līberātōrem patriae tyrannīque expulsōrem praedicābant. Sīc subitō misericordia odiō succēsserat, ut eum suō sanguine ab Acherunte, sī possent, cuperent redimere. Itaque in urbe, celeberrimō locō, ēlātus pūblicē, sepulcrī monumentō dōnātus est. Diem obiīt circiter annōs quīnquāgintā nātus, quārtum post annum quam ex Peloponnēsō in Siciliam redierat.

ĪPHICRATĒS

I. Īphicratēs Athēniēnsis nōn tam māgnitūdine rērum gestārum quam dīsciplīnā mīlitārī nōbilitātus est. Fuit enim tālis dux, ut nōn sōlum aetātis suae cum prīmīs comparārētur, sed nē dē māioribus nātū quidem quisquam antepōnerētur. Multum vērō in bellō est versātus, saepe exercitibus praefuit, nūsquam

culpā male rem gessit, semper cōnsiliō vīcit, tantumque eō valuit, ut multa in rē mīlitārī partim nova attulerit, partim meliōra fēcerit. Namque ille pedestria arma mūtāvit. Cum ante illum imperātōrem māximīs clipeīs, brevibus hastīs, minūtīs gladiīs ūterentur, ille, ē contrāriō, peltam prō parmā fēcit (ā quō posteā peltastae peditēs appellātī sunt, quī anteā hoplītae appellābantur), ut ad mōtūs concursūsque essent leviōrēs; hastae modum duplicāvit, gladiōs longiōrēs fēcit. Īdem genus lōrīcārum novum īnstituit, et prō sertīs atque aēneīs linteās dedit. Quō factō expedītiōrēs mīlitēs reddidit; nam, pondere dētrāctō, quod aequē corpus tegeret et leve esset cūrāvit.

SOLDIER WITH CLIPEUS, LORICA, AND HASTA

II. Bellum cum Thrācibus gessit, Seuthem, socium Athēniēnsium, in rēgnum restituit. Apud Corinthum tantā sevēritāte exercituī praefuit, ut nūllae umquam in Graeciā neque exercitātiōrēs cōpiae neque magis dictō audientēs fuerint ducī; in eamque cōnsuētūdinem addūxit, ut, cum proeliī sīgnum ab imperātōre esset datum, sine ducis operā sīc ōrdinātae cōnsisterent ut singulī ā perītissimō imperātōre dispositī vidērentur. Hōc exercitū moram Lacedaemoniōrum interfēcit, quod māximē tōtā celebrātum est Graeciā. Iterum eōdem bellō omnēs cōpiās eōrum fugāvit, quō factō māgnam adeptus est glōriam. Cum Artaxerxēs Aegyptiō rēgī bellum īnferre voluit, Īphicratēn ab Athēniēnsibus ducem petīvit, quem praeficeret exercituī con-

B.C. 390.

SCUTA

ductīciō, cūius numerus duodecim mīlium fuit. Quem quidem sīc omnī dīsciplīnā mīlitārī ērudīvit, ut, quem ad modum quondam Fabiānī mīlitēs Rōmae, sīc Īphicratēnsēs apud Graecōs in summā laude fuerint. B.C. 369. Īdem subsidiō Lacedaemoniīs profectus, Epamīnōndae retardāvit impetūs. Nam, nisi ēius adventus appropinquāsset, nōn prius Thēbānī Spartā abscēssissent quam captam incendiō dēlēssent.

III. Fuit autem et animō māgnō et corpore imperātōriāque fōrmā, ut ipsō āspectū cuivīs iniceret admīrātiōnem suī; sed in labōre nimis remissus parumque patiēns, ut Theopompus memoriae prōdidit, bonus vērō cīvis fidēque māgnā. Quod cum in aliīs rēbus dēclārāvit, tum māximē in Amyntae Macedonis līberīs tuendīs. Namque Eurydicē, māter Perdiccae et Philippī, cum hīs duōbus puerīs, Amyntā mortuō, ad Īphicratēn cōnfūgit ēiusque opibus dēfēnsa est. Vīxit ad senectūtem, plācātīs in sē suōrum cīvium animīs. Causam capitis semel dīxit, bellō sociālī, simul cum Tīmotheō, eōque iūdiciō est absolūtus. B.C. 355. Menesthea fīlium relīquit ex Thrāssā nātum, Cotī rēgis fīliā. Is cum interrogārētur utrum plūris patrem mātremne faceret, "mātrem" inquit. Id cum omnibus mīrum vidērētur, at ille; "Meritō" inquit "faciō; nam pater, quantum in sē fuit, Thrācem mē genuit, contrā ea, māter Athēniēnsem."

CHABRIĀS

I. Chabriās Athēniēnsis. Hīc quoque in summīs habitus est ducibus rēsque multās memoriā dīgnās gessit. Sed ex iīs ēlūcet māximē inventum ēius in proeliō quod apud Thēbās fēcit, B.C. 377. cum Boeōtiīs subsidiō vēnisset. Namque in eō, victōriā fīdentem summum ducem Agēsilāum, fugātīs iam ab eō conductīciīs catervīs, eō frūstrātus est, quod reliquam phalangem locō vetuit cēdere, obnīxōque genū scūtō, prōiectā hastā impetum

excipere hostium docuit. Id novum Agēsilāus contuēns prōgredī nōn est ausus suōsque iam incurrentēs tubā revocāvit. Hōc ūsque eō tōtā Graeciā fāmā celebrātum est, ut illō statū Chabriās sibi statuam fierī voluerit, quae pūblicē eī ab Athēniēnsibus in forō cōnstitūta est. Ex quō factum est ut posteā āthlētae cēterīque artificēs iīs statibus in statuīs ponendīs ūterentur quibus victōriam essent adeptī.

Tuba

II. Chabriās autem multa in Eurōpā bella administrāvit, cum B.C. 361. dux Athēniēnsium esset; in Aegyptō suā sponte gessit: nam Nectenebin adiūtum profectus, rēgnum eī cōnstituit. B.C. 388. Fēcit idem Cyprī, sed pūblicē ab Athēniēnsibus Euagorae adiūtor datus, neque prius inde discēssit quam tōtam īnsulam bellō dēvinceret; quā ex rē Athēniēnsēs māgnam glōriam sunt adeptī. Interim bellum inter Aegyptiōs et Persās cōnflātum est. Athēniēnsēs cum Artaxerxe societātem habēbant, Lacedaemoniī cum Aegyptiīs, ā quibus māgnās praedās Agēsilāus, rēx eōrum, faciēbat. Id intuēns Chabriās, cum in rē nūllā Agēsilāō cēderet, suā sponte eōs adiūtum profectus, Aegyptiae clāssī praefuit, pedestribus cōpiīs Agēsilāus.

III. Tum praefectī rēgis Persae lēgātōs mīsērunt Athēnās B.C. 378. questum, quod Chabriās adversum rēgem bellum gereret cum Aegyptiīs. Athēniēnsēs diem certam Chabriae praestituērunt, quam ante domum nisi redīsset, capitis sē illum damnātūrōs dēnūntiārunt. Hōc ille nūntiō Athēnās rediīt, neque ibī diūtius est morātus quam fuit necesse. Nōn enim libenter erat ante oculōs suōrum cīvium, quod et vīvēbat lautē et indulgēbat sibi līberālius quam ut invidiam vulgī posset effugere. Est enim hōc commūne vitium māgnīs līberīsque cīvitātibus, ut invidia glōriae comes sit, et libenter dē iīs dētrahant quōs ēminēre vide-

ant altius, neque animō aequō pauperēs aliēnam opulentiam intueantur. Itaque Chabriās, quoad eī licēbat, plūrimum aberat. Neque vērō sōlus ille aberat Athēnīs libenter, sed omnēs ferē prīncipēs fēcērunt idem, quod tantum sē ab invidiā putābant āfutūrōs, quantum ā cōnspectū suōrum recēsserint. Itaque Conōn plūrimum Cyprī vīxit, Īphicratēs in Thrāciā, Tīmotheus Lesbī, Charēs Sīgēī, dissimilis quidem Charēs hōrum et factīs et mōribus, sed tamen Athēnīs et honōrātus et potēns.

IV. Chabriās autem periīt bellō sociālī tālī modō. Oppūgnābant Athēniēnsēs Chium. Erat in clāsse Chabriās prīvātus, sed omnēs quī in magistrātū erant auctōritāte anteībat, eumque magis mīlitēs quam quī praeerant sūspiciēbant. Quae rēs eī mātūrāvit mortem. Nam dum prīmus studet portum intrāre gubernātōremque iubet eō dīrigere nāvem, ipse sibi perniciēī fuit; cum enim eō penetrāsset, cēterae nōn sunt secūtae. Quō factō circumfūsus hostium concursū cum fortissimē pūgnāret, nāvis rōstrō percussa coepit sīdere. Hinc refugere cum posset, sī sē in mare dēiēcisset, quod suberat clāssis Athēniēnsium quae exciperet natantēs, perīre māluit quam armīs abiectīs nāvem relinquere in quā fuerat vectus. Id cēterī facere nōluērunt, quī nandō in tūtum pervēnērunt. At ille, praestāre honestam mortem exīstimāns turpī vītae, comminus pūgnāns tēlīs hostium interfectus est.

B.C. 357.

Gubernator

Rostrum

TĪMOTHEUS

I. TĪMOTHEUS, Conōnis fīlius, Athēniēnsis. Hīc ā patre acceptam glōriam multīs auxit virtūtibus; fuit enim disertus, impiger, labōriōsus, reī mīlitāris perītus neque minus cīvitātis regendae. Multa hūius sunt praeclārē facta, sed haec māximē inlūstria. B.C. 364. Olynthiōs et Byzantiōs bellō subēgit. Samum cēpit; in quō oppidō oppūgnandō, superiōrī bellō, Athēniēnsēs mīlle et ducenta talenta cōnsūmpserant; id ille sine ūllā pūblicā impēnsā populō restituit. Adversus Cotum bella gessit ab eōque ducenta talenta praedae in pūblicum rettulit. Cyzicum obsidiōne B.C. 366. līberāvit. Ariobarzānī simul cum Agēsilāō auxiliō profectus est; ā quō cum Lacō pecūniam numerātam accēpisset, ille cīvēs suōs agrō atque urbibus augērī māluit, quam id sūmere B.C. 365. cūius partem domum suam ferre posset. Itaque accēpit Crīthōtēn et Sēstum.

B.C. 375. II. Īdem clāssī praefectus, circumvehēns Peloponnēsum, Lacōnicēn populātus, clāssem eōrum fugāvit, Corcȳram sub imperium Athēniēnsium redēgit; sociōsque dein adiūnxit Ēpīrōtas, Athamānas, Chāonas omnēsque eās gentēs quae mare illud adiacent. Quō factō, Lacedaemoniī dē diūtinā B.C. 374. contentiōne dēstitērunt, et suā sponte Athēniēnsibus imperiī maritimī prīncipātum concēssērunt, pācemque iīs lēgibus cōnstituērunt, ut Athēniēnsēs marī ducēs essent. Quae victōria tantae fuit Atticīs laetitiae, ut tum prīmum ārae Pācī pūblicē sint factae eīque deae pulvīnar sit īnstitūtum. Cūius laudis ut memoria manēret, Tīmotheō pūblicē statuam in forō posuērunt. Quī honōs huic ūnī ante id tempus contigit, ut, cum patrī populus statuam posuisset, fīliō quoque daret. Sīc, iūxtā posita, recēns fīliī veterem patris renovāvit memoriam.

III. Hīc cum esset māgnō nātū et magistrātūs gerere dēsīsset, bellō Athēniēnsēs undique premī sunt coeptī. Dēfēcerat B.C. 357. Samus, dēscierat Hellēspontus, Philippus, iam tum valēns, multa mōliēbātur; cui oppositus Charēs cum esset, nōn satis in eō praesidiī putābātur. Fit Menestheus praetor fīlius Īphicratis, gener Tīmotheī, et ut ad bellum proficīscātur dēcernitur. Huic in cōnsilium dantur duo, ūsū sapientiāque praestantēs, quōrum cōnsiliō ūterētur, pater et socer; quod in hīs tanta erat auctōritās, ut māgna spēs esset per eōs āmissa posse reciperārī. Iī cum Samum profectī essent, et eōdem Charēs illōrum adventū cōgnitō cum suīs cōpiīs proficīscerētur, nē quid absente sē gestum vidērētur, accidit, cum ad īnsulam appropinquārent, ut māgna tempestās orerētur; quam ēvītāre duo veterēs imperātōrēs ūtile arbitrātī, suam clāssem suppressērunt. At ille, temerāriā ūsus ratiōne, nōn cēssit māiōrum nātū auctōritātī, velut in suā manū esset fortūna. Quō contenderat pervēnit, eōdemque ut sequerentur ad Tīmotheum et Īphicratēn nūntium mīsit. Hinc, male rē gestā, complūribus āmissīs nāvibus, eō, unde erat profectus, sē recēpit lītterāsque Athēnās pūblicē mīsit, sibi prōclīve fuisse Samum capere, nisi ā Tīmotheō et Īphicrate dēsertus esset. Populus ācer, sūspicāx, ob eamque rem mōbilis, adversārius, invidus (etenim potentia in crīmen vocābātur), domum revocat; accūsantur prōditiōnis. Hōc iūdiciō damnātur Tīmotheus, līsque ēius aestimātur centum B.C. 354. talentīs. Ille, odiō ingrātae cīvitātis exāctus, Chalcidem sē contulit.

IV. Hūius post mortem, cum populum iūdiciī suī paenitēret, multae novem partēs dētrāxit et decem talenta Conōnem, fīlium ēius, ad mūrī quandam partem reficiendam iūssit dare. In quō fortūnae varietās est animadversa. Nam quōs avus mūrōs ex hostium praedā patriae restituerat, eōsdem nepōs cum summā īgnōminiā familiae ex suā rē familiārī reficere coāctus est.

Tīmotheī autem moderātae sapientisque vītae, cum plēraque possīmus prōferre tēstimōnia, ūnō erimus contentī; quod ex eō

facile cōnicī poterit quam cārus suīs fuerit. Cum Athēnīs adulēscentulus causam dīceret, nōn sōlum amīcī prīvātīque hospitēs ad eum dēfendendum convēnērunt, sed etiam in iīs Iāsōn, tyrannus Thessaliae, quī illō tempore fuit omnium potentissimus. Hīc cum in patriā sine satellitibus sē tūtum nōn arbitrārētur, Athēnās sine ūllō praesidiō vēnit, tantīque hospitem fēcit, ut māllet sē capitis perīculum adīre quam Tīmotheō dē fāmā dīmicantī dēesse. Hunc adversus tamen Tīmotheus posteā, populī iūssū, bellum gessit; patriae sānctiōra iūra quam hospitiī esse dūxit.

B.C. 373.

Haec extrēma fuit aetās imperātōrum Athēniēnsium, Īphicratis, Chabriae, Tīmotheī; neque post illōrum obitum quisquam dux in illā urbe fuit dīgnus memoriā.

Veniō nunc ad fortissimum virum māximīque cōnsiliī omnium barbarōrum, exceptīs duōbus Karthāginiēnsibus, Hamilcare et Hannibale. Dē quō hōc plūra referēmus, quod et obscūriōra sunt ēius gesta plēraque, et ea quae prōsperē eī cēssērunt nōn māgnitūdine cōpiārum sed cōnsiliī, quō tum omnēs superābat, accidērunt; quōrum nisi ratiō explicāta fuerit, rēs appārēre nōn poterunt.

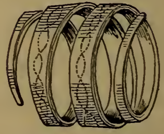
DATAMĒS

I. DATAMĒS, patre Camisare, nātiōne Cāre, mātre Scythissā nātus, prīmum mīlitum in numerō fuit apud Artaxerxēn eōrum quī rēgiam tuēbantur. Pater ēius Camisarēs, quod et manū fortis, et bellō strēnuus, et rēgī multīs locīs fidēlis erat repertus, habuit prōvinciam partem Ciliciae iūxtā Cappadociam, quam incolunt Leucosyrī. Datamēs, mīlitāre mūnus fungēns, prīmum quālis esset aperuit in bellō quod rēx adversus Cadūsiōs gessit. Namque hīc māgnī fuit ēius opera. Quō factum est, cum in eō bellō cecidisset Camisarēs, ut paterna eī trāderētur prōvincia.

II. Parī sē virtūte posteā praebuit, cum Autophrodātēs iūssū

rēgis bellō persequerētur eōs quī dēfēcerant. Namque hūius operā hostēs, cum castra iam intrāssent, multīs mīlibus rēgiōrum interfectīs, prōflīgātī sunt exercitusque reliquus cōnservātus rēgis est; quā ex rē māiōribus rēbus praeesse coepit. Erat eō tempore Thuys, dynastēs Paphlagoniae, antīquō genere, ortus ā Pylaemene illō, quem Homērus Trōicō bellō ā Patroclō interfectum ait. Is rēgī dictō audiēns nōn erat. Quam ob causam bellō eum persequī cōnstituit, eīque reī praefēcit Datamēn, propinquum Paphlagonis; namque ex frātre et sorōre erant nātī. Quam ob causam Datamēs prīmum experīrī voluit ut sine armīs propinquum ad officium redūceret. Ad quem cum vēnisset sine praesidiō, quod ab amīcō nūllās verērētur īnsidiās, paene interiīt; nam Thuys eum clam interficere voluit. Erat māter cum Datame, amita Paphlagonis. Ea quid agerētur rēsciit fīliumque monuit. Ille fugā perīculum ēvītāvit bellumque indīxit Thuȳnī. In quō cum ab Ariobarzāne, praefectō Lȳdiae et Iōniae tōtīusque Phrygiae, dēsertus esset, nihilō sēgnius persevērāvit, vīvumque Thuyn cēpit cum uxōre et līberīs.

III. Cūius factī nē prius fāma ad rēgem quam ipse pervenīret, dedit operam. Itaque, omnibus īnsciīs, eō ubī erat rēx vēnit, posterōque diē Thuyn, hominem māximī corporis terribilīque faciē, quod et niger et capillō longō barbāque erat prōmissā, optimā veste tēxit, quam satrapae rēgiī gerere cōnsuērant, ōrnāvit etiam torque atque armillīs aureīs cēterōque rēgiō cultū; ipse, agrestī duplicī amiculō circumdatus hīrtāque tunicā, gerēns in capite galeam vēnātōriam, dextrā manū clāvam, sinistrā cōpulam, ita vinctum ante sē Thuȳnem agēbat, ut sī feram bēstiam captam dūceret. Quae cum omnēs āspicerent propter novitātem ōrnātūs īgnōtamque fōrmam ob eamque rem māgnus esset concursus, fuit nōnnēmō quī āgnōsceret Thuyn rēgīque nūntiāret. Prīmō nōn accrēdidit; itaque Pharnabazum mīsit explōrātum. Ā quō ut rem gestam

Armilla

comperit, statim admittī iūssit, māgnō opere dēlectātus cum factō tum ōrnātū, in prīmīs quod nōbilis rēx in potestātem inopīnantī vēnerat. Itaque māgnificē Datamēn dōnātum ad exercitum mīsit, quī tum contrahēbātur duce Pharnabazō et Tithrauste ad bellum Aegyptium, parīque eum atque illōs imperiō esse iūssit. Posteā vērō quam Pharnabazum rēx revocāvit, illī summa imperiī trādita est.

IV. Hīc, cum māximō studiō comparāret exercitum Aegyptumque proficīscī parāret, subitō ā rēge lītterae sunt eī missae, ut Aspim aggrederētur, quī Cataoniam tenēbat: quae gēns iacet suprā Ciliciam, cōnfīnis Cappadociae. Namque Aspis, saltuōsam regiōnem castellīsque mūnītam incolēns, nōn sōlum imperiō rēgis nōn pārēbat, sed etiam fīnitimās regiōnēs vexābat, et quae rēgī portārentur abripiēbat. Datamēs, etsī longē aberat ab iīs regiōnibus et ā māiōre rē abstrahēbātur, tamen rēgis voluntātī mōrem gerendum putāvit.

Itaque cum paucīs sed virīs fortibus nāvem cōnscendit exīstimāns, quod accidit, facilius sē imprūdentem parvā manū oppressūrum, quam parātum quamvīs māgnō exercitū. Hāc dēlātus in Ciliciam, ēgressus inde, diēs noctēsque iter faciēns, Taurum trānsiīt eōque quō studuerat vēnit. Quaerit quibus locīs sit Aspis; cōgnōscit haud longē abesse profectumque tum vēnātum. Quem dum speculātur, adventūs ēius causa cōgnōscitur. Pisidās, cum iīs quōs sēcum habēbat, ad resistendum Aspis comparat. Id Datamēs ubī audīvit, arma sūmit, suōs sequī iubet; ipse equō concitātō ad hostem vehitur. Quem procul Aspis cōnspiciēns ad sē ferentem pertimēscit atque ā cōnātū resistendī dēterritus sēsē dēdidit. Hunc Datamēs vinctum ad rēgem dūcendum trādit Mithridātī.

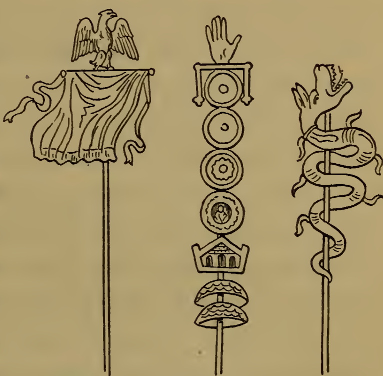
V. Haec dum geruntur, Artaxerxēs, reminīscēns ā quantō bellō ad quam parvam rem prīncipem ducum mīsisset, sē ipse reprehendit et nūntium ad exercitum Acēn mīsit quod nōndum

Datamēn profectum putābat, quī dīceret nē ab exercitū discēderet. Hīc, priusquam pervenīret quō erat profectus, in itinere convēnit quī Aspim dūcēbant. Quā celeritāte cum māgnam benevolentiam rēgis Datamēs cōnsecūtus esset, nōn minōrem invidiam aulicōrum excēpit, quod illum ūnum plūris quam sē omnēs fierī vidēbant. Quō factō cūnctī ad eum opprimendum cōnsēnsērunt. Haec Pandantēs, gazae cūstōs rēgiae, amīcus Datamī, perscrīpta eī mittit, in quibus docet eum in māgnō fore perīculō, sī quid illō imperante adversī in Aegyptō accidisset. Namque eam esse cōnsuētūdinem rēgiam, ut cāsūs adversōs hominibus tribuant, secundōs fortūnae suae; quō fierī ut facile impellantur ad eōrum perniciem, quōrum ductū rēs male gestae nūntientur. Illum hōc māiōre fore in discrīmine, quod, quibus rēx māximē oboediat, eōs habeat inimīcissimōs.

Tālibus ille lītterīs cōgnitīs, cum iam ad exercitum Acēn vēnisset, quod nōn īgnōrābat ea vērē scrīpta, dēscīscere ā rēge cōnstituit. Neque tamen quicquam fēcit quod fidē suā esset indīgnum. Nam Mandroclēn Māgnētem exercituī praefēcit; ipse cum suīs in Cappadociam discēdit cōniūnctamque huic Paphlagoniam occupat, cēlāns quā voluntāte esset in rēgem. Clam cum Ariobarzāne facit amīcitiam, manum comparat, urbēs mūnītās suīs tuendās trādit.

VI. Sed haec propter hiemāle tempus minus prōsperē prōcēdēbant. Audit Pisidās quōsdam cōpiās adversus sē parāre. Fīlium eō Arsideum cum exercitū mittit; cadit in proeliō adulēscēns. Proficīscitur eō pater, nōn ita māgnā cum manū, cēlāns quantum vulnus accēpisset, quod prius ad hostem pervenīre cupiēbat quam dē male rē gestā fāma ad suōs pervenīret, nē cōgnitā fīliī morte animī dēbilitārentur mīlitum. Quō contenderat pervenit iīsque locīs castra pōnit, ut neque circumīrī multitūdine adversāriōrum posset, neque impedīrī quō minus ipse ad dīmicandum manum habēret expedītam.

Erat cum eō Mithrobarzānēs, socer ēius, praefectus equitum. Is, dēsperātīs generī rēbus, ad hostēs trānsfūgit. Id Datamēs ut audīvit, sēnsit, sī in turbam exīsset ab homine tam necessāriō sē relictum, futūrum ut cēterī idem cōnsilium sequerentur. Itaque in vulgus ēdit; suō iūssū Mithrobarzānem profectum prō perfugā, quō facilius receptus interficeret hostēs; quārē relinquī eum pār nōn esse et omnēs cōnfēstim sequī. Quod sī animō strēnuō fēcissent, futūrum ut adversāriī nōn possent resistere, cum et intrā vāllum et forīs caederentur. Hāc rē probātā, exercitum ēdūcit, Mithrobarzānem persequitur, quī tantum quod ad hostēs pervēnerat cum Datamēs sīgna īnferrī iubet. Pisidae novā rē commōtī, in opīniōnem addūcuntur perfugās malā fidē compositōque fēcisse, ut receptī māiōrī essent calamitātī. Prīmum eōs adoriuntur. Illī cum quid agerētur aut quārē fieret īgnōrārent, coāctī sunt cum iīs pūgnāre ad quōs trānsierant, ab iīsque stāre quōs relīquerant; quibus cum neutrī parcerent, celeriter sunt concīsī. Reliquōs Pisidās resistentēs Datamēs invādit; prīmō impetū pellit, fugientēs persequitur, multōs interficit, castra hostium capit. Tālī cōnsiliō, ūnō tempore et prōditōrēs perculit et hostēs prōflīgāvit, et, quod ad perniciem suam fuerat cōgitātum, id ad salūtem convertit. Quō neque acūtius ūllīus imperātōris cōgitātum neque celerius factum ūsquam lēgimus.

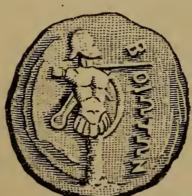

SIGNA

VII. Ab hōc tamen virō Sysinās, māximō nātū fīlius, dēsciit ad rēgemque trānsiīt et dē dēfectiōne patris dētulit. Quō nūntiō Artaxerxēs commōtus, quod intellegēbat sibi cum virō fortī āc strēnuō negōtium esse, quī et prius cōgitāre quam cōnārī cōn-

suēsset et, cum cōgitāsset facere audēret, Autophrodātem in Cappadociam mittit. Hīc nē intrāre posset, saltum, in quō Ciliciae portae sunt sitae, Datamēs praeoccupāre studuit. Sed tam subitō cōpiās contrahere nōn potuit. Ā quā rē dēpulsus, cum eā manū quam contrāxerat, locum dēlēgit tālem, ut neque circumīrētur ab hostibus, neque praeterīret adversārius quīn ancipitibus locīs premerētur, et, sī dīmicāre vellet, nōn multum obesse multitūdō hostium suae paucitātī posset.

VIII. Haec etsī Autophrodātēs vidēbat, tamen statim māluit congredī quam cum tantīs cōpiīs refugere aut tam diū ūnō locō sedēre. Habēbat barbarōrum equitum vīgintī, peditum centum mīlia, quōs illī Cardacas appellant, ēiusdemque generis tria mīlia funditōrum; praetereā Cappadocum octō mīlia, Armeniōrum decem mīlia, Paphlagonum quīnque mīlia, Phrygum decem mīlia, Lydōrum quīnque mīlia, Aspendiōrum et Pisidārum circiter tria mīlia, Cilicum duo mīlia, Captiānōrum totidem, ex Graeciā conductōrum tria mīlia levis armātūrae māximum numerum. Hās adversus cōpiās spēs omnis cōnsistēbat Datamī in sē locīque nātūrā; namque hūius partem nōn habēbat vīcēsimam mīlitum. Quibus frētus cōnflīxit adversāriōrumque multa mīlia concīdit, cum dē ipsīus exercitū nōn amplius hominum mīlle cecidisset. Quam ob causam posterō diē tropaeum posuit, quō locō prīdiē pūgnātum erat. Hinc cum castra mōvisset semperque īnferior cōpiīs, superior omnibus proeliīs discēderet, quod numquam manum cōnsereret, nisi cum adversāriōs locōrum angustiīs clausisset, quod perītō regiōnum callidēque cōgitantī saepe accidēbat, Autophrodātēs, cum bellum dūcī māiōre rēgis calamitāte quam adversāriōrum vidēret, pācem amīcitiamque prīstinam memorāns, eum hortātus est ut cum rēge in grātiam redīret. Quam ille etsī fīdam nōn fore putābat, tamen condiciōnem accēpit sēque ad Artaxerxem lēgātōs missūrum dīxit. Sīc

Tropaeum

bellum quod rēx adversus Datamēn susceperat sēdātum est. Autophrodātēs in Phrygiam sē recēpit.

IX. At rēx, quod implācābile odium in Datamēn susceperat, postquam bellō eum opprimī nōn posse animadvertit, īnsidiīs interficere studuit; quās ille plērāsque ēvītāvit. Sīcut, cum eī nūntiātum esset quōsdam sibi īnsidiārī, quī in amīcōrum erant numerō; dē quibus, quod inimīcī dētulerant, neque crēdendum neque neglegendum putāvit; experīrī voluit vērum falsumne sibi esset relātum. Itaque eō profectus est, in quō itinere futūrās īnsidiās dīxerant. Sed ēlēgit corpore āc statūrā simillimum suī, eīque vestītum suum dedit atque eō locō īre, quō ipse cōnsuērat, iūssit; ipse autem, ōrnātū vestītūque mīlitārī, inter corporis cūstōdēs iter facere coepit. At īnsidiātōrēs, postquam in eum locum āgmen pervēnit, dēceptī ōrdine atque vestītū, impetum in eum faciunt quī suppositus erat. Praedīxerat autem iīs Datamēs cum quibus iter faciēbat, ut parātī essent facere quod ipsum vīdissent. Ipse, ut concurrentēs īnsidiātōrēs animum advertit, tēla in eōs cōniēcit. Hōc idem cum ūniversī fēcissent, priusquam pervenīrent ad eum quem aggredī volēbant, cōnfīxī concidērunt.

X. Hīc tamen tam callidus vir extrēmō tempore captus est Mithridātis, Ariobarzānis fīliī, dolō. Namque is pollicitus est rēgī sē eum interfectūrum, sī eī rēx permitteret, ut quodcumque vellet licēret impūne facere, fidemque dē eā rē, mōre Persārum, dextrā dedisset. Hanc ut accēpit ā rēge missam, cōpiās parat et absēns amīcitiam cum Datame facit, rēgis prōvinciās vexat, castella expūgnat, māgnās praedās capit, quārum partim suīs dispertit, partim ad Datamēn mittit; parī modō complūra castella eī trādit. Haec diū faciendō persuāsit hominī sē īnfīnītum adversus rēgem suscēpisse bellum, cum nihilō magis, nē quam sūspīciōnem illī praebēret īnsidiārum, neque conloquium ēius petīvit, neque in cōnspectum venīre studuit. Sīc absēns amīcitiam gerēbat, ut nōn beneficiīs mūtuīs, sed commūnī odiō quod ergā rēgem suscēperant, continērī vidērentur.

XI. Id cum satis sē cōnfīrmāsse arbitrātus esset, certiōrem facit Datamēn tempus esse māiōrēs rēs parārī et bellum cum ipsō rēge suscipī, dēque eā rē, sī eī vidērētur, quō locō vellet in conloquium venīret. Probātā rē, conloquendī tempus sūmitur locusque quō convenīrētur. Hūc Mithridātēs, cum ūnō cui māximam habēbat fidem, ante aliquot diēs venit, complūribusque locīs sēparātim gladiōs obruit eaque loca dīligenter notat. Ipsō autem conloquiī diē utrīque locum quī explōrārent atque ipsōs scrūtārentur mittunt; deinde ipsī sunt congressī. Hīc cum aliquamdiū in conloquiō fuissent et dīversī discēssissent, iamque procul Datamēs abesset, Mithridātēs, priusquam ad suōs pervenīret, nē quam sūspīciōnem pareret, in eundem locum revertitur atque ibī, ubī tēlum erat īnfossum, resēdit, ut sī lassitūdine cuperet adquiēscere, Datamēnque revocāvit, simulāns sē quiddam in conloquiō esse oblītum. Interim tēlum quod latēbat prōtulit nūdātumque vāgīnā veste tēxit, āc Datamī venientī ait, dīgredientem sē animadvertisse, locum quendam, quī erat in cōnspectū, ad castra ponenda esse idōneum. Quem cum digitō dēmōnstrāret et ille respiceret, āversum ferrō trānsfīxit, priusque quam quisquam posset succurrere interfēcit. Ita ille vir, quī multōs cōnsiliō, nēminem perfidiā cēperat, simulātā captus est amīcitiā.

EPAMĪNŌNDĀS

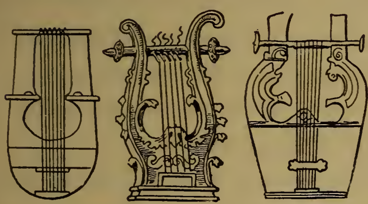
I. Epamīnōndās, Polymnidis fīlius, Thēbānus. Dē hōc priusquam scrībimus, haec praecipienda videntur lēctōribus, nē aliēnōs mōrēs ad suōs referant, nēve ea quae ipsīs leviōra sunt, parī modō apud cēterōs fuisse arbitrentur. Scīmus enim mūsicēn nostrīs mōribus abesse ā prīncipis persōnā, saltāre vērō etiam in vitiīs pōnī; quae omnia apud Graecōs et grāta et laude dīgna dūcuntur.

Cum autem exprimere imāginem cōnsuētūdinis atque vītae velīmus Epamīnōndae, nihil vidēmur dēbēre praetermittere quod per-

tineat ad eam dēclārandam. Quārē dīcēmus prīmum dē genere ēius; deinde quibus dīsciplīnīs et ā quibus sit ērudītus; tum dē mōribus ingeniīque facultātibus et sī qua alia memoriā dīgna erunt; postrēmō dē rēbus gestīs, quae ā plūrimīs animī antepōnuntur virtūtibus.

B.C. 418. II. Nātus igitur patre quō dīximus, genere honestō, pauper iam ā māiōribus relictus est, ērudītus autem sīc ut nēmō Thēbānus magis. Nam et citharīzāre et cantāre ad chordārum sonum doctus est ā Dionȳsiō, quī nōn minōre fuit in mūsicīs glōriā quam Dāmōn aut Lamprus, quōrum pervulgāta sunt nōmina, cantāre tībiīs ab Olympiodōrō, saltāre ā Calliphrone. At philosophiae praeceptōrem habuit Lȳsim Tarentīnum, Pȳthagorēum; cui quidem sīc fuit dēditus ut adulēscēns trīstem āc sevērum senem omnibus aequālibus suīs in familiāritāte anteposuerit; neque prius eum ā sē dīmīsit quam in doctrīnīs tantō antecēssit condīscipulōs, ut facile intellegī posset parī modō superātūrum omnēs in cēterīs artibus. Atque haec ad nostram cōnsuētūdinem sunt levia et potius contemnenda; at in Graeciā, utique ōlim, māgnae laudī erant.

Citharae

Postquam ephēbus est factus et palaestrae dare operam coepit, nōn tam māgnitūdinī vīrium servīvit quam vēlōcitātī; illam enim ad āthlētārum ūsum, hanc ad bellī exīstimābat ūtilitātem pertinēre. Itaque exercēbātur plūrimum currendō et luctandō ad eum fīnem, quoad stāns complectī posset atque contendere. In armīs vērō plūrimum studiī cōnsūmēbat.

III. Ad hanc corporis fīrmitātem plūra etiam animī bona accēsserant. Erat enim modestus, prūdēns, gravis, temporibus sapienter ūtēns, perītus bellī, fortis manū, animō māximō, adeō vēritātis dīligēns ut nē iocō quidem mentīrētur. Īdem continēns, clēmēns patiēnsque admīrandum in modum, nōn sōlum populī sed etiam amīcōrum ferēns iniūriās, in prīmīs commissa cēlāns, quodque interdum nōn minus prōdest quam disertē dīcere, studiōsus audiendī; ex hōc enim facillimē dīscī arbitrābātur. Itaque cum in circulum vēnisset in quō aut dē rē pūblicā disputārētur aut dē philosophiā sermō habērētur, numquam inde prius discēssit quam ad fīnem sermō esset adductus. Paupertātem adeō facile perpessus est, ut dē rē pūblicā nihil praeter glōriam cēperit. Amīcōrum in sē tuendō caruit facultātibus, fidē ad aliōs sublevandōs saepe sīc ūsus est, ut iūdicārī possit omnia eī cum amīcīs fuisse commūnia. Nam cum aut cīvium suōrum aliquis ab hostibus esset captus, aut virgō nūbilis propter paupertātem conlocārī nōn posset, amīcōrum concilium habēbat, et quantum quisque daret prō facultātibus imperābat. Eamque summam cum fēcerat, potius quam ipse acciperet pecūniam, addūcēbat eum quī quaerēbat ad eōs quī cōnferēbant, eīque ut ipsī numerārent faciēbat, ut ille ad quem ea perveniēbat scīret quantum cuique dēbēret.

IV. Tentāta autem ēius est abstinentia ā Diomedonte Cyzicēnō; namque is, rogātū Artaxerxis rēgis, Epamīnōndam B.C. 374. pecūniā corrumpendum suscēperat. Hīc māgnō cum pondere aurī Thēbās vēnit et Mīcythum adulēscentulum, quem tum Epamīnōndās plūrimum dīligēbat, quīnque talentīs ad suam perdūxit voluntātem. Mīcythus Epamīnōndam convēnit et causam adventūs Diomedontis ostendit. At ille Diomedontī cōram: "Nihil" inquit "opus pecūniā est; nam sī rēx ea vult quae Thēbānīs sunt ūtilia, grātiīs facere sum parātus, sīn autem contrāria, nōn habet aurī atque argentī satis. Namque orbis terrārum dīvitiās accipere nōlō prō patriae cāritāte. Tū quod mē incōgnitum tentāstī tuīque similem exīstimāstī, nōn mīror tibique īgnōscō;

sed ēgredere properē, nē aliōs corrumpās, cum mē nōn potueris. Et tū, Mīcythe, argentum huic redde, aut, nisi id cōnfēstim facis, ego tē trādam magistrātuī." Hunc Diomedōn cum rogāret ut tūtō exīre suaque quae attulerat licēret efferre: "Istud quidem" inquit "faciam, neque tuā causā, sed meā, nē, sī tibi sit pecūnia adēmpta, aliquis dīcat id ad mē ēreptum pervēnisse, quod dēlātum accipere nōluissem." Ā quō cum quaesīsset quō sē dēdūcī vellet, et ille Athēnās dīxisset, praesidium dedit, ut tūtō pervenīret. Neque vērō id satis habuit, sed etiam, ut inviolātus in nāvem ēscenderet, per Chabriam Athēniēnsem, dē quō suprā mentiōnem fēcimus, effēcit. Abstinentiae erit hōc satis tēstimōnium. Plūrima quidem prōferre possumus, sed modus adhibendus est, quoniam ūnō hōc volūmine vītam excellentium virōrum complūrium conclūdere cōnstituimus, quōrum rēs sēparātim multīs mīlibus versuum complūrēs scrīptōrēs ante nōs explicārunt.

V. Fuit etiam disertus, ut nēmō eī Thēbānus pār esset ēloquentiā, neque minus concinnus in brevitāte respondendī quam in perpetuā ōrātiōne ōrnātus. Habuit obtrēctātōrem Meneclīdēn quendam, indidem Thēbīs, et adversārium in administrandā rē pūblicā, satis exercitātum in dīcendō, ut Thēbānum scīlicet; namque illī gentī plūs inest vīrium quam ingeniī. Is, quod in rē mīlitārī flōrēre Epamīnōndam vidēbat, hortārī solēbat Thēbānōs ut pācem bellō anteferrent, nē illīus imperātōris opera dēsīderārētur. Huic ille: "Fallis" inquit "verbō cīvēs tuōs, quod eōs ā bellō āvocās; ōtiī enim nōmine servitūtem conciliās. Nam paritur pāx bellō. Itaque quī eā diūtinā volunt fruī, bellō exercitātī esse dēbent. Quārē sī prīncipēs Graeciae vultis esse, castrīs est vōbīs ūtendum, nōn palaestrā." Īdem ille Meneclīdēs cum huic obiceret, quod līberōs nōn habēret neque uxōrem dūxisset, māximēque īnsolentiam, quod sibi Agamemnonis bellī glōriam vidērētur cōnsecūtus, at ille: "Dēsine," inquit "Meneclīda, dē uxōre mihi exprobrāre; nam nūllīus in istā rē minus ūtī cōn-

siliō volō.” (Habēbat enim Meneclīdēs sūspīciōnem adulteriī.) “Quod autem mē Agamemnonem aemulārī putās, falleris; namque ille cum ūniversā Graeciā vix decem annīs ūnam cēpit B.C. urbem; ego, contrā ea, ūnā urbe nostrā diēque ūnō tōtam 371. Graeciam Lacedaemoniīs fugātīs līberāvī.”

VI. Īdem cum in conventum vēnisset Arcadum, petēns ut societātem cum Thēbānīs et Argīvīs facerent, contrāque Callistratus, Athēniēnsium lēgātus, quī ēloquentiā omnēs eō praestābat tempore, pōstulāret ut potius amīcitiam sequerentur Atticōrum, et in ōrātiōne suā multa invectus esset in Thēbānōs et Argīvōs, in iīsque hōc posuisset, animum advertere dēbēre Arcades quālēs utraque cīvitās cīvēs prōcreāsset, ex quibus dē cēterīs possent iūdicāre; Argīvōs enim fuisse Orestem et Alcmaeonem mātricīdās, Thēbīs Oedipum nātum, quī, cum patrem suum interfēcisset, ex mātre līberōs prōcreāsset.

Huic in respondendō Epamīnōndās, cum dē cēterīs perōrāsset, postquam ad illa duo opprobria pervēnit, admīrārī sē dīxit stultitiam rhētoris Atticī, quī nōn animadverterit, innocentēs illōs nātōs domī, scelere admissō cum patriā essent expulsī, receptōs esse ab Athēniēnsibus.

Sed māximē ēius ēloquentia ēlūxit Spartae lēgātī ante pūgnam Leuctricam. Quō cum omnium sociōrum convēnissent lē- B.C. gātī, cōram frequentissimō lēgātiōnum conventū sīc Lace- 371. daemoniōrum tyrannidem coarguit, ut nōn minus illā ōrātiōne opēs eōrum concusserit quam Leuctricā pūgnā. Tum enim perfēcit, quod post appāruit, ut auxiliō Lacedaemoniī sociōrum prīvārentur.

VII. Fuisse patientem suōrumque iniūriās ferentem cīvium, quod sē patriae īrāscī nefās esse dūceret, haec sunt tēstimōnia. Cum eum propter invidiam cīvēs suī praeficere exercituī B.C. nōluissent, duxque esset dēlēctus bellī imperītus, cūius errōre 368.

rēs eō esset dēducta ut omnēs dē salūte pertimēscerent, quod locōrum angustiīs clausī ab hostibus obsidēbantur, dēsīderārī coepta est Epamīnōndae dīligentia; erat enim ibī prīvātus numerō mīlitis. Ā quō cum peterent opem, nūllam adhibuit memoriam contumēliae et exercitum obsidiōne līberātum domum redūxit incolumem. Nec vērō hōc semel fēcit, sed saepius.

Māximē autem fuit inlūstre, cum in Peloponnēsum exercitum dūxisset adversus Lacedaemoniōs habēretque conlēgās duōs, (B.C. 370.) quōrum alter erat Pelopidās, vir fortis āc strēnuus. Hī cum crīminibus adversāriōrum omnēs in invidiam vēnissent, ob eamque rem imperium iīs esset abrogātum, atque in eōrum locum aliī praetōrēs succēssissent, Epamīnōndās populī scītō nōn pāruit, idemque ut facerent persuāsit conlēgīs, et bellum quod suscēperat gessit. Namque animadvertēbat, nisi id fēcisset, tōtum exercitum propter praetōrum imprūdentiam īnscītiamque bellī peritūrum. Lēx erat Thēbīs quae morte multābat, sī quis imperium diūtius retinuisset quam lēge praefīnītum foret. Hanc Epamīnōndās, cum reī pūblicae cōnservandae causā lātam vidēret, ad perniciem cīvitātis cōnferrī nōluit, et quattuor mēnsibus diūtius quam populus iūsserat, gessit imperium.

VIII. Postquam domum reditum est, conlēgae ēius hōc crīmine accūsābantur. Quibus ille permīsit, ut omnem causam in sē trānsferrent, suāque operā factum contenderent ut lēgī nōn oboedīrent. Quā dēfēnsiōne illīs perīculō līberātīs, nēmō Epamīnōndam respōnsūrum putābat, quod quid dīceret nōn habēret.

At ille in iūdicium vēnit, nihil eōrum negāvit quae adversāriī crīminī dabant, omniaque quae conlēgae dīxerant cōnfessus est, neque recūsāvit quō minus lēgis poenam subīret, sed ūnum ab iīs petīvit ut in sepulcrō suō īnscrīberent: “Epamīnōndās ā Thēbānīs morte multātus est, quod eōs coēgit apud Leuctra superāre Lacedaemoniōs, quōs ante sē imperātōrem nēmō Boeōtiōrum ausus sit āspicere in aciē, quodque ūnō proeliō nōn sōlum Thēbās ab interitū retrāxit, sed etiam ūniversam Graeciam in

lībertātem vindicāvit, eōque rēs utrōrumque perdūxit ut Thēbānī Spartam oppūgnārent, Lacedaemoniī satis habērent, sī salvī esse possent, neque prius bellāre dēstitit quam Messēnē restitūtā urbem eōrum obsidiōne clausit." Haec cum dīxisset, rīsus omnium cum hilaritāte coortus est, neque quisquam iūdex ausus est dē eō ferre suffrāgium. Sīc ā iūdiciō capitis māximā discēssit glōriā.

IX. Hīc extrēmō tempore imperātor apud Mantinēam, cum aciē īnstructā audācius īnstāret hostibus, cōgnitus ā Lacedaemoniīs, quod in ūnīus perniciē ēius patriae sitam putābant salūtem, ūniversī in ūnum impetum fēcērunt, neque prius abscēssērunt quam māgnā caede factā, multīsque occīsīs, fortissimē ipsum Epamīnōndam pūgnantem, sparō ēminus percussum, concidere vīdērunt. Hūius cāsū aliquantum retardātī sunt Boeōtiī, neque tamen prius pūgnā excēssērunt quam repūgnantēs prōflīgārunt. B.C. 362.

At Epamīnōndās, cum animadverteret mortiferum sē vulnus accēpisse, simulque sī ferrum, quod ex hastīlī in corpore remānserat, extrāxisset, animam statim ēmissūrum, ūsque eō retinuit, quoad renūntiātum est vīcisse Boeōtiōs. Id postquam audīvit, "Satis" inquit "vīxī; invictus enim morior." Tum ferrō extrāctō cōnfēstim exanimātus est.

X. Hīc uxōrem numquam dūxit. In quō cum reprehenderētur ā Pelopidā, quī fīlium habēbat īnfāmem, maleque eum in eō patriae cōnsulere dīceret quod līberōs nōn relinqueret, "Vidē" inquit "nē tū pēius cōnsulās, quī tālem ex tē nātum relictūrus sīs. Neque vērō stirps potest mihi dēesse; namque ex mē nātam relinquō pūgnam Leuctricam, quae nōn modo mihi superstes, sed etiam immortālis sit necesse est."

Quō tempore, duce Pelopidā, exsulēs Thēbās occupārunt et praesidium Lacedaemoniōrum ex arce expulērunt, Epamīnōndās, quamdiū facta est caedēs cīvium, domō sē tenuit B.C. 379.

quod neque dēfendere malōs volēbat neque impūgnāre, nē manūs suōrum sanguine cruentāret; namque omnem cīvīlem victōriam fūnestam putābat. Īdem, postquam apud Cadmēam cum Lacedaemoniīs pūgnārī coeptum est, in prīmīs stetit.

Hūius dē virtūtibus vītāque satis erit dictum, sī hōc ūnum adiūnxerō, quod nēmō ībit īnfitiās, Thēbās et ante Epamīnōndam nātum et post ēiusdem interitum perpetuō aliēnō pāruisse imperiō; contrā ea, quam diū ille praefuerit reī pūblicae, caput fuisse tōtīus Graeciae. Ex quō intellegī potest ūnum hominem plūris quam cīvitātem fuisse.

PELOPIDĀS

I. PELOPIDĀS Thēbānus, magis historicīs quam vulgō nōtus. Cūius dē virtūtibus dubitō quem ad modum expōnam, quod vereor, sī rēs explicāre incipiam, nē nōn vītam ēius ēnārrāre, sed historiam videar scrībere; sī tantummodo summās attigerō, nē rudibus Graecārum lītterārum minus dīlūcidē appāreat quantus fuerit ille vir. Itaque utrīque reī occurram, quantum potuerō, et medēbor cum satietātī tum īgnōrantiae lēctōrum.

Phoebidās Lacedaemonius, cum exercitum Olynthum dūceret
B.C. 382. iterque per Thēbās faceret, arcem oppidī, quae Cadmēa nōminātur, occupāvit impulsū paucōrum Thēbānōrum, quī, adversāriae factiōnī quō facilius resisterent, Lacōnum rēbus studēbant, idque suō prīvātō, nōn pūblicō fēcit cōnsiliō. Quō factō eum Lacedaemoniī ab exercitū remōvērunt pecūniāque multārunt; neque eō magis arcem Thēbānīs reddidērunt, quod susceptīs inimīcitiīs satius dūcēbant eōs obsidērī quam līberārī. Nam
B.C. 404. post Peloponnēsium bellum Athēnāsque dēvictās, cum Thēbānīs sibi rem esse exīstimābant et eōs esse sōlōs quī adversus sē sistere audērent. Hāc mente amīcīs suīs summās potestātēs dederant alterīusque factiōnis prīncipēs partim interfēcerant, aliōs

in exsilium ēiēcerant; in quibus Pelopidās hīc, dē quō scrībere exōrsī sumus, pulsus patriā carēbat.

II. Hī omnēs ferē Athēnās sē contulerant, nōn quō sequerentur ōtium, sed ut, quem ex proximō locum fors obtulisset, eō patriam reciperāre nīterentur. Itaque cum tempus esset vīsum reī gerendae, commūniter cum iīs quī Thēbīs idem sentiēbant, diem dēlēgērunt ad inimīcōs opprimendōs cīvitātemque līberandam eum quō māximī magistrātūs simul cōnsuērant epulārī. B.C. 379. Māgnae saepe rēs nōn ita māgnīs cōpiīs sunt gestae, sed profectō numquam tam ab tenuī initiō tantae opēs sunt prōflīgātae. Nam duodecim adulēscentulī coiērunt ex iīs quī exsiliō erant multātī, cum omnīnō nōn essent amplius centum quī tantō sē offerrent perīculō. Quā paucitāte perculsa est Lacedaemoniōrum potentia. Iī enim nōn magis adversāriōrum factiōnī quam Spartānīs eō tempore bellum intulērunt, quī prīncipēs erant tōtīus Graeciae; quōrum imperiī māiestās, neque ita multō post, Leuctricā B.C. 371. pūgnā ab hōc initiō perculsa concidit. Illī igitur duodecim, quōrum dux erat Pelopidās, Athēnīs interdiū, ut vesperāscente caelō Thēbās possent pervenīre, cum canibus vēnāticīs exiērunt, rētia ferentēs, vestītū agrestī, quō minōre sūspīciōne facerent

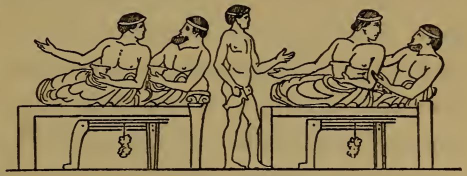

Retia

iter. Quī cum tempore ipsō quō studuerant pervēnissent, domum Charōnis dēvertērunt, ā quō et tempus et diēs erat datus.

III. Hōc locō libet interpōnere, etsī sēiūnctum ab rē prōpositā est, nimia fīdūcia quantae calamitātī soleat esse. Nam magistrātuum Thēbānōrum statim ad aurēs pervēnit exsulēs in urbem vēnisse. Id illī vīnō epulīsque dēditī ūsque eō dēspexērunt, ut nē quaerere quidem dē tantā rē labōrārint. Accēssit quod etiam magis aperīret eōrum dēmentiam. Adlāta est enim epistula Athē-

nīs ab Archīnō ūnī ex iīs, Archiae, quī tum māximum magistrātum Thēbīs obtinēbat, in quā omnia dē profectiōne eōrum perscrīpta erant. Quae cum iam accubantī in convīviō esset data, sīcut erat sīgnāta, sub pulvīnum subiciēns: "In crāstinum" inquit "differō rēs sēriās." At illī omnēs, cum iam nox prōcēssisset, vīnolentī ab exsulibus duce Pelopidā sunt interfectī. Quibus rēbus cōnfectīs, vulgō ad arma lībertātemque vocātō, nōn sōlum quī in urbe erant, sed etiam undique ex agrīs concurrērunt, praesidium Lacedaemoniōrum ex arce pepulērunt, patriam obsidiōne līberārunt, auctōrēs Cadmēae occupandae partim occīdērunt, partim in exsilium ēiēcērunt.

Convivium

IV. Hōc tam turbidō tempore, sīcut suprā docuimus, Epamīnōndās, quoad cum cīvibus dīmicātum est, domī quiētus fuit. Itaque haec līberātārum Thēbārum propria laus est Pelopidae, cēterae ferē commūnēs cum Epamīnōndā. Namque in Leuctricā pūgnā, imperātōre Epamīnōndā, hīc fuit dux dēlēctae manūs quae prīma phalangem prōstrāvit Lacōnum. Omnibus praetereā perīculīs ēius adfuit (sīcut, Spartam cum oppūgnāvit, alterum tenuit cornū), quōque Messēna celerius restituerētur, lēgātus in Persās est profectus. Dēnique haec fuit altera persōna Thēbīs, sed tamen secunda ita, ut proxima esset Epamīnōndae.

B.C. 367.

V. Cōnflīctātus autem est etiam adversā fortūnā. Nam et initiō, sīcut ostendimus, exsul patriā caruit, et cum Thessaliam in potestātem Thēbānōrum cuperet redigere lēgātiōnisque iūre satis tēctum sē arbitrārētur, quod apud omnēs gentēs sānctum esse cōnsuēsset, ā Tyrannō Alexandrō Pheraeō simul cum Ismēniā comprehēnsus, in vincula cōniectus est. Hunc Epamīnōndās reciperāvit, bellō persequēns Alexandrum. Post id factum num-

quam animō plācārī potuit in eum ā quō erat violātus. B.C. Itaque persuāsit Thēbānīs ut subsidiō Thessaliae proficīsce- 364. rentur tyrannōsque ēius expellerent. Cūius bellī cum eī summa esset data eōque cum exercitū profectus esset, nōn dubitāvit, simul āc cōnspexit hostem, cōnflīgere. In quō proeliō Alexandrum ut animadvertit, incēnsus īrā equum in eum concitāvit, proculque dīgressus ā suīs cōniectū tēlōrum cōnfossus concidit. Atque hōc secundā victōriā accidit; nam iam inclīnātae erant tyrannōrum cōpiae. Quō factō omnēs Thessaliae cīvitātēs interfectum Pelopidam corōnīs aureīs et statuīs aēneīs līberōsque ēius multō agrō dōnārunt.

AGĒSILĀUS

I. AGĒSILĀUS Lacedaemonius cum ā cēterīs scrīptōribus, tum eximiē ā Xenophōnte Sōcraticō conlaudātus est; eō enim ūsus est familiārissimē. Hīc prīmum dē rēgnō cum Leōtychide, frātris fīliō, habuit contentiōnem. Mōs erat enim Lacedaemoniīs ā māiōribus trāditus, ut bīnōs habērent semper rēgēs, nōmine magis quam imperiō, ex duābus familiīs Proclī et Eurysthenis, quī prīncipēs ex prōgeniē Herculis Spartae rēgēs fuērunt. Hōrum ex alterā in alterīus familiae locum fierī nōn licēbat; ita suum utraque retinēbat ōrdinem. Prīmum ratiō habēbātur, quī māximus nātū esset ex līberīs ēius, quī rēgnāns dēcēssisset; sīn is virīlem sexum nōn relīquisset, tum dēligēbātur, quī proximus esset propinquitāte.

Mortuus erat Āgis rēx, frāter Agēsilāī; fīlium relīquerat Leōtychidem, quem ille nātum nōn āgnōrat, eundem moriēns B.C. suum esse dīxerat. Is dē honōre rēgnī cum Agēsilāō, 397. patruō suō, contendit, neque id quod petīvit cōnsecūtus est. Nam Lȳsandrō suffrāgante, homine, ut ostendimus suprā, factiōsō et iīs temporibus potente, Agēsilāus antelātus est.

II. Hīc simulatque imperiī potītus est, persuāsit Lacedaemoniīs

ut cum exercitū sē mitterent in Asiam bellumque rēgī facerent, docēns satius esse in Asiā quam in Eurōpā dīmicārī. Namque fāma exierat Artaxerxēn comparāre clāssēs pedestrēsque exercitūs, quōs in Graeciam mitteret. Datā potestāte, tantā celeritāte ūsus est, ut prius in Asiam cum cōpiīs pervēnerit quam rēgiī B.C. 396. satrapae eum scīrent profectum. Quō factum est ut omnēs imparātōs imprūdentēsque offenderet.

Id ut cōgnōvit Tissaphernēs, quī summum imperium tum inter praefectōs habēbat rēgiōs, indūtiās ā Lacōne petīvit, simulāns sē dare operam ut Lacedaemoniīs cum rēge convenīret, rē autem vērā ad cōpiās comparandās; eāsque impetrāvit trimēstrēs. Iūrāvit autem uterque sē sine dolō indūtiās cōnservātūrum. In quā pactiōne summā fidē mānsit Agēsilāus; contrā ea, Tissaphernēs nihil aliud quam bellum comparāvit. Id etsī sentiēbat Lacō, tamen iūsiūrandum servābat multumque in eō sē cōnsequī dīcēbat, quod Tissaphernēs periūriō suō et hominēs suīs rēbus abaliēnāret et deōs sibi īrātōs redderet; sē autem cōnservātā religiōne cōnfīrmāre exercitum, cum animadverteret deum nūmen facere sēcum, hominēsque sibi conciliārī amīciōrēs, quod iīs studēre cōnsuēssent quōs cōnservāre fidem vidērent.

III. Postquam indūtiārum praeteriīt diēs, barbarus nōn dubitāns, quod ipsīus erant plūrima domicilia in Cāriā et ea regiō iīs temporibus multō putābātur locuplētissima, eō potissimum hostēs impetum factūrōs, omnēs suās cōpiās eō contrāxerat. At Agēsilāus in Phrygiam sē convertit eamque prius dēpopulātus est quam Tissaphernēs ūsquam sē movēret.

Māgnā praedā mīlitibus locuplētātīs, Ephesum hiemātum exercitum redūxit atque ibī, officīnīs armōrum īnstitūtīs, māgnā industriā bellum apparāvit. Et quō studiōsius armārentur īnsīgniusque ōrnārentur, praemia prōposuit, quibus dōnārentur quōrum ēgregia in eā rē fuisset industria. Fēcit idem in exercitātiōnum generibus, ut, quī cēterīs praestitissent, eōs māgnīs adficeret mūneribus. Hīs igitur rēbus effēcit ut et ōrnātissimum et exercitātissimum

B.C. 395.

habēret exercitum. Huic cum tempus esset vīsum cōpiās extrahere ex hībernāculīs, vīdit, sī quō esset iter factūrus palam prōnūntiāsset, hostēs nōn crēditūrōs aliāsque regiōnēs praesidiīs occupātūrōs neque dubitātūrōs aliud eum factūrum āc

Officina Vulcani

prōnūntiāsset. Itaque cum ille Sardīs itūrum sē dīxisset, Tissaphernēs eandem Cāriam dēfendendam putāvit. In quō cum eum opīniō fefellisset victumque sē vīdisset cōnsiliō, sērō suīs praesidiō profectus est. Nam cum illō vēnisset, iam Agēsilāus, multīs locīs expūgnātīs, māgnā erat praedā potītus. Lacō autem cum vidēret hostēs equitātū superāre, numquam in campō suī fēcit potestātem et iīs locīs manum cōnseruit, quibus plūs pedestrēs cōpiae valērent. Pepulit ergō, quotiēnscumque congressus est, multō māiōrēs adversāriōrum cōpiās, et sīc in Asiā versātus est, ut omnium opīniōne victor dūcerētur.

B.C. 394.

IV. Hīc cum iam animō meditārētur proficīscī in Persās et ipsum rēgem adorīrī, nūntius eī domō vēnit ephorōrum missū, bellum Athēniēnsēs et Boeōtiōs indīxisse Lacedaemoniīs; quārē venīre nē dubitāret. In hōc nōn minus ēius pietās sūspicienda est quam virtūs bellica; quī cum victōrī praeesset exercituī māximamque habēret fīdūciam rēgnī Persārum potiundī, tantā modestiā dictō audiēns fuit iūssīs absentium magistrātuum, ut sī prīvātus in comitiō esset Spartae. Cūius exemplum utinam

imperātōrēs nostrī sequī voluissent! Sed illūc redeāmus. Agēsilāus opulentissimō rēgnō praeposuit bonam exīstimātiōnem, multōque glōriōsius dūxit, sī īnstitūtīs patriae pāruisset quam sī bellō superāsset Asiam. Hāc igitur mente Hellēspontum cōpiās trāiēcit tantāque ūsus est celeritāte, ut, quod iter Xerxēs annō vertente cōnfēcerat, hīc trānsierit trīgintā diēbus.

Cum iam haud ita longē abesset ā Peloponnēsō, obsistere eī cōnātī sunt Athēniēnsēs et Boeōtiī cēterīque eōrum sociī apud Corōnēam; quōs omnēs gravī proeliō vīcit. Hūius victōriae vel māxima fuit laus, quod, cum plērīque ex fugā sē in templum Minervae cōniēcissent quaererēturque ab eō quid iīs vellet fierī, etsī aliquot vulnera accēperat eō proeliō et īrātus vidēbātur omnibus quī adversus arma tulerant, tamen antetulit īrae religiōnem et eōs vetuit violārī.

Neque vērō hōc sōlum in Graeciā fēcit, ut templa deōrum sāncta habēret, sed etiam apud barbarōs summā religiōne omnia simulācra ārāsque cōnservāvit. Itaque praedicābat, mīrārī sē nōn sacrilegōrum numerō habērī quī supplicibus deōrum nocuissent, aut nōn graviōribus poenīs adficī quī religiōnem minuerent quam quī fāna spoliārent.

V. Post hōc proelium conlātum omne bellum est circā Corinthum ideōque Corinthium est appellātum. Hīc cum ūnā pūgnā decem mīlia hostium Agēsilāō duce cecidissent eōque factō opēs adversāriōrum dēbilitātae vidērentur, tantum āfuit ab īnsolentiā glōriae, ut commiserātus sit fortūnam Graeciae, quod tam multī ā sē victī vitiō adversāriōrum concidissent; namque illā multitūdine, sī sāna mēns esset, Graeciae supplicium Persās dare potuisse. Īdem, cum adversāriōs intrā moenia compulisset et ut Corinthum oppūgnāret multī hortārentur, negāvit id suae virtūtī convenīre; sē enim eum esse quī ad officium peccantēs redīre cōgeret, nōn quī urbēs nōbilissimās expūgnāret Graeciae. "Nam sī" inquit "eōs exstinguere voluerimus quī nōbīscum adversus barbarōs stetērunt, nōs-

met ipsī nōs expūgnāverimus, illīs quiēscentibus. Quō factō sine negōtiō, cum voluerint, nōs opprimēnt."

VI. Interim accidit illa calamitās apud Leuctra Lacedaemoniīs. Quō nē proficīscerētur, cum ā plērīsque ad exeundum impellerētur, ut sī dē exitū dīvīnāret, excūsāvit senectūtem. B.C. 371. Īdem, cum Epamīnōndās Spartam oppūgnāret essetque sine mūrīs oppidum, tālem sē imperātōrem praebuit, ut eō tempore omnibus appāruerit, nisi ille fuisset, Spartam futūram nōn B.C. 370. fuisse.

In quō quidem discrīmine celeritās ēius cōnsiliī salūtī fuit ūniversīs. Nam cum quīdam adulēscentulī, hostium adventū perterritī, ad Thēbānōs trānsfugere vellent et locum extrā urbem ēditum cēpissent, Agēsilāus, quī perniciōsissimum fore vidēret, sī animadversum esset quemquam ad hostēs trānsfugere cōnārī, cum suīs eō vēnit atque, ut sī bonō animō fēcissent, laudāvit cōnsilium eōrum, quod eum locum occupāssent; id sē quoque fierī dēbēre animadvertisse. Sīc adulēscentēs simulātā laudātiōne reciperāvit, et, adiūnctīs dē suīs comitibus, locum tūtum relīquit. Namque illī, auctī numerō eōrum, quī expertēs erant cōnsiliī, commovēre sē nōn sunt ausī, eōque libentius, quod latēre arbitrābantur quae cōgitāverant.

VII. Sine dubiō post Leuctricam pūgnam Lacedaemoniī sē numquam refēcērunt neque prīstinum imperium reciperārunt, cum interim numquam Agēsilāus dēstitit quibuscumque rēbus posset patriam iuvāre. Nam cum praecipuē Lacedaemoniī indigērent pecūniā, ille omnibus quī ā rēge dēfēcerant praesidiō fuit; ā quibus māgnā dōnātus pecūniā patriam sublevāvit.

Atque in hōc illud in prīmīs fuit admīrābile, cum māxima mūnera eī ab rēgibus āc dynastīs cīvitātibusque cōnferrentur, quod nihil umquam domum suam contulit, nihil dē vīctū, nihil dē vestītū Lacōnum mūtāvit. Domō eādem fuit contentus quā

Eurysthenēs, prōgenitor māiōrum suōrum, fuerat ūsus; quam quī intrārat, nūllum sīgnum libīdinis, nūllum lūxuriae vidēre poterat, contrā ea, plūrima patientiae atque abstinentiae. Sīc enim erat īnstrūcta, ut in nūllā rē differret ā cūiusvīs inopis atque prīvātī.

VIII. Atque hīc tantus vir, ut nātūram fautrīcem habuerat in tribuendīs animī virtūtibus, sīc maleficam nactus est in corpore fingendō; nam et statūrā fuit humilī et corpore exiguō et claudus alterō pede. Quae rēs etiam nōnnūllam adferēbat dēfōrmitātem, atque īgnōtī, faciem ēius cum intuērentur, contemnēbant, quī autem virtūtēs nōverant, nōn poterant admīrārī satis. Quod B.C. 361. eī ūsū vēnit, cum annōrum octōgintā subsidiō Tachō in Aegyptum missus esset et in actā cum suīs accubuisset sine ūllō tēctō, stratumque habēret tāle, ut terra tēcta esset strāmentīs neque hūc amplius quam pellis esset iniecta, eōdem, quō comitēs omnēs vestītū humilī atque obsolētō, ut eōrum ōrnātus nōn modo in iīs rēgem nēminem sīgnificāret, sed hominēs esse nōn beātissimōs sūspīciōnem praebēret. Hūius dē adventū fāma cum ad rēgiōs esset perlāta, celeriter mūnera eō cūiusvīs generis sunt adlāta. Hīs quaerentibus Agēsilāum vix fidēs facta est, ūnum esse ex iīs quī tum accubābant. Quī cum rēgis verbīs quae attulerant dedissent, ille praeter vitulīnam et ēiusmodī genera obsōniī, quae praesēns tempus dēsīderābat, nihil accēpit; unguenta, corōnās secundamque mēnsam servīs dispertiit, cētera referrī iūssit. Quō factō eum barbarī magis etiam contempsērunt, quod eum īgnōrantiā bonārum rērum vīlia potissimum sūmpsisse arbitrābantur.

Hīc cum ex Aegyptō reverterētur, dōnātus ā rēge Nectanabide ducentīs vīgintī talentīs, quae ille mūnerī populō suō daret, vēnissetque in portum, quī Menelāī vocātur, iacēns inter Cyrēnās et B.C. 361. Aegyptum, in morbum implicitus dēcēssit. Ibī eum amīcī, quō Spartam facilius perferre possent, quod mel nōn habēbant, cērā circumfūdērunt atque ita domum rettulērunt.

EUMENĒS

I. Eumenēs Cardiānus. Hūius sī virtūtī pār data esset fortūna, nōn ille quidem māior exstitisset, quod māgnōs hominēs virtūte mētīmur, nōn fortūnā, sed multō inlūstrior atque etiam honōrātior. Nam cum aetās ēius incidisset in ea tempora quibus Macedonēs florērent, multum eī dētrāxit inter eōs vīventī, quod aliēnae erat cīvitātis; neque aliud huic dēfuit quam generōsa stirps. Etsī enim domesticō summō genere erat, tamen Macedonēs eum sibi aliquandō antepōnī indīgnē ferēbant, neque tamen nōn patiēbantur; vincēbat enim omnēs cūrā, vigilantiā, patientiā, calliditāte et celeritāte ingeniī.

Hīc peradulēscentulus ad amīcitiam accēssit Philippī, Amyntae fīliī, brevīque tempore in intimam pervēnit familiāritātem; (B.C. 343.) fulgēbat enim iam in adulēscentulō indolēs virtūtis. Itaque eum habuit ad manum scrībae locō, quod mūnus multō apud Grāiōs honōrificentius est quam apud Rōmānōs. Namque apud nōs, rē vērā sīcut sunt, mercēnnāriī scrībae exīstimantur; at apud illōs ē contrāriō, nēmō ad id officium admittitur nisi honestō locō, et fidē et industriā cōgnitā, quod necesse est omnium cōnsiliōrum eum esse participem. Hunc locum tenuit amīcitiae apud Philippum annōs septem. Illō interfectō, eōdem gradū (B.C. 336.) fuit apud Alexandrum annōs tredecim. Novissimō tempore praefuit etiam alterae equitum ālae, quae Hetaericē appellābātur. Utrīque autem in cōnsiliō semper adfuit et omnium rērum habitus est particeps.

II. Alexandrō Babylōne mortuō, cum rēgna singulīs familiāribus dispertīrentur, et summa rērum trādita esset tuenda eīdem, (B.C. 323.) cui Alexander moriēns ānulum suum dederat, Perdiccae (ex quō omnēs cōniēcerant eum rēgnum eī commīsisse, quoad līberī ēius in suam tūtēlam pervēnissent; aberat enim Crateros et Antipater, quī antecēdere hunc vidēbantur, mortuus erat Hē-

phaestiō, quem ūnum Alexander, quod facile intellegī posset, plūrimī fēcerat); hōc tempore data est Eumenī Cappadocia sīve potius dicta; nam tum in hostium erat potestāte.

Hunc sibi Perdiccās adiūnxerat māgnō studiō, quod in homine fidem et industriam māgnam vidēbat, nōn dubitāns, sī eum pellexisset, māgnō ūsuī fore sibi in iīs rēbus quās apparābat. Cōgitābat enim, quod ferē omnēs in māgnīs imperiīs concupīscunt, omnium partēs corripere atque complectī. Neque vērō hōc ille sōlus fēcit, sed cēterī quoque omnēs, quī Alexandrī fuerant amīcī. Prīmus Leonnātus Macedoniam praeoccupāre dēstināvit. Is multīs māgnīsque pollicitātiōnibus persuādēre Eumenī studuit, ut Perdiccam dēsereret āc sēcum faceret societātem. Cum perdūcere eum nōn posset, interficere cōnātus est; et fēcisset, nisi ille clam noctū ex praesidiīs ēius effūgisset.

III. Interim cōnflāta sunt illa bella quae ad interneciōnem post Alexandrī mortem gesta sunt, omnēsque concurrērunt ad Perdiccam opprimendum. (B.C. 321.) Quem etsī īnfīrmum vidēbat, quod ūnus omnibus resistere cōgēbātur, tamen amīcum nōn dēseruit neque salūtis quam fideī fuit cupidior. Praefēcerat hunc Perdiccās eī partī Asiae quae inter Taurum montem iacet atque Hellēspontum, et illum ūnum opposuerat Eurōpaeīs adversāriīs; ipse Aegyptum oppūgnātum adversus Ptolemaeum erat profectus. Eumenēs cum neque māgnās cōpiās neque fīrmās habēret, quod et inexercitātae et nōn multō ante erant contrāctae, adventāre autem dīcerentur Hellēspontumque trānsīsse Antipater et Crateros, māgnō cum exercitū Macedonum, virī cum clāritāte tum ūsū bellī praestantēs (Macedonēs vērō mīlitēs eā tum erant fāmā quā nunc Rōmānī feruntur; etenim semper habitī sunt fortissimī quī summī imperiī potīrentur); Eumenēs intellegēbat, sī cōpiae suae cōgnōssent adversus quōs dūcerentur, nōn modo nōn itūrās, sed simul cum nūntiō dīlāpsūrās. Itaque hōc eī vīsum est prūdentissimum cōnsilium, ut dēviīs itineribus mīlitēs dūceret, in

quibus vēra audīre nōn possent, et iīs persuādēret sē contrā quōsdam barbarōs proficīscī. Atque tenuit hōc prōpositum, et prius in aciem exercitum ēdūxit proeliumque commīsit quam mīlitēs suī scīrent cum quibus arma cōnferrent. Effēcit etiam illud locōrum praeoccupātiōne, ut equitātū potius dīmicāret, quō plūs valēbat, quam peditātū, quō erat dēterior.

IV. Quōrum ācerrimō concursū cum māgnam partem diēī esset pūgnātum, cadit Crateros dux et Neoptolemus, quī secundum locum imperiī tenēbat. Cum hōc concurrit ipse Eumenēs. Quī cum inter sē complexī in terram ex equīs dēcidissent, ut facile intellegī possent inimīcā mente contendisse animōque magis etiam pūgnāsse quam corpore, nōn prius distrāctī sunt quam alterum anima relinqueret. Ab hōc aliquot plāgīs Eumenēs vulnerātur, neque eō magis ex proeliō excēssit, sed ācrius hostibus īnstitit. Hīc, equitibus prōflīgātīs, interfectō duce Craterō, multīs praetereā et māximē nōbilibus captīs, pedester exercitus, quod in ea loca erat dēductus, ut invītō Eumene ēlābī nōn posset, pācem ab eō petiīt. Quam cum impetrāsset, in fidē nōn mānsit et sē, simul āc potuit, ad Antipatrum recēpit. Eumenēs Craterum ex aciē sēmivīvum ēlātum recreāre studuit; cum id nōn posset, prō hominis dīgnitāte prōque prīstinā amīcitiā (namque illō ūsus erat Alexandrō vīvō familiāriter) amplō fūnere extulit ossaque in Macedoniam uxōrī ēius āc līberīs remīsit.

V. Haec dum apud Hellēspontum geruntur, Perdiccās apud Nīlum flūmen interficitur ā Seleucō et Antigene, rērumque summa ad Antipatrum dēfertur. Hīc, quī nōn dēseruerant, exercitū suffrāgium ferente, capitis absentēs damnantur, in iīs Eumenēs. Hāc ille perculsus plāgā nōn succubuit, neque eō sētius bellum administrāvit. Sed exīlēs rēs animī māgnitūdinem, etsī nōn frangēbant, tamen minuēbant. Hunc persequēns Antigonus, B.C. 320.
cum omnī genere cōpiārum abundāret, saepe in itineribus vexābātur, neque umquam ad manum accēdere licēbat, nisi iīs locīs quibus paucī multīs possent resistere. Sed extrēmō tem-

pore, cum cōnsiliō capī nōn posset, multitūdine circumitus est. B.C. 319. Hinc tamen, multīs suīs āmissīs, sē expedīvit et in castellum Phrygiae, quod Nōra appellātur, cōnfūgit.

In quō cum circumsedērētur et verērētur, nē ūnō locō manēns equōs mīlitārēs perderet, quod spatium nōn esset agitandī, callidum fuit ēius inventum, quemadmodum stāns iūmentum concalfierī exercērīque posset, quō libentius et cibō ūterētur et ā corporis mōtū nōn removērētur. Substringēbat caput lōrō altius quam ut priōribus pedibus plānē terram posset attingere, deinde post verberibus cōgēbat exsultāre et calcēs remittere; quī mōtus nōn minus sūdōrem excutiēbat quam sī in spatiō dēcurreret. Quō factum est, quod omnibus mīrābile est vīsum, ut aequē nitida iūmenta ex castellō ēdūceret, cum complūrēs mēnsēs in obsidiōne fuisset, āc sī in campestribus ea locīs habuisset.

In hāc conclūsiōne, quotiēnscumque voluit, apparātum et mūnītiōnēs Antigonī aliās incendit, aliās disiēcit. Tenuit autem sē ūnō locō quamdiū hiems fuit, quod castra sub dīvō habēre nōn poterat. Vēr appropinquābat; simulātā dēditiōne, dum dē condi- B.C. 318. ciōnibus trāctat, praefectīs Antigonī imposuit sēque āc suōs omnēs extrāxit incolumēs.

VI. Ad hunc Olympias, māter quae fuerat Alexandrī, cum litterās et nūntiōs mīsisset in Asiam, cōnsultum utrum repetītum īret Macedoniam (nam tum in Ēpīrō habitābat) et suās rēs occupāret, huic ille prīmum suāsit, nē sē movēret et exspectāret quoad Alexandrī fīlius rēgnum adipīscerētur; sīn aliquā cupiditāte raperētur in Macedoniam, oblīvīscerētur omnium iniūriārum et in nēminem acerbiōre ūterētur imperiō. Hōrum illa nihil fēcit; nam et B.C. 317. in Macedoniam profecta est et ibī crūdēlissimē sē gessit. Petiīt autem ab Eumene absente, nē paterētur Philippī domūs āc familiae inimīcissimōs stirpem quoque interimere, ferretque opem līberīs Alexandrī. Quam veniam sī daret, quam prīmum exercitūs parāret, quōs sibi subsidiō addūceret. Id quō facilius faceret, sē omnibus praefectīs, quī in officiō manēbant,

mīsisse lītterās, ut eī pārērent ēiusque cōnsiliīs ūterentur. Hīs rēbus Eumenēs permōtus satius dūxit, sī ita tulisset fortūna, perīre bene meritīs referentem grātiam quam ingrātum vīvere.

VII. Itaque cōpiās contrāxit, bellum adversus Antigonum comparāvit. Quod ūnā erant Macedonēs complūrēs nōbilēs, in iīs Peucestēs, quī corporis cūstōs fuerat Alexandrī, tum autem obtinēbat Persidem, et Antigenēs, cūius sub imperiō phalanx erat Macedonum; invidiam verēns, quam tamen effugere nōn potuit, sī potius ipse aliēnigena summī imperiī potīrētur, quam aliquis Macedonum, quōrum ibī erat multitūdō, in prīncipiīs, Alexandrī nōmine, tabernāculum statuit, in eōque sellam auream cum scēptrō āc diadēmate iūssit pōnī, eōque omnēs cottīdiē convenīre, ut ibī dē summīs rēbus cōnsilia caperentur, crēdēns minōre sē invidiā fore, sī speciē imperiī nōminisque simulātiōne Alexandrī bellum vidērētur administrāre. Quod effēcit. Nam cum nōn ad Eumenis prīncipia, sed ad rēgia convenīrētur atque ibī dē rēbus dēlīberārētur, quōdam modō latēbat, cum tamen per eum ūnum gererentur omnia.

Sella

VIII. Hīc in Paraetacīs cum Antigonō cōnflīxit, nōn aciē īnstrūctā, sed in itinere, eumque male acceptum in Mēdiam hiemātum coēgit redīre. B.C. 316. Ipse in fīnitimā regiōne Persidis hiemātum cōpiās dīvīsit, nōn ut voluit, sed ut mīlitum cōgēbat voluntās. Namque illa phalanx Alexandrī Māgnī, quae Asiam peragrārat dēvīceratque Persās, inveterātā cum glōriā tum etiam licentiā, nōn pārēre sē ducibus, sed imperāre pōstulābat, ut nunc veterānī faciunt nostrī. Itaque perīculum est nē faciant quod illī fēcērunt, suā intemperantiā nimiāque licentiā ut omnia perdant, neque minus eōs cum quibus fēcerint quam adversus quōs steterint. Quodsī quis illōrum veterānōrum legat

Diadema

facta, paria hōrum cōgnōscat, neque rem ūllam nisi tempus interesse iūdicet. Sed ad illōs revertar. Hīberna sūmpserant nōn ad ūsum bellī, sed ad ipsōrum lūxuriam, longēque inter sē discēsserant.

Hōc Antigonus cum comperisset intellegeretque sē parem nōn esse parātīs adversāriīs, statuit aliquid sibi cōnsiliī novī esse capiendum. Duae erant viae, quā ex Mēdīs, ubī ille hiemābat, ad adversāriōrum hībernācula posset pervenīrī. Quārum brevior per loca dēserta, quae nēmō incolēbat propter aquae inopiam, cēterum diērum erat ferē decem; illa autem, quā omnēs commeābant, alterō tantō longiōrem habēbat ānfrāctum, sed erat cōpiōsa omniumque rērum abundāns. Hāc sī proficīscerētur, intellegēbat prius adversāriōs rēscītūrōs dē suō adventū quam ipse tertiam partem cōnfēcisset itineris; sīn per loca sōla contenderet, spērābat sē imprūdentem hostem oppressūrum. Ad hanc rem cōnficiendam imperāvit quam plūrimōs ūtrēs atque etiam culleōs comparārī, post haec pābulum, praetereā cibāria cocta diērum decem, ut quam minimē fieret īgnis in castrīs. Iter quō habeat omnēs cēlat. Sīc parātus, quā cōnstituerat proficīscitur.

UTER

IX. Dīmidium ferē spatium cōnfēcerat, cum ex fūmō castrōrum ēius sūspīciō adlāta est ad Eumenem hostem appropinquāre. Conveniunt ducēs; quaeritur quid opus sit factō. Intellegēbant omnēs tam celeriter cōpiās ipsōrum contrahī nōn posse quam Antigonus adfutūrus vidēbātur. Hīc, omnibus titubantibus et dē rēbus summīs dēspērantibus, Eumenēs ait, sī celeritātem velint adhibēre et imperāta facere, quod ante nōn fēcerint, sē rem expedītūrum. Nam quod iter diēbus quīnque hostis trānsīsse posset, sē effectūrum ut nōn minus totidem diērum spatiō retardārētur; quārē circumīrent, suās quisque contraheret cōpiās. Ad Antigonī autem refrēnandum impetum tāle capit

cōnsilium. Certōs mittit hominēs ad īnfimōs montēs, quī obviī erant itinerī adversāriōrum, iīsque praecipit ut prīmā nocte, quam lātissimē possint īgnēs faciant quam māximōs, atque hōs secundā vigiliā minuant, tertiā perexiguōs reddant, ut, adsimulātā castrōrum cōnsuētūdine, sūspīciōnem iniciant hostibus, iīs locīs esse castra āc dē eōrum adventū esse praenūntiātum; idemque posterā nocte faciant. Quibus imperātum erat dīligenter praeceptum cūrant. Antigonus tenebrīs obortīs īgnēs cōnspicātur; crēdit dē suō adventū esse audītum et adversāriōs illūc suās contrāxisse cōpiās. Mūtat cōnsilium et, quoniam imprūdentēs adorīrī nōn posset, flectit iter suum et illum ānfrāctum longiōrem cōpiōsae viae capit, ibīque diem ūnum opperītur ad lassitūdinem sēdandam mīlitum āc reficienda iūmenta, quō integriōre exercitū dēcerneret.

X. Sīc Eumenēs callidum imperātōrem vīcit cōnsiliō, celeritātemque impedīvit ēius; neque tamen multum prōfēcit. Nam invidiā ducum cum quibus erat, perfidiāque Macedonum veterānōrum, cum superior proeliō discēssisset, Antigonō est dēditus, cum exercitus eī ter ante sēparātīs temporibus iūrāsset B.C. 315. sē eum dēfēnsūrum neque umquam dēsertūrum. Sed tanta fuit nōnnūllōrum virtūtis obtrēctātiō, ut fidem āmittere māllent quam eum nōn perdere. Atquī hunc Antigonus, cum eī fuisset īnfēstissimus, cōnservāsset, sī per suōs esset licitum, quod ab nūllō sē plūs adiuvārī posse intellegēbat in iīs rēbus quās impendēre iam appārēbat omnibus. Imminēbant enim Seleucus, Lȳsimachus, Ptolemaeus, opibus iam valentēs, cum quibus eī dē summīs rēbus erat dīmicandum. Sed nōn passī sunt iī quī circā erant, quod vidēbant, Eumene receptō, omnēs prae illō parvī futūrōs. Ipse autem Antigonus adeō erat incēnsus, ut nisi māgnā spē māximārum rērum lēnīrī nōn posset.

XI. Itaque cum eum in cūstōdiam dedisset et praefectus cūstōdum quaesīsset quem ad modum servārī vellet, "Ut ācerrimum" inquit "leōnem aut ferōcissimum elephantum": nōndum enim statuerat, cōnservāret eum necne. Veniēbat autem ad Eumenem

utrumque genus hominum, et quī propter odium frūctum oculīs ex ēius cāsū capere vellent, et quī propter veterem amīcitiam conloquī cōnsōlārīque cuperent, multī etiam quī ēius fōrmam cōgnōscere studēbant, quālis esset quem tam diū tamque valdē timuissent, cūius in perniciē positam spem habuissent victōriae. At Eumenēs, cum diūtius in vinculīs esset, ait Onomarchō, penes quem summa imperiī erat cūstōdiae, sē mīrārī quārē iam tertium diem sīc tenērētur; nōn enim hōc convenīre Antigonī prūdentiae, ut sīc ūterētur dēvictō; quīn aut interficī aut missum fierī iubēret. Hīc cum ferōcius Onomarchō loquī vidērētur, "Quid? tū" inquit "animō sī istō erās, cūr nōn in proeliō cecidistī potius quam in potestātem inimīcī venīrēs?" Huic Eumenēs: "Utinam quidem istud ēvēnisset! sed eō nōn accidit, quod numquam cum fortiōre sum congressus; nōn enim cum quōquam arma contulī quīn is mihi succubuerit." Neque id erat falsum; nōn enim virtūte hostium, sed amīcōrum perfidiā dēcidit. Nam et dīgnitāte fuit honestā et vīribus ad labōrem ferendum fīrmīs, neque tam māgnō corpore quam figūrā venustā.

XII. Dē hōc Antigonus cum sōlus cōnstituere nōn audēret, ad cōnsilium rettulit. Hīc, cum omnēs prīmō perturbātī admīrārentur nōn iam dē eō sūmptum esse supplicium, ā quō tot annōs adeō essent male habitī ut saepe ad dēspērātiōnem forent adductī, quīque māximōs ducēs interfēcisset, dēnique in quō ūnō tantum esset, ut, quoad ille vīveret, ipsī secūrī esse nōn possent, interfectō nihil habitūrī negōtiī essent; postrēmō, sī illī redderet salūtem, quaerēbant quibus amīcīs esset ūsūrus; sēsē enim cum Eumene apud eum nōn futūrōs. Hīc, cōgnitā cōnsiliī voluntāte, tamen ūsque ad septimum diem dēlīberandī sibi spatium relīquit. Tum autem, cum iam verērētur nē qua sēditiō exercitūs orerētur, vetuit quemquam ad eum admittī, et cottīdiānum vīctum removērī iūssit; nam negābat sē eī vim adlātūrum cui aliquandō fuisset amīcus. Hīc tamen nōn amplius quam trīduum

fame fatīgātus, cum castra movērentur, īnsciente Antigonō iugulātus est a cūstōdibus.

XIII. Sīc Eumenēs annōrum quīnque et quadrāgintā, cum ab annō vīcēsimō, uti suprā ostendimus, septem annōs Philippō appāruisset, tredecim apud Alexandrum eundem locum obtinuisset, in iīs ūnum equitum ālae praefuisset, post autem Alexandrī Māgnī mortem imperātor exercitūs dūxisset, summōsque ducēs partim reppulisset, partim interfēcisset, captus nōn Antigonī virtūte, sed Macedonum periūriō, tālem habuit exitum vītae. In quō quanta omnium fuerit opīniō eōrum, quī post Alexandrum Māgnum rēgēs sunt appellātī, ex hōc facillimē potest iūdicārī, quod quōrum nēmō Eumene vīvō rēx appellātus est, sed praefectus, iīdem post hūius occāsum statim rēgium ōrnātum nōmenque sūmpsērunt, neque, quod initiō praedicārant, sē Alexandrī līberīs rēgnum servāre, praestāre voluērunt, et hōc ūnō prōpūgnātōre sublātō, quid sentīrent aperuērunt. Hūius sceleris prīncipēs fuērunt Antigonus, Ptolemaeus, Seleucus, Lȳsimachus, Cāssandrus. Antigonus autem Eumenem mortuum propinquīs ēius sepeliendum trādidit. Iī mīlitārī honestōque fūnere, comitante tōtō exercitū, humāvērunt, ossaque ēius in Cappadociam ad mātrem atque uxōrem līberōsque ēius dēportanda cūrārunt.

PHŌCIŌN

I. Phōciōn Athēniēnsis etsī saepe exercitibus praefuit summōsque magistrātūs cēpit, tamen multō ēius nōtior est integritās vītae quam reī mīlitāris labor. Itaque hūius memoria est nūlla, illīus autem māgna fāma, ex quō cōgnōmine Bonus est appellātus. Fuit enim perpetuō pauper, cum dīvitissimus esse posset propter frequentēs dēlātōs honōrēs potestātēsque summās, quae eī ā populō dabantur. Hīc cum ā rēge Philippō mūnera māgnae pecūniae repudiāret, lēgātīque hortārentur accipere simulque admonērent,

sī ipse iīs facile carēret, līberīs tamen suīs prōspiceret, quibus difficile esset in summā paupertāte tantam paternam tuērī glōriam, iīs ille "Sī meī similēs erunt, īdem hīc" inquit "agellus illōs alet, quī mē ad hanc dīgnitātem perdūxit; sīn dissimilēs sunt futūrī, nōlō meīs impēnsīs illōrum alī augērīque lūxuriam."

II. Īdem cum prope ad annum octōgēsimum prōsperā pervēnisset fortūnā, extrēmīs temporibus māgnum in odium pervēnit suōrum cīvium, (B.C. 322.) prīmō, quod cum Dēmāde dē urbe trādendā Antipatrō cōnsēnserat, ēiusque cōnsiliō Dēmosthenēs, cum cēterīs quī bene dē rē pūblicā meritī exīstimābantur, populī scītō in exsilium erant expulsī. Neque in eō sōlum offenderat, quod patriae male cōnsuluerat, sed etiam, quod amīcitiae fidem nōn praestiterat. Namque auctus adiūtusque ā Dēmosthene eum, quem tenēbat, āscenderat gradum, cum adversus Charētem eum subōrnāret; ab eōdem in iūdiciīs, cum capitis causam dīceret, dēfēnsus aliquotiēns, līberātus discēsserat. Hunc nōn sōlum in perīculīs nōn dēfendit, sed etiam prōdidit. Concidit autem māximē ūnō crīmine, quod, cum apud eum summum esset imperium et (B.C. 317.) Nīcānorem, Cāssandrī praefectum, īnsidiārī Pīraeō ā Dercylō monērētur īdemque pōstulāret ut prōvidēret nē commeātibus cīvitās prīvārētur, huic, audiente populō, Phōciōn negāvit esse perīculum sēque ēius reī obsidem fore pollicitus est. Neque ita multō post Nīcānor Pīraeō est potītus. Ad quem reciperandum cum populus armātus concurrisset, ille nōn modo nēminem ad arma vocāvit, sed nē armātīs quidem praeesse voluit.

III. Erant eō tempore Athēnīs duae factiōnēs, quārum ūna populī causam agēbat, altera optimātium. In hāc erat Phōciōn et Dēmētrius Phalēreus. Hārum utraque Macedonum patrōciniīs ūtēbātur; nam populārēs Polyperchontī favēbant, optimātēs cum Cāssandrō sentiēbant. Interim ā Polyperchonte Cāssandrus Macedoniā pulsus est.

Quō factō populus superior factus statim ducēs adversāriae factiōnis, capitis damnātōs, patriā prōpulit, in iīs Phōciōnem et

Dēmētrium Phalēreum, dēque eā rē lēgātōs ad Polyperchontem mīsit, quī ab eō peterent ut sua dēcrēta cōnfīrmāret. Hūc eōdem profectus est Phōciōn. Quō ut vēnit, causam apud Philippum rēgem verbō, rē ipsā quidem apud Polyperchontem iūssus est dīcere; namque is tum rēgis rēbus praeerat. Hīc ab Āgnōne accūsātus, quod Pīraeum Nīcānorī prōdidisset, ex cōnsiliī sententiā in cūstōdiam cōniectus, Athēnās dēductus est, ut ibī dē eō lēgibus fieret iūdicium.

IV. Hūc ut perventum est, cum propter aetātem pedibus iam nōn valēret vehiculōque portārētur, māgnī concursūs sunt factī, cum aliī, reminīscentēs veteris fāmae, aetātis miserērentur, plūrimī vērō īrā exacuerentur propter prōditiōnis sūspīciōnem, māximēque quod adversus populī commoda in senectūte steterat. Quārē nē perōrandī quidem eī data est facultās dīcentī causam in iūdiciō; lēgitimīs quibusdam cōnfectīs, damnātus, trāditus est ūndecimvirīs, quibus ad supplicium mōre Athēniēnsium pūblicē damnātī trādī solent.

Hīc cum ad mortem dūcerētur, obvius eī fuit Euphilētus, quō familiāriter fuerat ūsus. Is cum lacrimāns dīxisset "Ō quam indīgna perpeteris, Phōciōn!" huic ille "At nōn inopīnāta" inquit: "hunc enim exitum plērīque clārī virī habuērunt Athēniēnsēs." In hōc tantum fuit odium multitūdinis, ut nēmō ausus sit eum līber sepelīre. Itaque ā servīs sepultus est.

TĪMOLEŌN

I. Tīmoleōn Corinthius. Sine dubiō māgnus omnium iūdiciō hīc vir exstitit. Namque huic ūnī contigit quod nesciō an nūllī, ut et patriam in quā erat nātus oppressam ā tyrannō līberāret, et ā Syrācūsānīs, quibus auxiliō erat missus, iam inveterātam servitūtem dēpelleret, tōtamque Siciliam, multōs annōs bellō vexātam ā barbarīsque oppressam, suō adventū in prīstinum restitueret. Sed in hīs rēbus nōn simplicī fortūnā cōnflīctātus est, et, id quod

difficilius putātur, multō sapientius tulit secundam quam adversam fortūnam.

Nam cum frāter ēius Tīmophanēs, dux ā Corinthiīs dēlēctus, B.C. 364. tyrannidem per mīlitēs mercēnnāriōs occupāsset particepsque rēgnī ipse posset esse, tantum āfuit ā societāte sceleris, ut antetulerit cīvium suōrum lībertātem frātris salūtī, et pārēre lēgibus quam imperāre patriae satius dūxerit. Hāc mente, per haruspicem commūnemque adfīnem, cui soror, ex iīsdem parentibus nāta, nūpta erat, frātrem tyrannum interficiendum cūrāvit. Ipse nōn modo manūs nōn attulit, sed nē āspicere quidem frāternum sanguinem voluit. Nam dum rēs cōnficerētur, procul in praesidiō fuit, nē quis satelles posset succurrere. Hōc praeclārissimum ēius factum nōn parī modō probātum est ab omnibus; nōnnūllī enim laesam ab eō pietātem putābant et invidiā laudem virtūtis obterēbant. Māter vērō post id factum neque domum ad sē fīlium admīsit neque āspexit quīn eum frātricīdam impiumque dētēstāns compellāret. Quibus rēbus ille adeō est commōtus, ut nōnnumquam vītae fīnem facere voluerit atque ex ingrātōrum hominum cōnspectū morte dēcēdere.

II. Interim, Diōne Syrācūsīs interfectō, Dionȳsius rūrsus Syrā- B.C. 346. cūsārum potītus est. Cūius adversāriī opem ā Corinthiīs petiērunt ducemque, quō in bellō ūterentur, pōstulārunt. Hūc Tīmoleōn missus incrēdibilī fēlīcitāte Dionȳsium tōtā Siciliā B.C. 344. dēpulit. Cum interficere posset, nōluit, tūtōque ut Corinthum pervenīret effēcit, quod utrōrumque Dionȳsiōrum opibus Corinthiī saepe adiūtī fuerant, cūius benīgnitātis memoriam volēbat exstāre, eamque praeclāram victōriam dūcēbat in quā plūs esset clēmentiae quam crūdēlitātis; postrēmō, ut nōn sōlum auribus acciperētur, sed etiam oculīs cernerētur, quem ex quantō rēgnō ad quam fortūnam dētulisset. Post Dionȳsiī dēcēssum cum Hicetā bellāvit, quī adversātus erat Dionȳsiō; quem nōn odiō tyrannidis dissēnsisse sed cupiditāte, indiciō fuit quod ipse, expulsō Dionȳsiō, imperium dīmittere nōluit. Hōc superātō,

Tīmoleōn māximās cōpiās Karthāginiēnsium apud Crīnīsum flūmen fugāvit, āc satis habēre coēgit, sī licēret Āfricam obtinēre,

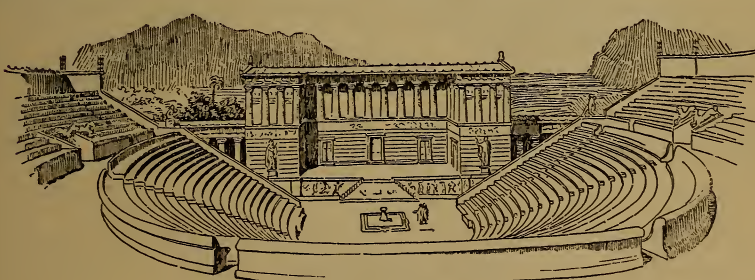
Haruspex

quī iam complūrēs annōs possessiōnem Siciliae tenēbant. Cēpit etiam Māmercum, Ītalicum ducem, hominem bellicōsum et B.C.
potentem, quī tyrannōs adiūtum in Siciliam vēnerat. 339.

III. Quibus rēbus cōnfectīs, cum propter diuturnitātem bellī nōn sōlum regiōnēs, sed etiam urbēs dēsertās vidēret, conquīsīvit quōs potuit, prīmum Siculōs, dein Corinthō arcessīvit colōnōs, quod ab iīs initiō Syrācūsae erant conditae. Cīvibus veteribus sua restituit, novīs bellō vacuefactās possessiōnēs dīvīsit, urbium moenia disiecta fānaque dētēcta refēcit, cīvitātibus lēgēs lībertātemque reddidit; ex māximō bellō tantum ōtium tōtae īnsulae conciliāvit, ut hīc conditor urbium eārum, nōn illī quī initiō dēdūxerant vidērētur. Arcem Syrācūsīs quam mūnierat B.C.
Dionȳsius ad urbem obsidendam, ā fundāmentīs disiēcit, 343.

cētera tyrannidis prōpūgnācula dēmōlītus est, deditque operam, ut quam minimē multa vēstīgia servitūtis manērent. Cum tantīs esset opibus ut etiam invītīs imperāre posset, tantum autem amōrem habēret omnium Siculōrum ut nūllō recūsante rēgnum obtinēre licēret, māluit sē dīligī quam metuī. Itaque, cum prīmum potuit, imperium dēposuit āc prīvātus Syrācūsīs quod reliquum vītae fuit vīxit. Neque vērō id imperītē fēcit; nam quod cēterī rēgēs imperiō potuērunt, hīc benevolentiā tenuit. Nūllus honōs huic dēfuit, neque posteā rēs ūlla Syrācūsīs gesta est pūblicē, dē quā prius sit dēcrētum quam Tīmoleontis sententiā cōgnitā. Nūllīus umquam cōnsilium nōn modo antelātum, sed nē comparātum quidem est. Neque id magis ēius benevolentiā factum est quam prūdentiā.

IV. Hīc cum aetāte iam prōvectus esset, sine ūllō morbō lūmina oculōrum āmīsit. Quam calamitātem ita moderātē tulit, ut neque eum querentem quisquam audierit, neque eō minus prīvātīs pūblicīsque rēbus interfuerit. Veniēbat autem in theātrum, cum ibī concilium populī habērētur, propter valētūdinem

Theatrum

vectus iūmentīs iūnctīs, atque ita dē vehiculō quae vidēbantur dīcēbat. Neque hōc illī quisquam tribuēbat superbiae; nihil enim umquam neque īnsolēns neque glōriōsum ex ōre ēius exiīt.

Quī quidem, cum suās laudēs audīret praedicārī, numquam aliud dīxit quam sē in eā rē māximē diīs agere grātiās atque

habēre, quod, cum Siciliam recreāre cōnstituissent, tum sē potissimum ducem esse voluissent; nihil enim rērum hūmānārum sine deōrum nūmine gerī putābat. Itaque suae domī sacellum Automatiās cōnstituerat idque sānctissimē colēbat.

V. Ad hanc hominis excellentem bonitātem mīrābilēs accēsserant cāsūs. Nam proelia māxima nātālī suō diē fēcit omnia; quō factum est ut ēius diem nātālem fēstum habēret ūniversa Sicilia.

Huic quīdam Laphystius, homō petulāns et ingrātus, vadimōnium cum vellet impōnere, quod cum illō sē lēge agere dīceret, et complūrēs concurrissent, quī procācitātem hominis manibus coercēre cōnārentur, Tīmoleōn ōrāvit hominēs nē id facerent. Namque id ut Laphystiō et cuivīs licēret, sē māximōs labōrēs summaque adīsse perīcula. Hanc enim speciem lībertātis esse, sī omnibus, quod quisque vellet, lēgibus experīrī licēret. Īdem, cum quīdam Laphystiī similis, nōmine Dēmaenetus, in cōntiōne populī dē rēbus gestīs ēius dētrahere coepisset āc nōnnūlla inveherētur in Tīmoleonta, dīxit nunc dēmum sē vōtī esse damnātum; namque hōc ā diīs immortālibus semper precātum, ut tālem lībertātem restitueret Syrācūsānīs, in quā cuivīs licēret, dē quō vellet quod vellet impūne dīcere.

Hīc cum diem suprēmum obīsset, pūblicē ā Syrācūsānīs in gymnasiō, quod Tīmoleontēum appellātur, tōtā celebrante Siciliā sepultus est. B.C. 337.

DĒ RĒGIBUS

I. Hī ferē fuērunt Graecae gentis ducēs quī memoriā dīgnī videantur, praeter rēgēs; namque eōs attingere nōluimus, quod omnium rēs gestae sēparātim sunt relātae. Neque tamen iī admodum sunt multī. Lacedaemonius autem Agēsilāus nōmine nōn potestāte fuit rēx, sīcut cēterī Spartānī.

Ex iīs vērō quī dominātum imperiō tenuērunt excellentissimī

fuērunt, ut nōs iūdicāmus, Persārum Cȳrus et Dārēus, Hystaspī B.C. 529, 485. fīlius; quōrum uterque prīvātus virtūte rēgnum est adeptus. Prior hōrum apud Massagetās in proeliō cecidit, Dārēus senectūte diem obiīt suprēmum. Trēs sunt praetereā ēiusdem gentis: Xerxēs et duo Artaxerxae, Macrochīr cōgnōmine et Mnēmōn. Xerxī māximē est inlūstre, quod māximīs post hominum memoriam exercitibus terrā marīque bellum intulit Graeciae. At Macrochīr praecipuam habet laudem amplissimae pulcherrimaeque corporis fōrmae, quam incrēdibilī ōrnāvit virtūte bellī; namque illō Persēs nēmō manū fuit fortior. Mnēmōn autem B.C. 425, 358. 465. iūstitiae fāmā flōruit. Nam cum mātris suae scelere āmīsisset uxōrem, tantum indulsit dolōrī, ut eum pietās vinceret. Ex hīs duo eōdem nōmine morbō nātūrae dēbitum reddidērunt; tertius ab Artabānō praefectō ferrō interēmptus est.

II. Ex Macedonum autem gente duo multō cēterōs antecēssērunt rērum gestārum glōriā: Philippus, Amyntae fīlius, et Ale- B.C. 323, 336. xander Māgnus. Hōrum alter Babylōne morbō cōnsūmptus est; Philippus Aegīīs ā Pausaniā, cum spectātum lūdōs īret, iūxtā theātrum occīsus est. Ūnus Ēpīrōtēs, Pyrrhus, quī B.C. 272. cum populō Rōmānō bellāvit. Is cum Argōs oppidum oppūgnāret in Peloponnēsō, lapide īctus interiīt.

Ūnus item Siculus, Dionȳsius prior. Nam et manū fortis et bellī perītus fuit et, id quod in tyrannō nōn facile reperītur, minimē libīdinōsus, nōn lūxuriōsus, nōn avārus, nūllīus dēnique reī cupidus nisi singulāris perpetuīque imperiī, ob eamque rem crūdēlis; nam dum id studuit mūnīre, nūllīus pepercit vītae quem ēius īnsidiātōrem putāret. Hīc cum virtūte tyrannidem B.C. 367. sibi peperisset, māgnā retinuit fēlīcitāte; māior enim annōs sexāgintā nātus dēcēssit flōrente rēgnō. Neque in tam multīs annīs cūiusquam ex suā stirpe fūnus vīdit, cum ex tribus uxōribus līberōs prōcreāsset multīque eī nātī essent nepōtēs.

III. Fuērunt praetereā māgnī rēgēs ex amīcīs Alexandrī Māgnī, quī post obitum ēius imperia cēpērunt, in iīs Antigonus et hūius

fīlius Dēmētrius, Lȳsimachus, Seleucus, Ptolemaeus. Ex hīs Antigonus in proeliō cum adversus Seleucum et Lȳsimachum [B.C. 301.] dīmicāret, occīsus est. Parī lētō adfectus est Lȳsimachus ab Seleucō; namque societāte dissolūtā bellum inter sē gessērunt. [B.C. 282.] At Dēmētrius, cum fīliam suam Seleucō in mātrimōnium dedisset neque eō magis fīda inter eōs amīcitia manēre potuisset, captus bellō in cūstōdiā socer generī periīt ā morbō. [B.C. 281.] Neque ita multō post Seleucus ā Ptolemaeō Ceraunō dolō interfectus est, quem ille ā patre expulsum Alexandrēā aliēnārum opum indigentem recēperat. Ipse autem Ptolemaeus, cum vīvus fīliō rēgnum trādidisset, ab illō eōdem vītā prīvātus dīcitur. [B.C. 283.]

Dē quibus quoniam satis dictum putāmus, nōn incommodum vidētur nōn praeterīre Hamilcarem et Hannibalem, quōs et animī māgnitūdine et calliditāte omnēs in Āfricā nātōs praestitisse cōnstat.

HAMILCAR

I. Hamilcar, Hannibalis fīlius, cōgnōmine Barca, Karthāginiēnsis, prīmō Poenicō bellō, sed temporibus extrēmīs, admodum adulēscentulus in Siciliā praeesse coepit exercituī. Cum ante ēius adventum et marī et terrā male rēs gererentur [B.C. 247.] Karthāginiēnsium, ipse, ubī adfuit, numquam hostī cēssit neque locum nocendī dedit, saepeque ē contrāriō, occāsiōne datā, lacessīvit semperque superior discēssit. Quō factō, cum paene omnia in Siciliā Poenī āmīsissent, ille Erycem sīc dēfendit ut bellum eō locō gestum nōn vidērētur.

Interim Karthāginiēnsēs, clāsse apud īnsulās Aegātēs ā C. Lutātiō, cōnsule Rōmānōrum, superātī, statuērunt bellī facere fīnem eamque rem arbitriō permīsērunt Hamilcaris. [B.C. 241.] Ille, etsī flagrābat bellandī cupiditāte, tamen pācī serviundum putāvit, quod patriam exhaustam sūmptibus diūtius calamitātēs bellī ferre nōn posse intellegēbat, sed ita, ut statim mente agitāret,

sī paulum modo rēs essent refectae, bellum renovāre Rōmānōsque armīs persequī, dōnicum aut virtūte vīcissent aut victī manūs dedissent. Hōc cōnsiliō pācem conciliāvit; in quō tantā fuit ferōciā, cum Catulus negāret bellum compositūrum, nisi ille cum suīs quī Erycem tenērent, armīs relictīs, Siciliā dēcēderent, ut succumbente patriā ipse peritūrum sē potius dīxerit quam cum tantō flāgitiō domum redīret; nōn enim suae esse virtūtis arma ā patriā accepta adversus hostēs adversāriīs trādere. Hūius pertināciae cēssit Catulus.

II. At ille, ut Karthāginem vēnit, multō aliter āc spērārat rem pūblicam sē habentem cōgnōvit. Namque diuturnitāte externī (B.C. 241.) malī tantum exārsit intestīnum bellum, ut numquam in parī perīculō fuerit Karthāgō, nisi cum dēlēta est. Prīmō mercēnnāriī mīlitēs, quibus adversus Rōmānōs ūsī erant, dēscīvērunt; quōrum numerus erat vīgintī mīlium. Iī tōtam abaliēnārunt Āfricam, ipsam Karthāginem oppūgnārunt. Quibus malīs adeō (B.C. 239.) sunt Poenī perterritī, ut etiam auxilia ab Rōmānīs petierint; eaque impetrārunt. Sed extrēmō, cum prope iam ad dēspērātiōnem pervēnissent, Hamilcarem imperātōrem fēcērunt. Is (B.C. 238.) nōn sōlum hostēs ā mūrīs Karthāginis remōvit, cum amplius centum mīlia facta essent armātōrum, sed etiam eō compulit ut locōrum angustiīs clausī plūrēs fame quam ferrō interīrent. Omnia oppida abaliēnāta, in iīs Uticam atque Hippōnem, valentissima tōtīus Āfricae, restituit patriae. Neque eō fuit contentus, sed etiam fīnēs imperiī prōpāgāvit, tōtā Āfricā tantum ōtium reddidit, ut nūllum in eā bellum vidērētur multīs annīs fuisse.

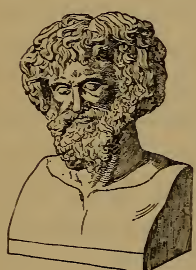
III. Rēbus hīs ex sententiā perāctīs, fīdentī animō atque īnfēstō Rōmānīs, quō facilius causam bellandī reperīret, effēcit ut imperātor cum exercitū in Hispāniam mitterētur, eōque sēcum (B.C. 237.) dūxit fīlium Hannibalem annōrum novem. Erat praetereā cum eō adulēscēns inlūstris, fōrmōsus, Hasdrubal. Dē hōc ideō mentiōnem fēcimus, quod Hamilcare occīsō ille exercituī

praefuit rēsque māgnās gessit, et prīnceps largītiōne vetustōs pervertit mōrēs Karthāginiēnsium, ēiusdemque post mortem Hannibal ab exercitū accēpit imperium.

IV. At Hamilcar, posteāquam mare trānsiīt in Hispāniamque vēnit, māgnās rēs secundā gessit fortūnā; māximās bellicōsissimāsque gentēs subēgit, equīs, armīs, virīs, pecūniā tōtam locuplētāvit Āfricam. Hīc cum in Ītaliam bellum īnferre meditārētur, nōnō annō postquam in Hispāniam vēnerat, in proeliō pūgnāns adversus Vettōnēs occīsus est. B.C. 229.

Hūius perpetuum odium ergā Rōmānōs māximē concitāsse vidētur secundum bellum Poenicum. Namque Hannibal, fīlius ēius, adsiduīs patris obtēstātiōnibus eō est perductus ut interīre quam Rōmānōs nōn experīrī māllet.

HANNIBAL

HANNIBAL

I. HANNIBAL, Hamilcaris fīlius, Karthāginiēnsis. Sī vērum est, quod nēmō dubitat, ut populus Rōmānus omnēs gentēs virtūte superārit, nōn est īnfitiandum Hannibalem tantō praestitisse cēterōs imperātōrēs prūdentiā, quantō populus Rōmānus antecēdat fortitūdine cūnctās nātiōnēs. Nam quotiēnscumque cum eō congressus est in Ītaliā, semper discēssit superior. Quod nisi domī cīvium suōrum invidiā dēbilitātus esset, Rōmānōs vidētur superāre potuisse. Sed multōrum obtrēctātiō dēvīcit ūnīus virtūtem.

Hīc autem velut hērēditāte relictum odium paternum ergā Rōmānōs sīc cōnservāvit, ut prius animam quam id dēposuerit; quī quidem, cum patriā pulsus esset et aliēnārum opum indigēret, numquam dēstiterit animō bellāre cum Rōmānīs.

II. Nam ut omittam Philippum, quem absēns hostem reddidit Rōmānīs, omnium iīs temporibus potentissimus rēx Antiochus fuit.

B.C. 192. Hunc tantā cupiditāte incendit bellandī, ut ūsque ā rubrō marī arma cōnātus sit īnferre Ītaliae. Ad quem cum lēgātī vēnissent Rōmānī, quī dē ēius voluntāte explōrārent darentque operam cōnsiliīs clandestīnīs, ut Hannibalem in sūspīciōnem rēgī addūcerent, tamquam ab ipsīs corruptus alia atque anteā sentīret, neque id frūstrā fēcissent, idque Hannibal comperisset, sēque ab interiōribus cōnsiliīs sēgregārī vīdisset, tempore datō adiīt ad rēgem, eīque cum multa dē fidē suā et odiō in Rōmānōs commemorāsset, hōc adiūnxit.

"Pater meus" inquit "Hamilcar, puerulō mē, utpote nōn amplius novem annōs nātō, in Hispāniam imperātor proficīscēns, Karthāgine Iovī optimō māximō hostiās immolāvit. Quae dīvīna rēs dum cōnficiēbātur, quaesīvit ā mē vellemne sēcum in castra proficīscī. Id cum libenter accēpissem atque ab eō petere coepissem nē dubitāret dūcere, tum ille 'Faciam' inquit 'sī mihi fidem, quam pōstulō, dederis.' Simul mē ad āram addūxit, apud quam sacrificāre īnstituerat, eamque cēterīs remōtīs tenentem iūrāre iūssit, numquam mē in amīcitiā cum Rōmānīs fore. Id ego iūsiūrandum patrī datum ūsque ad hanc aetātem ita cōnservāvī, ut nēminī dubium esse dēbeat quīn reliquō tempore eādem mente sim futūrus. Quārē sī quid amīcē dē Rōmānīs cōgitābis, nōn imprūdenter fēceris sī mē cēlāris; cum quidem bellum parābis, tē ipsum frūstrāberis sī nōn mē in eō prīncipem posueris."

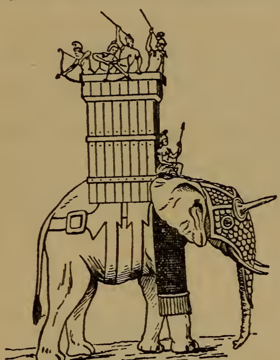

SACRIFICIUM

III. Hāc igitur quā dīximus aetāte cum patre in Hispā-
B.C. 237, 229, 221. niam profectus est; cūius post obitum, Hasdrubale imperātōre suffectō, equitātuī omnī praefuit. Hōc quoque interfectō, exercitus summam imperiī ad eum dētulit. Id Karthāginem dēlātum pūblicē comprobātum est. Sīc Hannibal minor quīnque et vīgintī annīs nātus imperātor factus, proximō trienniō

omnēs gentēs Hispāniae bellō subēgit; Saguntum, foederātam cīvitātem, vī expūgnāvit, trēs exercitūs māximōs comparāvit. Ex hīs ūnum in Āfricam mīsit, alterum cum Hasdrubale frātre in Hispāniā relīquit, tertium in Ītaliam sēcum dūxit. B.C. 219.

Ut saltum Pȳrēnaeum trānsiīt, quācumque iter fēcit cum omnibus incolīs cōnflīxit; nēminem nisi victum dīmīsit. Ad Alpēs posteāquam vēnit, quā Ītaliam ab Galliā sēiungunt, quās nēmō umquam cum exercitū ante eum praeter Herculem Grāium trānsierat (quō factō is hodiē saltus Grāius appellātur), Alpicōs cōnantēs prohibēre trānsitū concīdit, loca patefēcit, itinera mūniit, effēcit ut eā elephantus ōrnātus īre posset, quā anteā ūnus homō inermis vix poterat rēpere. Hāc cōpiās trādūxit in Ītaliamque pervēnit. B.C. 218.

IV. Cōnflīxerat apud Rhodanum cum P. Cornēliō Scīpiōne cōnsule eumque pepulerat. Cum hōc eōdem Clastidiī apud Padum dēcernit sauciumque inde āc fugātum dīmittit. Tertiō īdem Scīpiō cum conlēgā Tiberiō Longō apud Trebiam adversus eum vēnit. Cum iīs manum cōnseruit; utrōsque prōflīgāvit. Inde per Ligurēs Appennīnum trānsiīt, petēns Etrūriam. Hōc in itinere adeō gravī morbō adficitur oculōrum, ut posteā numquam dextrō aequē bene ūsus sit. B.C. 217. Quā valētūdine cum etiamtum premerētur lectīcāque ferrētur, C. Flāminium cōnsulem apud Trasumennum cum exercitū īnsidiīs circumventum occīdit, neque multō post C. Centenium praetōrem cum dēlēctā manū saltūs occupantem. Hinc in Āpūliam pervēnit. Ibī obviam eī vēnērunt duo cōnsulēs, C. Terentius et L. Aemilius. Utrīusque exercitūs ūnō proeliō fugāvit, Paulum cōnsulem occīdit et aliquot praetereā cōnsulārēs, in iīs Cn. Servīlium Geminum, B.C. 216. quī superiōre annō fuerat cōnsul.

B.C. 211. V. Hāc pūgnā pūgnātā, Rōmam profectus est nūllō resistente. In propinquīs urbī montibus morātus est. Cum aliquot ibī diēs castra habuisset et Capuam reverterētur, Q. Fabius Māximus, dictātor Rōmānus, in agrō Falernō eī sē obiēcit. Hīc clausus locōrum angustiīs, noctū sine ūllō dētrīmentō exercitūs sē expedīvit, Fabiōque, callidissimō imperātōrī, dedit verba. Namque, obductā nocte, sarmenta in cornibus iuvencōrum dēligāta incendit, ēiusque generis multitūdinem māgnam dispālātam immīsit. Quō repentīnō vīsū obiectō, tantum terrōrem iniēcit exercituī Rōmānōrum ut ēgredī extrā vāllum nēmō sit ausus.

Hanc post rem gestam nōn ita multīs diēbus M. Minucium Rūfum, magistrum equitum parī āc dictātōrem imperiō, dolō prōductum in proelium fugāvit. B.C. 212. 208. Tiberium Semprōnium Gracchum, iterum cōnsulem, in Lūcānīs absēns in īnsidiās inductum sustulit. M. Claudium Mārcellum, quīnquiēs cōnsulem, apud Venusiam parī modō interfēcit. Longum est omnia ēnumerāre proelia. Quārē hōc ūnum satis erit dictum, ex quō intellegī possit quantus ille fuerit: quamdiū in Ītaliā fuit, nēmō eī in aciē restitit, nēmō adversus eum post Cannēnsem pūgnam in campō castra posuit.

B.C. 203. VI. Hinc invictus patriam dēfēnsum revocātus bellum gessit adversus P. Scīpiōnem, fīlium ēius Scīpiōnis, quem ipse prīmō apud Rhodanum, iterum apud Padum, tertiō apud Trebiam fugārat. Cum hōc, exhaustīs iam patriae facultātibus, cupīvit impraesentiārum bellum compōnere, quō valentior posteā congrederētur. Inde conloquium convēnit, condiciōnēs nōn convēnērunt.

B.C. 202. Post id factum paucīs diēbus apud Zāmam cum eōdem cōnflīxit; pulsus (incrēdibile dictū) bīduō et duābus noctibus Hadrūmētum pervēnit, quod abest ab Zāmā circiter mīlia passuum trecenta. In hāc fugā Numidae, quī simul cum eō ex aciē excēsserant, īnsidiātī sunt eī; quōs nōn sōlum effūgit, sed

etiam ipsōs oppressit. Hadrūmētī reliquōs ē fugā conlēgit; novīs dīlēctibus paucīs diēbus multōs contrāxit.

VII. Cum in apparandō ācerrimē esset occupātus, Karthāginiēnsēs bellum cum Rōmānīs composuērunt. B.C. 201. Ille nihilō sētius exercituī posteā praefuit rēsque in Āfricā gessit ūsque ad P. Sulpicium C. Aurēlium cōnsulēs. Hīs enim magistrātibus lēgātī Karthāginiēnsēs Rōmum vēnērunt, quī senatuī populōque Rōmānō grātiās agerent, quod cum iīs pācem B.C. 200. fēcissent, ob eamque rem corōnā aureā eōs dōnārent simulque peterent, ut obsidēs eōrum Fregellīs essent captīvīque redderentur. Hīs ex senātūs cōnsultō respōnsum est: mūnus eōrum grātum acceptumque esse; obsidēs, quō locō rogārent, futūrōs; captīvōs nōn remissūrōs, quod Hannibalem, cūius operā susceptum bellum foret, inimīcissimum nōminī Rōmānō, etiam tum cum imperiō apud exercitum habērent itemque frātrem ēius Māgōnem. Hōc respōnsō Karthāginiēnsēs cōgnitō Hannibalem domum et Māgōnem revocārunt.

Hūc ut rediīt, rēx factus est, postquam imperātor fuerat, B.C. 199. annō secundō et vīcēsimō; ut enim Rōmae cōnsulēs, sīc Karthāgine quotannīs annuī bīnī rēgēs creābantur. In eō magistrātū parī dīligentiā sē Hannibal praebuit, āc fuerat in bellō. Namque effēcit, ex novīs vectīgālibus nōn sōlum ut esset pecūnia quae Rōmānīs ex foedere penderētur, sed etiam superesset, quae in aerāriō repōnerētur.

Deinde, M. Claudiō L. Fūriō cōnsulibus, Rōmā lēgātī Karthāginem vēnērunt. Hōs Hannibal ratus suī expōscendī grātiā B.C. 196. missōs, priusquam iīs senātus darētur, nāvem āscendit clam atque in Syriam ad Antiochum perfūgit. Hāc rē palam factā, Poenī nāvēs duās, quae eum comprehenderent, sī possent cōnsequī, mīsērunt; bona ēius pūblicārunt, domum ā fundāmentīs disiēcērunt, ipsum exsulem iūdicārunt.

VIII. At Hannibal annō quārtō postquam domō profūgerat, B.C. 193. L. Cornēliō Q. Minuciō cōnsulibus, cum quīnque nāvibus Africam accēssit in fīnibus Cȳrēnaeōrum, sī forte Karthāginiēnsēs ad bellum indūcere posset, Antiochī spē fīdūciāque cui iam persuāserat ut cum exercitibus in Ītaliam proficīscerētur. Hūc Māgōnem frātrem excīvit. Id ubī Poenī rēscīvērunt, Māgōnem eādem quā frātrem absentem adfēcērunt poenā. Illī dēspērātīs rēbus cum solvissent nāvēs āc vēla ventīs dedissent, Hannibal ad Antiochum pervēnit.

Dē Māgōnis interitū duplex memoria prōdita est; namque aliī naufragiō, aliī ā servulīs ipsīus interfectum eum scrīptum relīquērunt. Antiochus autem, sī tam in gerendō bellō cōnsiliīs ēius B.C. 191. pārēre voluisset quam in suscipiendō īnstituerat, propius Tiberī quam Thermopylīs dē summā imperiī dīmicāsset. Quem etsī multa stultē cōnārī vidēbat, tamen nūllā dēseruit in rē. B.C. 190. Praefuit paucīs nāvibus, quās ex Syriā iūssus erat in Asiam dūcere, iīsque adversus Rhodiōrum clāssem in Pamphȳliō marī cōnflīxit. In quō cum multitūdine adversāriōrum suī superārentur, ipse, quō cornū rem gessit, fuit superior.

IX. Antiochō fugātō, verēns nē dēderētur, quod sine dubiō accidisset sī suī fēcisset potestātem, Crētam ad Gortȳniōs vēnit, ut ibī quō sē cōnferret cōnsīderāret. Vīdit autem vir omnium callidissimus in māgnō sē fore perīculō, nisi quid prōvīdisset, propter avāritiam Crētēnsium; māgnam enim sēcum pecūniam portābat, dē quā sciēbat exīsse fāmam. Itaque capit tāle cōnsilium. Amphorās complūrēs complet plumbō, summās operit aurō et argentō. Hās, praesentibus prīncipibus, dēpōnit in templō Diānae, simulāns sē suās fortūnās illōrum fideī crēdere. Hīs in

AMPHORAE

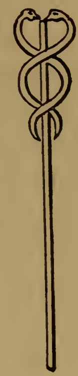
errōrem inductīs, statuās aēneās, quās sēcum portābat, omnī suā pecūniā complet eāsque in prōpatulō domī abicit. Gortȳniī templum māgnā cūrā cūstōdiunt, nōn tam ā cēterīs quam ab Hannibale, nē ille, īnscientibus iīs, tolleret sua sēcumque dūceret.

X. Sīc cōnservātīs suīs rēbus omnibus Poenus, inlūsīs Crētēnsibus, ad Prūsiam in Pontum pervēnit. Apud quem eōdem animō fuit ergā Ītaliam, neque aliud quicquam ēgit quam rēgem armāvit et exacuit adversus Rōmānōs. B.C. 184. Quem cum vidēret domesticīs opibus minus esse rōbustum, conciliābat cēterōs rēgēs, adiungēbat bellicōsās nātiōnēs. Dissidēbat ab eō Pergamēnus rēx Eumenēs, Rōmānīs amīcissimus, bellumque inter eōs gerēbātur et marī et terrā; sed utrobīque Eumenēs plūs valēbat propter Rōmānōrum societātem. Quō magis cupiēbat eum Hannibal opprimī; quem sī remōvisset, faciliōra sibi cētera fore arbitrābātur. Ad hunc interficiendum tālem iniīt ratiōnem.

Clāsse paucīs diēbus erant dēcrētūrī. Superābātur nāvium multitūdine; dolō erat pūgnandum, cum pār nōn esset armīs. Imperāvit quam plūrimās venēnātās serpentēs vīvās conligī eāsque in vāsa fictilia cōnicī. Hārum cum effēcisset māgnam multitūdinem, diē ipsō quō factūrus erat nāvāle proelium clāssiāriōs convocat, iīsque praecipit, omnēs ut in ūnam Eumenis rēgis concurrant nāvem, ā cēterīs tantum satis habeant sē dēfendere; id illōs facile serpentium multitūdine cōnsecūtūrōs. Rēx autem in quā nāve veherētur, ut scīrent, sē factūrum; quem sī aut cēpissent aut interfēcissent, māgnō iīs pollicētur praemiō fore.

XI. Tālī cohortātiōne mīlitum factā, clāssis ab utrīsque in proelium dēdūcitur. Quārum aciē cōnstitūtā, priusquam sīgnum pūgnae darētur, Hannibal, ut palam faceret suīs quō locō Eumenēs esset, tabellārium in scaphā cum cādūceō mittit. Quī ubī ad nāvēs adversāriōrum pervēnit epistulamque ostendēns sē rēgem professus est quaerere, statim ad Eumenem dēductus est, quod

nēmō dubitābat quīn aliquid dē pāce esset scrīptum. Tabellārius, ducis nāve dēclārātā suīs, eōdem unde erat ēgressus sē recēpit. At Eumenēs, solūtā epistulā, nihil in eā repperit, nisi quae ad inrīdendum eum pertinērent. Cūius reī etsī causam mīrābātur neque reperiēbat, tamen proelium statim committere nōn dubitāvit. Hōrum in concursū Bīthȳniī Hannibalis praeceptō ūniversī nāvem Eumenis adoriuntur. Quōrum vim rēx cum sustinēre nōn posset, fugā salūtem petiīt; quam cōnsecūtus non esset, nisi intrā sua praesidia sē recēpisset, quae in proximō lītore erant conlocāta. Reliquae Pergamēnae nāvēs cum adversāriōs premerent ācrius, repente in eās vāsa fictilia, dē quibus suprā mentiōnem fēcimus, cōnicī coepta sunt. Quae iacta initiō rīsum pūgnantibus concitārunt, neque quārē id fieret poterat intellegī.

Caduceus

Postquam autem nāvēs suās opplētās cōnspexērunt serpentibus, novā rē perterritī, cum quid potissimum vītārent nōn vidērent, puppēs vertērunt sēque ad sua castra nautica rettulērunt. Sīc Hannibal cōnsiliō arma Pergamēnōrum superāvit, neque tum sōlum, sed saepe aliās pedestribus cōpiīs parī prūdentiā pepulit adversāriōs.

B.C. 183. XII. Quae dum in Asiā geruntur, accidit cāsū ut lēgātī Prūsiae Rōmae apud T. Quīntium Flāminīnum cōnsulārem cēnārent, atque ibī dē Hannibale mentiōne factā, ex iīs ūnus dīceret eum in Prūsiae rēgnō esse. Id posterō diē Flāminīnus senātuī dētulit. Patrēs cōnscrīptī, quī Hannibale vīvō numquam sē sine īnsidiīs futūrōs exīstimārent, lēgātōs in Bīthȳniam mīsērunt, in iīs Flāminīnum, quī ab rēge peterent, nē inimīcissimum suum sēcum habēret sibique dēderet. Hīs Prūsia negāre ausus nōn est; illud recūsāvit, nē id ā sē fierī pōstulārent quod adversus iūs hospitiī esset; ipsī, sī possent, comprehenderent; locum

ubī esset facile inventūrōs. Hannibal enim ūnō locō sē tenēbat, in castellō, quod eī ā rēge datum erat mūnerī, idque sīc aedificārat ut in omnibus partibus aedificiī exitūs habēret, scīlicet verēns nē ūsū venīret quod accidit. Hūc cum lēgātī Rōmānōrum vēnissent āc multitūdine domum ēius circumdedissent, puer ab iānuā prōspiciēns Hannibalī dīxit plūrēs praeter cōnsuētūdinem armātōs appārēre. Quī imperāvit eī ut omnēs forēs aedificiī circumīret, āc properē sibi nūntiāret num eōdem modō undique obsidērētur. Puer cum celeriter quid vīdisset renūntiāsset omnēsque exitūs occupātōs ostendisset, sēnsit id nōn fortuītō factum, sed sē petī neque sibi diūtius vītam esse retinendam. Quam nē aliēnō arbitriō dīmitteret, memor prīstinārum virtūtum, venēnum, quod semper sēcum habēre cōnsuērat, sūmpsit.

XIII. Sīc vir fortissimus, multīs variīsque perfūnctus labōribus, annō adquiēvit septuāgēsimō. Quibus cōnsulibus interierit, nōn convenit. Namque Atticus M. Claudiō Mārcellō Q. Fabiō Labeōne cōnsulibus mortuum in annālī suō scrīptum relīquit, at Polybius L. Aemiliō Paulō Cn. Baebiō Tamphilō, B.C. 183. Sulpicius autem Blithō P. Cornēliō Cethēgō M. Baebiō Tamphilō. Atque hīc tantus vir tantīsque bellīs dīstrictus nōnnihil temporis tribuit lītterīs. Namque aliquot ēius librī sunt, Graecō sermōne cōnfectī, in iīs ad Rhodiōs dē Cn. Manliī Vulsōnis in Asiā rēbus gestīs. Hūius bellī gesta multī memoriae prōdidērunt, sed ex iīs duo quī cum eō in castrīs fuērunt simulque vīxērunt, quamdiū fortūna passa est, Sīlēnus et Sōsilus Lacedaemonius. Atque hōc Sōsilō Hannibal lītterārum Graecārum ūsus est doctōre.

Sed nōs tempus est hūius librī facere fīnem et Rōmānōrum explicāre imperātōrēs, quō facilius, conlātīs utrōrumque factīs, quī virī praeferendī sint possit iūdicārī.

CATŌ

I. M. Catō, ortus mūnicipiō Tusculō, adulēscentulus, priusquam honōribus operam daret, versātus est in Sabīnīs, quod (B.C. 234.) ibī hērēdium ā patre relictum habēbat. Inde hortātū L. Valeriī Flaccī, quem in cōnsulātū cēnsūrāque habuit conlēgam, ut M. Perpenna cēnsōrius nārrāre solitus est, Rōmam dēmigrāvit in forōque esse coepit. Prīmum stīpendium meruit annōrum decem septemque. (B.C. 214, 207.) Q. Fabiō M. Claudiō cōnsulibus tribūnus mīlitum in Siciliā fuit. Inde ut rediīt, castra secūtus est C. Claudiī Nerōnis, māgnīque opera ēius exīstimāta est in proeliō apud Sēnam, quō cecidit Hasdrubal, frāter Hannibalis. (B.C. 205.) Quaestor obtigit P. Āfricānō cōnsulī, cum quō nōn prō sortis necessitūdine vīxit; namque ab eō perpetuā dissēnsit vītā. Aedīlis plēbēī factus est cum C. Helviō. Praetor prōvinciam obtinuit Sardiniam, ex quā quaestor superiōre tempore ex Āfricā dēcēdēns Q. Ennium poētam dēdūxerat; quod nōn minōris aestimāmus quam quemlibet amplissimum Sardiniēnsem triumphum.

(B.C. 195.) II. Cōnsulātum gessit cum L. Valeriō Flaccō; sorte prōvinciam nactus Hispāniam citeriōrem, ex eā triumphum dēportāvit. Ibī cum diūtius morārētur, P. Scīpiō Āfricānus cōnsul iterum, cūius in priōrī cōnsulātū quaestor fuerat, voluit eum dē prōvinciā dēpellere et ipse eī succēdere, neque hōc per senātum efficere potuit, cum quidem Scīpiō prīncipātum in cīvitāte obtinēret, quod tum nōn potentiā sed iūre rēs pūblica administrābātur. (B.C. 184.) Quā ex rē īrātus senātuī, cōnsulātū perāctō prīvātus in urbe mānsit. At Catō, cēnsor cum eōdem Flaccō factus, sevērē praefuit eī potestātī. Nam et in complūrēs nōbilēs animadvertit, et multās rēs novās in ēdictum addidit, quā rē lūxuria reprimerētur, quae iam tum incipiēbat pullulāre. Circiter annōs octōgintā, ūsque ad extrēmam aetātem ab adulēscentiā, reī pūblicae causā suscipere inimīcitiās nōn dēstitit. Ā multīs tentātus, nōn modo

nūllum dētrīmentum exīstimātiōnis fēcit, sed, quoad vīxit, virtūtum laude crēvit.

III. In omnibus rēbus singulārī fuit industriā; nam et agricola sollers, et perītus iūris cōnsultus, et māgnus imperātor, et probābilis ōrātor et cupidissimus lītterārum fuit. Quārum studium etsī senior adripuerat, tamen tantum prōgressum fēcit ut nōn facile reperīrī possit, neque dē Graecīs neque dē Ītalicīs rēbus, quod eī fuerit incōgnitum. Ab adulēscentiā cōnfēcit ōrātiōnēs. Senex historiās scrībere īnstituit. Eārum sunt librī septem. Prīmus continet rēs gestās rēgum populī Rōmānī, secundus et tertius unde quaeque cīvitās orta sit Ītalica, ob quam rem omnēs Orīginēs vidētur appellāsse. In quārtō autem bellum Poenicum est prīmum, in quīntō secundum; atque haec omnia capitulātim sunt dicta. Reliqua quoque bella parī modō persecūtus est ūsque ad praetūram Serviī Galbae, quī dīripuit Lūsitānōs; atque hōrum bellōrum ducēs nōn nōmināvit, sed sine nōminibus rēs notāvit. In iīsdem exposuit quae in Ītaliā Hispāniīsque aut fierent aut vidērentur admīranda; in quibus multa industria et dīligentia compāret, nūlla doctrīna. B.C. 150.

Hūius dē vītā et mōribus plūra in eō librō persecūtī sumus, quem sēparātim dē eō fēcimus rogātū T. Pompōniī Atticī. Quārē studiōsōs Catōnis ad illud volūmen dēlēgāmus.

ATTICUS

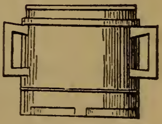
I. T. Pompōnius Atticus, ab orīgine ūltimā stirpis Rōmānae generātus, perpetuō ā māiōribus acceptam equestrem obtinuit dīgnitātem. Patre ūsus est dīligente et, ut tum erant tempora, dītī, in prīmīsque studiōsō lītterārum. Hīc, prout ipse amābat lītterās, omnibus doctrīnīs quibus puerīlis aetās impertīrī dēbet, fīlium ērudīvit. Erat autem in puerō, praeter docilitātem ingeniī, summa suāvitās ōris atque vōcis, ut nōn sōlum celeriter

acciperet quae trādēbantur, sed etiam excellenter prōnūntiāret. Quā ex rē in pueritiā nōbilis inter aequālēs ferēbātur, clāriusque exsplendēscēbat quam generōsī condīscipulī animō aequō ferre possent. Itaque incitābat omnēs studiō suō, quō in numerō fuērunt L. Torquātus, C. Marius fīlius, M. Cicerō; quōs cōnsuētūdine suā sīc dēvinxit, ut nēmō iīs perpetuō fuerit cārior.

II. Pater mātūrē dēcēssit. Ipse adulēscentulus, propter ad- B.C. 88. fīnitātem P. Sulpiciī, quī tribūnus plēbēī interfectus est, nōn expers fuit illīus perīculī; namque Anicia, Pompōniī cōnsobrīna, nūpserat Serviō, frātrī Sulpiciī.

Itaque, interfectō Sulpiciō, posteāquam vīdit Cinnānō tumultū cīvitātem esse perturbātam, neque sibi darī facultātem prō dīgnitāte vīvendī quīn alterutram partem offenderet, dissociātīs animīs cīvium, cum aliī Sullānīs, aliī Cinnānīs favērent partibus, B.C. 86. idōneum tempus ratus studiīs obsequendī suīs, Athēnās sē contulit. Neque eō sētius adulēscentem Marium, hostem iūdicātum, iūvit opibus suīs, cūius fugam pecūniā sublevāvit. Ac nē illa peregrīnātiō dētrīmentum aliquod adferret reī familiārī, eōdem māgnam partem fortūnārum trāiēcit suārum.

Hīc ita vīxit, ut ūniversīs Athēniēnsibus meritō esset cārissimus. Nam praeter grātiam, quae iam in adulēscentulō māgna erat, saepe suīs opibus inopiam eōrum pūblicam levāvit. Cum enim versūram facere pūblicē necesse esset neque ēius condiciōnem aequam habērent, semper sē interposuit, atque ita, ut neque ūsūram umquam ab iīs accēperit neque longius quam dictum esset dēbēre passus sit. Quod utrumque erat iīs salūtāre; nam neque indulgendō inveterāscere eōrum aes aliēnum patiēbātur neque multiplicandīs ūsūrīs crēscere. Auxit hōc officium aliā quoque līberālitāte; nam ūniversōs frūmentō dōnāvit, ita ut singulīs sēnī modiī trīticī darentur; quī modus mēnsūrae medimnus Athēnīs appellātur.

Modius

III. Hīc autem sīc sē gerēbat, ut commūnis īnfimīs, pār prīncipibus vidērētur. Quō factum est ut huic omnēs honōrēs quōs possent pūblicē habērent cīvemque facere studērent; quō beneficiō ille ūtī nōluit; quod nōnnūllī ita interpretantur, eum nōluisse āmittere cīvitātem Rōmānam, aliā āscītā. Quamdiū adfuit, nē qua sibi statua pōnerētur restitit; absēns prohibēre nōn potuit. Itaque aliquot ipsī et Fideī locīs sānctissimīs posuērunt; hunc enim in omnī prōcūrātiōne reī pūblicae āctōrem auctōremque habēbant potissimum. Igitur prīmum illud mūnus fortūnae, quod in eā urbe nātus est in quā domicilium orbis terrārum esset imperiī, ut eandem et patriam habēret et domum; hōc specimen prūdentiae, quod, cum in eam sē cīvitātem contulisset, quae antīquitāte, hūmānitāte doctrīnāque praestāret omnēs, ūnus eī fuit cārissimus.

IV. Hūc ex Asiā Sulla dēcēdēns cum vēnisset, quamdiū B.C. 84.
ibī fuit, sēcum habuit Pompōnium, captus adulēscentis et hūmānitāte et doctrīnā. Sīc enim Graecē loquēbātur, ut Athēnīs nātus vidērētur; tanta autem suāvitās erat sermōnis Latīnī, ut appārēret in eō nātīvum quendam lepōrem esse, nōn āscītum. Īdem poēmata prōnūntiābat et Graecē et Latīnē sīc ut suprā nihil posset addī. Quibus rēbus factum est ut Sulla nūsquam eum ab sē dīmitteret cuperetque sēcum dēdūcere. Cui cum persuādēre tentāret, "Nōlī, ōrō tē" inquit Pompōnius "adversum eōs mē velle dūcere, cum quibus nē contrā tē arma ferrem, Ītaliam relīquī." At Sulla, adulēscentis officiō conlaudātō, omnia mūnera eī quae Athēnīs accēperat, proficīscēns iūssit dēferrī.

Hīc complūrēs annōs morātus, cum et reī familiārī tantum operae daret quantum nōn indīligēns dēbēret pater familiās, et omnia reliqua tempora aut lītterīs aut Athēniēnsium reī pūblicae tribueret, nihilō minus amīcīs urbāna officia praestitit. Nam et ad comitia eōrum ventitāvit et, sī qua rēs māior ācta est, nōn

B.C. 58. dēfuit. Sīcut Cicerōnī in omnibus ēius perīculīs singulārem fidem praebuit; cui ex patriā fugientī sēstertiūm ducenta et quīnquāgintā mīlia dōnāvit.

Tranquillātīs autem rēbus Rōmānīs remigrāvit Rōmam, ut B.C. 65. opīnor, L. Cottā et L. Torquātō cōnsulibus; quem discēdentem sīc ūniversa cīvitās Athēniēnsium prōsecūta est, ut lacrimīs dēsīderiī futūrī dolōrem indicāret.

V. Habēbat avunculum Q. Caecilium, equitem Rōmānum, familiārem L. Lūcullī, dīvitem, difficillimā nātūrā; cūius sīc asperitātem veritus est, ut, quem nēmō ferre posset, hūius sine offēn-B.C. 58. siōne ad summam senectūtem retinuerit benevolentiam. Quō factō tulit pietātis frūctum. Caecilius enim moriēns tēstāmentō adoptāvit eum hērēdemque fēcit ex dōdrante; ex quā hērēditāte accēpit circiter centiēs sēstertiūm.

Erat nūpta soror Atticī Q. Tulliō Cicerōnī, eāsque nūptiās M. Cicerō conciliārat, cum quō ā condīscipulātū vīvēbat cōniūnctissimē, multō etiam familiārius quam cum Quīntō, ut iūdicārī possit plūs in amīcitiā valēre similitūdinem mōrum quam adfīnitātem. Ūtēbātur autem intimē Q. Hortēnsiō, quī iīs temporibus prīncipātum ēloquentiae tenēbat, ut intellegī nōn posset uter eum plūs dīligeret, Cicerō an Hortēnsius; et id, quod erat difficillimum, efficiēbat, ut, inter quōs tantae laudis esset aemulātiō, nūlla intercēderet obtrēctātiō essetque tālium virōrum cōpula.

VI. In rē pūblicā ita est versātus, ut semper optimārum partium et esset et exīstimārētur, neque tamen sē cīvīlibus fluctibus committeret, quod nōn magis eōs in suā potestāte exīstimābat esse, quī sē hīs dedissent, quam quī maritimīs iactārentur. Honōrēs nōn petiīt, cum eī patērent propter vel grātiam vel dīgnitātem; quod neque petī mōre māiōrum neque capī possent, cōnservātīs lēgibus, in tam effūsīs ambitūs largītiōnibus, neque gerī ē rē pūblicā sine perīculō, corruptīs cīvitātis mōribus. Ad hastam

pūblicam numquam accēssit. Nūllīus reī neque praes neque manceps factus est. Nēminem neque suō nōmine neque subscrībēns accūsāvit; in iūs dē suā rē numquam iīt: iūdicium nūllum habuit. Multōrum cōnsulum praetōrumque praefectūrās dēlātās sīc accēpit, ut nēminem in prōvinciam sit secūtus, honōre fuerit contentus, reī familiāris dēspexerit frūctum; quī nē cum Quīntō quidem Cicerōne voluerit īre in Asiam, cum apud eum lēgātī [B.C. 61.] locum obtinēre posset. Nōn enim decēre sē arbitrābātur, cum praetūram gerere nōluisset, adseclam esse praetōris. Quā in rē nōn sōlum dīgnitātī serviēbat, sed etiam tranquillitātī, cum sūspīciōnēs quoque vītāret crīminum. Quō fīēbat ut ēius observantia omnibus esset cārior, cum eam officiō, nōn timōrī neque speī tribuī vidērent.

VII. Incidit Caesariānum cīvīle bellum. Cum habēret annōs circiter sexāgintā, ūsus est aetātis vacātiōne neque sē quōquam [B.C. 49.] mōvit ex urbe. Quae amīcīs suīs opus fuerant ad Pompēium proficīscentibus, omnia ex suā rē familiārī dedit; ipsum Pompēium cōniūnctum nōn offendit. Nūllum ab eō habēbat ōrnāmentum, ut cēterī, quī per eum aut honōrēs aut dīvitiās cēperant; quōrum partim invītissimī castra sunt secūtī, partim summā cum ēius offēnsiōne domī remānsērunt. Caesarī autem Atticī quiēs tantō opere fuit grāta, ut victor, cum prīvātīs pecūniās per epistulās imperāret, huic nōn sōlum molestus nōn fuerit, sed etiam sorōris fīlium et Q. Cicerōnem ex Pompēiī castrīs concēsserit. Sīc vetere īnstitūtō vītae effūgit nova perīcula.

VIII. Secūtum est illud tempus, occīsō Caesare, cum rēs [B.C. 44.] pūblica penes Brūtōs vidērētur esse et Cassium, āc tōta cīvitās sē ad eōs convertisset; sīc M. Brūtō ūsus est, ut nūllō ille adulēscēns aequālī familiārius quam hōc sene, neque sōlum eum prīncipem cōnsiliī habēret, sed etiam in convīctū. Excōgitātum est ā quibusdam, ut prīvātum aerārium Caesaris interfectōribus

ab equitibus Rōmānīs cōnstituerētur. Id facile efficī posse arbitrātī sunt, sī prīncipēs ēius ōrdinis pecūniās contulissent. Itaque appellātus est ā C. Flāviō, Brūtī familiārī, Atticus, ut ēius reī prīnceps esse vellet. At ille, quī officia amīcīs praestanda sine factiōne exīstimāret semperque ā tālibus sē cōnsiliīs remōvisset, respondit: sī quid Brūtus dē suīs facultātibus ūtī voluisset, ūsūrum quantum eae paterentur, sē neque cum quōquam dē eā rē conlocūtūrum neque coitūrum. Sīc ille cōnsēnsiōnis globus hūius ūnīus dissēnsiōne disiectus est. Neque multō post superior esse coepit Antōnius, ita ut Brūtus et Cassius, omissā cūrā prōvinciārum quae iīs dicis causā datae erant ā cōnsule, dēspērātīs rēbus in exsilium proficīscerentur. Atticus, quī pecūniam simul cum cēterīs cōnferre nōluerat flōrentī illī partī, abiectō Brūtō Ītaliāque cēdentī sēstertiūm centum mīlia mūnerī mīsit. Eīdem in Ēpīrō absēns trecenta iūssit darī, neque eō magis potentī adūlātus est Antōniō neque dēspērātōs relīquit.

IX. Secūtum est bellum gestum apud Mutinam. In quō sī tantum eum prūdentem dīcam, minus, quam dēbeam, praedicem, cum ille potius dīvīnus fuerit, sī dīvīnātiō appellanda est perpetua nātūrālis bonitās, quae nūllīs cāsibus agitātur neque minuitur. Hostis Antōnius iūdicātus Ītaliā cēsserat; spēs restituendī nūlla erat. Nōn sōlum inimīcī, quī tum erant potentissimī et plūrimī, sed etiam quī adversāriīs ēius sē vēnditābant et in eō laedendō aliquam cōnsecūtūrōs spērābant commoditātem, Antōniī familiārēs īnsequēbantur, uxōrem Fulviam omnibus rēbus spoliāre cupiēbant, līberōs etiam exstinguere parābant. Atticus, cum Cicerōnis intimā familiāritāte ūterētur, amīcissimus esset Brūtō, nōn modo nihil iīs indulsit ad Antōnium violandum, sed ē contrāriō familiārēs ēius ex urbe profugientēs, quantum potuit, tēxit, quibus rēbus indiguērunt adiūvit. Pūbliō vērō Volumniō ea tribuit, ut plūra ā parente proficīscī nōn potuerint. Ipsī autem Fulviae, cum lītibus distinērētur māgnīsque terrōribus vexārētur,

B.C. 43.

tantā dīligentiā officium suum praestitit, ut nūllum illa stiterit vadimōnium sine Atticō; Atticus spōnsor omnium rērum fuerit. Quīn etiam, cum illa fundum secundā fortūnā ēmisset in diem neque post calamitātem versūram facere potuisset, ille sē interposuit pecūniamque sine faenore sineque ūllā stipulātiōne crēdidit, māximum exīstimāns quaestum, memorem grātumque cōgnōscī, simulque aperiēns sē nōn fortūnae, sed hominibus solēre esse amīcum. Quae cum faciēbat, nēmō eum temporis causā facere poterat exīstimāre; nēminī enim in opīniōnem veniēbat Antōnium rērum potītūrum. Sed sēnsus ēius ā nōnnūllīs optimātibus reprehendēbātur, quod parum ōdisse malōs cīvēs vidērētur. Ille autem suī iūdiciī potius quid sē facere pār esset, intuēbātur, quam quid aliī laudātūrī forent.

B.C. 43.

X. Conversa subitō fortūna est. Ut Antōnius rediīt in Ītaliam, nēmō nōn māgnō in perīculō Atticum putārat propter intimam familiāritātem Cicerōnis et Brūtī. Itaque ad adventum imperātōrum dē forō dēcēsserat, timēns prōscrīptiōnem, latēbatque apud P. Volumnium, cui, ut ostendimus, paulō ante opem tulerat (tanta varietās iīs temporibus fuit fortūnae, ut modo hī, modo illī in summō essent aut fastīgiō aut perīculō), habēbatque sēcum Q. Gellium Cānum, aequālem simillimumque suī. Hōc quoque est Atticī bonitātis exemplum, quod cum eō, quem puerum in lūdō cōgnōrat, adeō cōniūnctē vīxit, ut ad extrēmam aetātem amīcitia eōrum crēverit. Antōnius autem, etsī tantō odiō ferēbātur in Cicerōnem ut nōn sōlum eī, sed etiam omnibus ēius amīcīs esset inimīcus eōsque vellet prōscrībere, multīs hortantibus tamen Atticī memor fuit officiī et eī, cum requīsīsset ubīnam esset, suā manū scrīpsit nē timēret statimque ad sē venīret; sē eum et ēius causā Cānum dē prōscrīptōrum numerō exēmisse. Āc nē quod perīculum incideret, quod noctū fīēbat, praesidium eī mīsit. Sīc Atticus in summō timōre nōn sōlum sibi, sed etiam eī quem cārissimum habēbat praesidiō fuit, ut appārēret nūllam sēiūnctam sibi

ab eō velle fortūnam. Quodsī gubernātor praecipuā laude effertur, quī nāvem ex hieme marīque scopulōsō servat, cūr nōn singulāris ēius exīstimētur prūdentia, quī ex tot tamque gravibus procellīs cīvīlibus ad incolumitātem pervenit?

XI. Quibus ex malīs ut sē ēmērsit, nihil aliud ēgit quam ut quam plūrimīs, quibus rēbus posset, esset auxiliō. Cum prōscrīptōs praemiīs imperātōrum vulgus conquīreret, nēmō in Ēpīrum vēnit cui rēs ūlla dēfuerit; nēminī nōn ibī perpetuō manendī
B.C. potestās facta est; quīn etiam post proelium Philippēnse
42. interitumque C. Cassiī et M. Brūtī, L. Iūlium Mōcillam praetōrium et fīlium ēius, Aulumque Torquātum, cēterōsque parī fortūnā perculsōs īnstituit tuērī, atque ex Ēpīrō iīs omnia Samothrāciam supportārī iūssit. Difficile est omnia persequī et nōn necessārium. Illud ūnum intellegī volumus, illīus līberālitātem neque temporāriam neque callidam fuisse. Id ex ipsīs rēbus āc temporibus iūdicārī potest, quod nōn flōrentibus sē vēnditāvit, sed adflīctīs semper succurrit; quī quidem Servīliam, Brūtī mātrem, nōn minus post mortem ēius quam flōrentem coluerit. Sīc līberālitāte ūtēns nūllās inimīcitiās gessit, quod neque laedēbat quemquam, neque, sī quam iniūriam accēperat, nōn mālēbat oblīvīscī quam ulcīscī. Īdem immortālī memoriā percepta retinēbat beneficia; quae autem ipse tribuerat, tam diū meminerat quoad ille grātus erat, quī accēperat. Itaque hīc fēcit ut vērē dictum videātur:

Suī cuique mōrēs fingunt fortūnam hominibus.

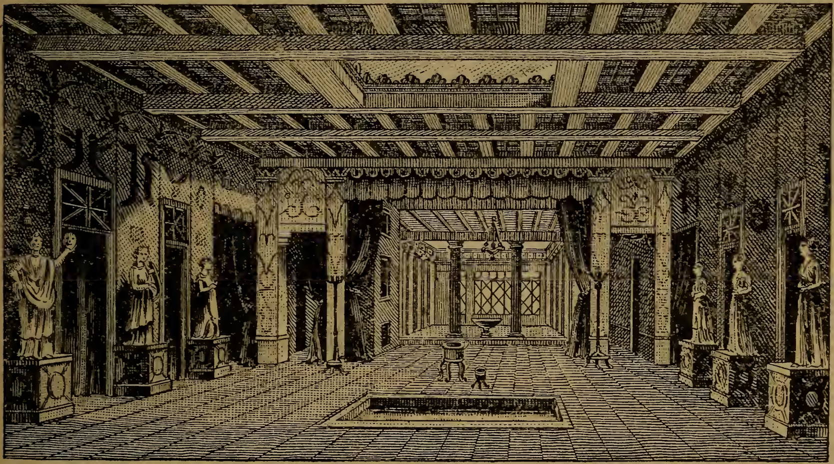
Neque tamen ille prius fortūnam quam sē ipse finxit, quī cāvit nē quā in rē iūre plecterētur.

XII. Hīs igitur rēbus effēcit ut M. Vīpsānius Agrippa, intimā familiāritāte cōniūnctus adulēscentī Caesarī, cum propter suam grātiam et Caesaris potentiam nūllīus condiciōnis nōn habēret

potestātem, potissimum ēius dēligeret adfīnitātem praeoptāretque equitis Rōmānī fīliam generōsārum nūptiīs. Atque hārum nūptiārum conciliātor fuit (nōn est enim cēlandum) M. Antōnius, triumvir reī pūblicae cōnstituendae. Cūius grātiā cum augēre possessiōnēs posset suās, tantum āfuit ā cupiditāte pecūniae, ut nūllā in rē ūsus sit eā, nisi in dēprecandīs amīcōrum aut perīculīs aut incommodīs. Quod quidem sub ipsā prōscrīptiōne perinlūstre fuit. B.C. 43. Nam cum L. Saufēī equitis Rōmānī, aequālis suī, quī complūrēs annōs studiō ductus philosophiae habitābat Athēnīs habēbatque in Ītaliā pretiōsās possessiōnēs, triumvirī bona vēndidissent, cōnsuētūdine eā quā tum rēs gerēbantur, Atticī labōre atque industriā factum est, ut eōdem nūntiō Saufēius fieret certior sē patrimōnium āmīsisse et reciperāsse. Īdem L. Iūlium Calidum, quem post Lucrētiī Catullīque mortem multō ēlegantissimum poētam nostram tulisse aetātem vērē videor posse contendere, neque minus virum bonum optimīsque artibus ērudītum, post prōscrīptiōnem equitum propter māgnās ēius Āfricānās possessiōnēs in prōscrīptōrum numerum ā P. Volumniō, praefectō fabrum Antōniī, absentem relātum expedīvit. Quod in praesentī utrum eī labōriōsius an glōriōsius fuerit, difficile est iūdicāre, quod in eōrum perīculīs nōn secus absentēs quam praesentēs amīcōs Atticō esse cūrae cōgnitum est.

XIII. Neque vērō ille minus bonus pater familiās habitus est quam cīvis. Nam cum esset pecūniōsus, nēmō illō minus fuit emāx, minus aedificātor. Neque tamen nōn in prīmīs bene habitāvit omnibusque optimīs rēbus ūsus est. Nam domum habuit in colle Quirīnālī Tamphiliānam, ab avunculō hērēditāte relictam, cūius amoenitās nōn aedificiō, sed silvā cōnstābat; ipsum enim tēctum, antīquitus cōnstitūtum, plūs salis quam sūmptūs habēbat; in quō nihil commūtāvit, nisi sī quid vetustāte coāctus est. Ūsus est familiā, sī ūtilitāte iūdicandum est, optimā; sī fōrmā, vix mediocrī. Namque in eā erant puerī lītterātissimī, anāgnōstae

optimī et plūrimī librāriī, ut nē pedisequus quidem quisquam esset quī nōn utrumque hōrum pulchrē facere posset; parī modō artificēs cēterī, quōs cultus domesticus dēsīderat, apprīmē bonī. Neque tamen hōrum quemquam nisi domī nātum domīque factum habuit; quod est sīgnum nōn sōlum continentiae, sed etiam dīligentiae. Nam et nōn intemperanter concupīscere quod ā plūrimīs videās, continentis dēbet dūcī; et potius industriā quam pretiō parāre, nōn mediocris est dīligentiae. Ēlegāns, nōn māgnificus,

ATRIUM

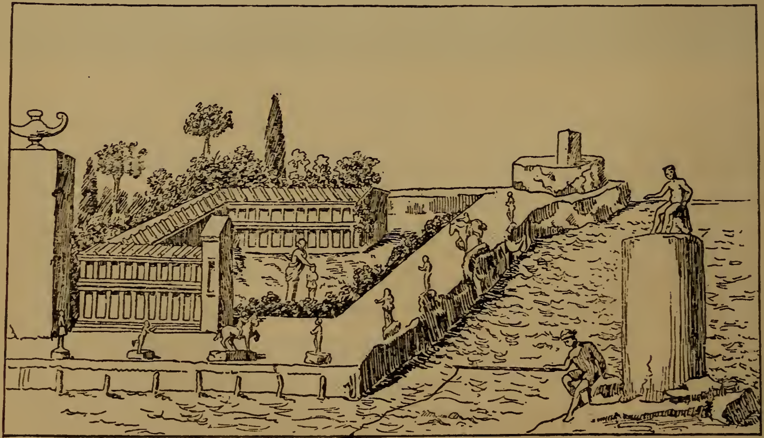
splendidus, nōn sūmptuōsus; omnisque dīligentia munditiam, nōn adfluentiam adfectābat. Supellēx modica, nōn multa, ut in neutram partem cōnspicī posset. Nec praeterībō, quamquam nōnnūllīs leve vīsum īrī putem, cum in prīmīs lautus esset eques Rōmānus et nōn parum līberāliter domum suam omnium ōrdinum hominēs invītāret, nōn amplius quam terna mīlia peraequē in singulōs mēnsēs ex ephēmeride eum expēnsum sūmptuī ferre solitum. Atque hōc nōn audītum, sed cōgnitum praedicāmus; saepe enim propter familiāritātem domesticīs rēbus interfuimus.

XIV. Nēmō in convīviō ēius aliud acroāma audīvit quam anāgnōstēn, quod nōs quidem iūcundissimum arbitrāmur; neque um-

Lectio.

quam sine aliquā lēctiōne apud eum cēnātum est, ut nōn minus animō quam ventre convīvae dēlectārentur; namque eōs vocābat

Villa Maritima.

quōrum mōrēs ā suīs nōn abhorrērent. Cum tanta pecūniae facta esset accēssiō, nihil dē cottīdiānō cultū mūtāvit, nihil dē vītae cōnsuētūdine; tantāque ūsus est moderātiōne, ut neque in sēstertiō vīciēs, quod ā patre accēperat, parum sē splendidē gesserit neque in sēstertiō centiēs adfluentius vīxerit quam īnstituerat, parīque fastīgiō steterit in utrāque fortūnā. Nūllōs habuit hortōs, nūllam suburbānam aut maritimam sūmptuōsam vīllam, neque in Ītaliā praeter Arrētīnum et Nōmentānum rūsticum praedium; omnisque ēius pecūniae reditus cōnstābat in Ēpīrōticīs et urbānīs possessiōnibus. Ex quō cōgnōscī potest ūsum eum pecūniae nōn māgnitūdine, sed ratiōne mētīrī solitum.

XV. Mendācium neque dīcēbat neque patī poterat. Itaque ēius cōmitās nōn sine sevēritāte erat, neque gravitās sine facilitāte, ut difficile esset intellēctū utrum eum amīcī magis verērentur an amārent. Quidquid rogābātur, religiōsē prōmittēbat, quod nōn līberālis, sed levis arbitrābātur pollicērī quod praestāre nōn posset. Īdem in tuendō quod semel adnuisset tantā erat cūrā, ut nōn mandātam, sed suam rem vidērētur agere. Numquam susceptī negōtiī eum pertaesum est; suam enim exīstimātiōnem in eā rē agī putābat, quā nihil habēbat cārius. Quō fīēbat ut omnia Cicerōnum, M. Catōnis, Q. Hortēnsiī, A. Torquātī, multōrum praetereā equitum Rōmānōrum negōtia prōcūrāret. Ex quō iūdicārī potest nōn inertiā, sed iūdiciō fūgisse reī pūblicae prōcūrātiōnem.

XVI. Hūmānitātis vērō nūllum adferre māius tēstimōnium possum, quam quod adulēscēns īdem senī Sullae fuit iūcundissimus, senex adulēscentī M. Brūtō, cum aequālibus autem suīs Q. Hortēnsiō et M. Cicerōne sīc vīxit, ut iūdicāre difficile sit cui aetātī fuerit aptissimus. Quamquam eum praecipuē dīlēxit Cicerō, ut nē frāter quidem eī Quīntus cārior fuerit aut familiārior. Eī reī sunt indiciō praeter eōs librōs in quibus dē eō facit men-

tiōnem, quī in vulgus sunt ēditī, sēdecim volūmina epistulārum, ab cōnsulātū ēius ūsque ad extrēmum tempus ad Atticum missārum; quae quī legat, nōn multum dēsīderet historiam contextam eōrum temporum. Sīc enim omnia dē studiīs prīncipum, vitiīs ducum, mūtātiōnibus reī pūblicae perscrīpta sunt, ut nihil in iīs nōn appāreat, et facile exīstimārī possit, prūdentiam quōdam modō esse dīvīnātiōnem. Nōn enim Cicerō ea sōlum, quae vīvō sē accidērunt, futūra praedīxit, sed etiam quae nunc ūsū veniunt cecinit ut vātēs.

XVII. Dē pietāte autem Atticī quid plūra commemorem? Cum hōc ipsum vērē glōriantem audierim in fūnere mātris suae, quam extulit annōrum nōnāgintā, cum ipse esset septem et sexāgintā, sē numquam cum mātre in grātiam redīsse, numquam cum sorōre fuisse in simultāte, quam prope aequālem habēbat. B.C. 42. Quod est sīgnum aut nūllam umquam inter eōs querimōniam intercēssisse, aut hunc eā fuisse in suōs indulgentiā, ut, quōs amāre dēbēret, īrāscī iīs nefās dūceret. Neque id fēcit nātūrā sōlum, quamquam omnēs eī pārēmus, sed etiam doctrīnā; nam prīncipum philosophōrum ita percepta habuit praecepta, ut iīs ad vītam agendam, nōn ad ostentātiōnem ūterētur.

XVIII. Mōris etiam māiōrum summus imitātor fuit antīquitātisque amātor; quam adeō dīligenter habuit cōgnitam, ut eam tōtam in eō volūmine exposuerit, quō magistrātūs ōrdināvit. Nūlla enim lēx neque pāx neque bellum neque rēs inlūstris est populī Rōmānī, quae nōn in eō suō tempore sit notāta, et, quod difficillimum fuit, sīc familiārum orīginem subtexuit, ut ex eō clārōrum virōrum prōpāginēs possīmus cōgnōscere. Fēcit hōc idem sēparātim in aliīs librīs, ut M. Brūtī rogātū Iūniam familiam ā stirpe ad hanc aetātem ōrdine ēnumerāverit, notāns quis ā quō ortus, quōs honōrēs quibusque temporibus cēpisset; parī modō Mārcellī Claudiī Mārcellōrum, Scīpiōnis Cornēliī et Fabiī Māximī Fa-

biōrum et Aemiliōrum. Quibus librīs nihil potest esse dulcius iīs, quī aliquam cupiditātem habent nōtitiae clārōrum virōrum. Attigit poēticēn quoque, crēdimus nē ēius expers esset suāvitātis. Namque versibus dē iīs quī honōre rērumque gestārum amplitūdine cēterōs populī Rōmānī praestitērunt, exposuit ita, ut sub singulōrum imāginibus facta magistrātūsque eōrum nōn amplius quaternīs quīnīsve versibus dēscrīpserit; quod vix crēdendum est, tantās rēs tam breviter potuisse dēclārārī. Est etiam ūnus liber Graecē cōnfectus, dē cōnsulātū Cicerōnis.

Imago

XIX. Haec hāctenus Atticō vīvō ēdita ā nōbīs sunt. Nunc, quoniam fortūna nōs superstitēs eī esse voluit, reliqua persequēmur et, quantum potuerimus, rērum exemplīs lēctōrēs docēbimus, sīcut suprā sīgnificāvimus, suōs cuique mōrēs plērumque conciliāre fortūnam. Namque hīc contentus ōrdine equestrī, quō erat ortus, in adfīnitātem pervēnit imperātōris, Dīvī fīliī, cum iam ante familiāritātem ēius esset cōnsecūtus, nūllā aliā rē quam ēlegantiā vītae, quā cēterōs cēperat prīncipēs cīvitātis dīgnitāte parī, fortūnā humiliōrēs. Tanta enim prōsperitās Caesarem est cōnsecūta, ut nihil eī nōn tribuerit fortūna quod cuiquam ante dētulerat, et conciliārit quod nēmō adhūc cīvis Rōmānus quīvit cōnsequī. Nāta est autem Atticō neptis ex Agrippā, cui virginem fīliam conlocārat. Hanc Caesar vix anniculam Ti. Claudiō Nerōnī, Drūsillā nātō, prīvīgnō suō, dēspondit; quae cōniūnctiō necessitūdinem eōrum sānxit, familiāritātem reddidit frequentiōrem.

XX. Quamquam ante haec spōnsālia nōn sōlum, cum ab urbe abesset, numquam ad suōrum quemquam lītterās mīsit quīn Atticō scrīberet quid ageret, in prīmīs quid legeret, quibusque in locīs et quamdiū esset morātūrus, sed etiam cum esset in urbe et propter īnfīnītās suās occupātiōnēs minus saepe quam vellet

Atticō fruerētur, nūllus diēs temerē intercēssit, quō nōn ad eum scrīberet, cum modo aliquid dē antīquitāte ab eō requīreret, modo aliquam quaestiōnem poēticam eī prōpōneret, interdum iocāns ēius verbōsiōrēs ēliceret epistulās. Ex quō accidit, cum aedis Iovis Feretriī in Capitōliō, ab Romulō cōnstitūta, vetustāte atque incūriā dētēcta prōlāberētur, ut Atticī admonitū Caesar eam reficiendam cūrāret. Neque vērō ā M. Antōniō minus absēns lītterīs colēbātur, adeō ut accūrātē ille ex ūltimīs terrīs, quid ageret, cūrae sibi habēret certiōrem facere Atticum. Hōc quāle sit, facilius exīstimābit is, quī iūdicāre poterit quantae sit sapientiae eōrum retinēre ūsum benevolentiamque, inter quōs māximārum rērum nōn sōlum aemulātiō, sed obtrēctātiō tanta intercēdēbat, quantam fuit intercēdere necesse inter Caesarem atque Antōnium, cum sē uterque prīncipem nōn sōlum urbis Rōmae, sed orbis terrārum esse cuperet.

XXI. Tālī modō cum septem et septuāgintā annōs complēsset, atque ad extrēmam senectūtem nōn minus dīgnitāte quam grātiā fortūnāque crēvisset (multās enim hērēditātēs nūllā aliā rē quam bonitāte cōnsecūtus est) tantāque prōsperitāte ūsus esset valētūdinis, ut annīs trīgintā medicīnā nōn indiguisset, nactus est morbum, quem initiō et ipse et medicī contempsērunt; nam putārunt esse tēnesmon, cui remedia celeria faciliaque prōpōnēbantur. In hōc cum trēs mēnsēs sine ūllīs dolōribus, praeterquam quōs ex cūrātiōne capiēbat, cōnsūmpsisset, subitō tanta vīs morbī in īmum intestīnum prōrūpit, ut extrēmō tempore per lumbōs fistulae pūris ērūperint. Atque hōc priusquam eī accideret, postquam in diēs dolōrēs accrēscere febrēsque accēssisse sēnsit, Agrippam generum ad sē arcessī iūssit et cum eō L. Cornēlium Balbum Sextumque Pēducaeum. Hōs ut vēnisse vīdit, in cubitum innīxus, “Quantam” inquit “cūram dīligentiamque in valētūdine meā tuendā hōc tempore adhibuerim, cum vōs tēstēs habeam, nihil necesse est plūribus verbīs commemorāre. Quibus

B.C. 32.

quoniam, ut spērō, satisfēcī mē nihil reliquī fēcisse quod ad sānandum mē pertinēret, reliquum est ut egomet mihi cōnsulam. Id vōs īgnōrāre nōluī; nam mihi stat alere morbum dēsinere. Namque hīs diēbus quidquid cibī sūmpsī, ita prōdūxī vītam, ut auxerim dolōrēs sine spē salūtis. Quārē ā vōbīs petō, prīmum ut cōnsilium probētis meum, deinde nē frūstrā dēhortandō impedīre cōnēminī."

XXII. Hāc ōrātiōne habitā tantā cōnstantiā vōcis atque vultūs, ut nōn ex vītā, sed ex domō in domum vidērētur migrāre, cum

Via Appia

quidem Agrippa eum flēns atque ōsculāns ōrāret atque obsecrāret nē id quod nātūrā cōgeret, ipse quoque sibi accelerāret, et quoniam tum quoque posset temporibus superesse, sē sibi suīsque reservāret, precēs ēius taciturnā suā obstinātiōne dēpressit. Sīc cum bīduum cibō sē abstinuisset, subitō febris dēcēssit leviorque mor-

bus esse coepit. Tamen prōpositum nihilō sētius perēgit. Itaque diē quīntō postquam id cōnsilium inierat, prīdiē Kalendās Aprīlēs, Cn. Domitiō C. Sosiō cōnsulibus, dēcēssit. Ēlātus est in lectīculā ut ipse praescrīpserat, sine ūllā pompā fūneris, comitantibus omnibus bonīs, māximā vulgī frequentiā. Sepultus est iūxtā viam Appiam ad quīntum lapidem in monumentō Q. Caeciliī, avunculī suī.

B.C. 32.

Standard Greek Texts, Lexicons, Etc.

DEMOSTHENES'S PHILIPPICS.

With Notes. By M. J. SMEAD, Ph.D. $1.05

With historical introductions and critical and explanatory notes. In its present shape, the work will be found well adapted to the wants of the younger students in high schools and colleges.

HERODOTUS—SELECTIONS FROM.

By H. M. JOHNSON. $1.05

This comprises mainly such portions of Herodotus as give a connected history of the East, to the fall of Babylon and the death of Cyrus the Great.

HOMER'S ILIAD.

Three Books with Notes. By HENRY CLARK JOHNSON, A.M. $1.12

The same. With Notes and Lexicon 1.32

According to the text of Dindorf; with revised notes, critical and explanatory, and references to Hadley-Allen's, Crosby's, and Goodwin's Greek Grammars, and to Goodwin's Greek Moods and Tenses; together with an appendix containing an outline of the "Homeric Question," a sketch of the versification and the dialect of Homer, and a number of selected passages for sight reading.

HOMER'S ILIAD.

By JOHN J. OWEN, D.D. $1.40

The Iliad according to the text of Wolf, with notes for the use of schools and colleges.

LEXICON OF THE FIRST THREE BOOKS OF HOMER'S ILIAD.

By CLARENCE E. BLAKE, A.M. $1.00

It is the design of this work to furnish the pupil a lexicon of convenient size, in which the full and unabridged explanation of each Homeric word is given the same as could be found in a large lexicon.

HOMER'S ODYSSEY.

By JOHN J. OWEN, D.D. $1.40

The Odyssey according to Wolf's text, with notes for the use of schools and colleges.

PLATO'S APOLOGY AND CRITO.

With Notes. By W. S. TYLER and H. M. TYLER . $1.05

This edition has been carefully revised, the notes have been largely rewritten, the text has been changed, and the whole has been reprinted and stereotyped anew. The text is that of Cron.

SOPHOCLES'S ŒDIPUS TYRANNUS.

By HOWARD CROSBY, D.D. $1.05

With English notes. For the use of students in schools and colleges.

SOPHOCLES'S ANTIGONE.

By M. J. SMEAD, Ph.D. $1.22

For the use of academies and colleges. A revised and corrected edition, with an introduction, and critical and explanatory notes.

STANDARD GREEK TEXTS, LEXICONS, ETC.—Continued.

THUCYDIDES.

With Map. By JOHN J. OWEN, D.D. $1.75

The history of the Peloponnesian War, by Thucydides, according to the text of L. Dindorf, with notes for the use of colleges.

XENOPHON'S ANABASIS.

Four Books. By JAS. R. BOISE, Ph.D. $1.08

The same. Four Books with Lexicon 1.32

As most colleges require only three or four books of the Anabasis for admission, the majority specifying four books, a four-book edition of "Boise's Anabasis" has been substituted for the three-book and five-book editions heretofore published.

XENOPHON'S ANABASIS.

By A. CROSBY.

Xenophon's Anabasis. Complete, with Lexicon . $1.60

The same. Four Books and Lexicon . . . 1.40

The same. Text only 1.00

Lexicon to Xenophon's Anabasis . . . 70 cents

Lexicon and Notes to Xenophon's Anabasis . 90 cents

With copious notes, introduction, map of the expedition and of the retreat of the Ten Thousand, and a full and complete lexicon. The notes are thoroughly analytical, and continually refer to the Grammar for exact and complete information on philological points; they are also instructive, particularly in the occasional paragraphs of enlarged comment and criticism.

XENOPHON'S ANABASIS.

By JOHN J. OWEN, D.D. $1.40

Revised edition, with Kiepert's map showing the route of the Ten Thousand. With notes. For the use of schools and colleges.

XENOPHON'S CYROPÆDIA.

By JOHN J. OWEN, D.D. $1.75

With notes. For the use of schools and colleges. According to the text of Dindorf.

XENOPHON'S MEMORABILIA OF SOCRATES.

By R. D. C. ROBBINS $1.40

With a sketch of the Life of Socrates. Copious notes, and complete indices in Greek and English.

THE ACTS OF THE APOSTLES.

By JOHN J. OWEN, D.D. $1.22

With Notes and a Lexicon. For the use of schools, colleges, and theological seminaries. According to the text of Augustus Hahn.

Copies of the above books will be mailed, postpaid, to any address, on receipt of price. Full descriptive circulars sent on application.

AMERICAN BOOK COMPANY,

NEW YORK ∴ CINCINNATI ∴ CHICAGO.